D E·N O L A·

Opuſculum.
Diſtinctum
Plenum
Clarum
Doctum
Pulcrum
Verum
Graue
Varium &
Vtile.

AMBROSII.LEONIS.IN.LIBELLOS.DE NOLA. PATRIA. AD ENRICVM.VR- SINVM.PRINCIPEM.IV- STISSIMVM.

PRAEFATIO.

MNES homines Enrice Princeps uehemen- ter optant:mirificeq; nitũtur: ut patriam:tã ope ſumma iuuẽt:q̃ omni officio:ueneratione:ac pi- etate proſequantur.Cari nãq; ſunt filii:cari pa- rentes: cari quinetiam: atq; nihilominus amici: omnium tamen patria una longe cariſſima eſt. Nõ ſolũ enim patria parentum eſſe parens: atq; munera:quæ a parentibus ꝓficiſcuntur :omnia contuliſſe uidetur: uerum etiam complura no- bis alia cõperitur præſtitiſſe.ueluti ſolem:æthera:humum:oratiõem :do cumenta:mores:nomen:ſocietates:domos:atq; alimenta.Q uibus mune ribus ſimul ſe benignam atq; ſuauem oſtendit:ſimul etiam nos uſq; adeo ſecum coniunxit:ut ſiquid facto dictoue ſiue alii ſiue nos fuerimus de ea benemerentes:id omne æque ac nobis ipſis acceſſerit:exiſtimemus : atq; ſummopere gaudeamus.Eamobrem combuſtã dirutamq; a Gallis Ro- mã Fu.Camillus ardẽti aĩo:cura:ſolicitudine ab ĩteritu uẽdicauit: inſtau rauit:adauxit. Alfonſus itẽ Rex Aragoneus ſecundus Enrici aui tui frẽ Parthenopen patriã: q̃ iãpridẽ apta ꝓpe:atq; anguſta fuerat: tũ plurimũ amplificauit : tũ mœnibus q̃ præſtãtiſſimis circundedit.Athenas quoq; alioquin inter urbes illuſtris facile clariſſimas: Iſocratem ac Ariſtidem ĩter primos laudibus magnis iuuit extollere .idq; dicatis Panathenaicis oratõnibus luculentiſſimis.Innumeri quinetiam cõperti ſunt uiri:qui ſe corporaque pro uallo auſi ſunt hoſtibus obiicere : eligentes mortem cũ uita commutare potius: q̃ ſinere patriam uinci:aut uaſtari:aut lædi. Alii inſuper aliter operam egregiam nauauere pro patria: quos receſe-

re:opus foret immẽſum. Ipſe uero patriam quoq; ſtudio proſecuturus: ut horum omnium benefaciendi cupiditatem uideor imitari:ita modo quodã ſum diſpar munere ipſo reddendo. Illi enim patriã opere magno redintegrauere:uel effecere maiorem. ipſe imagine atq; aſpectus ꝓprii ſimilitudĩe tãta ꝓduxi in mediũ adiutus opera Hieronymi Moceti pictoris :ut oculis oĩum atq; ubiq; terraꝝ perq̃ facile poſſit eſſe cõſpicua. Q uinẽt illi patriã cõcinne affatimq; laudauerũt:ac euexerunt ad aſtra. ipſe cõtra copia dicendi ſepoſita: relictiſq; floribus & orationum lenociniis ſola ſum hiſtoriæ ſimplicitate complexus.Imagine nãq; pura:atq; hiſtoria defæcata in hoc opuſculo decreui patriam uenerari. Imaginis enim uis atq; actio diuina nimirum eſt:quippe quæ ueram ſuamq; rei cuiuſq; faciem agit & offert:atq; abſentem tam exacte præſentem oſtendit: ac ſi foret in conſpectu.In hiſtoria uero non ipſa res ſolum uniuerſa:& uires ipſius & mores:& honor:& dignitas:& geſta lucent:uerum etiã eius ineſſe comperitur promiſſio magna quædam æternitatis. Videor quinimmo interim operæ prætium facturus tam ciuibus Nolanis:q̃ hominibus exteris.hi enim nomen Nola audientes in quadam inani fictaq; cogitatione tanquam inſomnio uagantur.ſpectantes uero hæc noſtra: urbem ſitumq; eius atq; plurima alia:quæ ſunt cognitione digna: æque ac ſi præſentia forent:infallaci certaq; deprehenſione nouiſſe ualebunt.Ciues uero:qui hac tempeſtate ſunt:præſertim qui non multa callẽt:ut hodiernam tuentur:ita ueterem Nolam perſentiſcere nequeunt:etiam ſi nomen & geſta multa urbis audiant:ſimulatq; hæc ipſa:quæ nũc edidimus: didicerint: antiqua cum præſentibus coniungentes:rem integram exquiſite norint.Poſteris uero ciuibus non modo utilitas memorata prouenerit:ſed etiam præſentem urbem luculenter deſcriptam capient a nobis: quam nos ne tenebricoſo quidẽ uerbo ſignificatam ab aliquo eorum : q ante nos fuere:accæpimus.Illo quoq; poſteri Nolani iuuabuntur:ſiquidem cernere poterunt:quo pacto cum iis : qui nunc ſunt in urbe:ſe habeãt:ut noui aut r̃c epticii ne & excollecta illuuie ciues:an ĩdigenæ ſint. ac ex obſcuris ne ad claras familias ſurrexerint:an ab optimatum genere ad ignobiles abiectoſque degenerarint. Et præſentis urbis tam figuram q̃ uires ac morum ordines:item tam urbanica q̃ agreſtia conferre q̃ facillime poterunt cum eis:quæ ſuæ cuiuſq; tempeſtatis fuerint: num eadem ipſa manſerint:an deleta mutataue tũ extiterint.Non enim eſſe ſolet idem rerum uultus hoc atq; altero curriculo temporis. Vtriſq; præterea plurimum conducet hæc tractatio. æſtimantes enim ſeſe atq; patriæ dignitatem:liberiore ſane animo conſuetudinem iniuerint cum externis.conſcientia enim obſcuræ patriæ magno impedimento loquendi libertati eſſe uidetur.Contra uero externi homĩes:qum Nolam nõ ignorarint magnam dignamq;:ac illius antiquæ auitæq; uirtutis prolem ac

hæredem extare:ut ratione locoq; maiore excipiant: ac habeant Nolanos:fas eſt:animum inducant.in urbe enim digna æque ciues egregie libereq; educari:ac emendatis moribus & præceptis inſtitui:reputantur. Indubitatum etiam eſt:nobilitatem patriæ q̄ maximam fore ciuibus dehortationem atq; cohortationem.Q ui enim antiquam patriæ dignitatem honoremq; agendis in rebus animo ſeruant: ii tam turpia & patriæ indecora patrare perhorreſcunt:quam ad honeſta gerenda ac ſuis digna municipibus accendũtur. Verumenimuero magnanime Princeps q; ab auis atauiſq; tantæ urbis imperium ſuſcæpiſti:quodq; urbs ciuitaſq; ipſa ob ſingulares ac regias uirtutes tuas itenta erga te eſt:teque amat atq; colit:nefas eſt:ut urbis imago hæc:quã modo deſcripſimus: uel alioꝝ ſit: uel aliter quã urbs ipa ſe gerat.Proide eã cape uel ut tuã:uel ut tibi nũcupatã a nobis.ꝓq; Nola una:duas habe:alterã: q̄ regas:alterã : quã legas.

Diuiſum autem opuſculum eſt in libellos tris . in quorum poſtremo præſentis urbis ac noſtri temporis ciues eorũq; mores & conſuetudines explicantur. In ſecũdo uero ager atq; ea:quæ ad ſtructurã p̄ſentis urbis ſpectant:continent̃.At in primo de eis:q̄ ad urbẽ antiquã referuntur: diſputat̃. qui ab agro hoc pacto auſpicium ſumpſit.

hęc ī meullandr cū sequeiz

ARCTVS.
SAMNITES·POPVLI
ABELLA
MONS
ABEL
LA·MONS
·ROCCA·
ABELLA·OPP·
MEPHITIS·
PA LV DES·
TICI ANVM·OP·
CASVS
CLANIVS·F·
SESSVLA
AGER·
PALVDES·
RIVVLVS·ABELLANVS
COLL·VESCI ANI·
BOVIANVM·OP·
HIRPINI·PO PVLI
NOLA
COLLES
VESCIANVM·OP
GECALA·OP
LAGYNOS·
NO·
ACERRAE
CAMPANIAE·PARS·ORIENTALIS·
GECALAE
LAVRINIVM·OP·
·T·MARCIANI
TVS
LA·
POMPEIANVM·OP·
MARIANVM·OP·
PALMA·OP·
SARNVS·MONS
NVS·
VESVVIVS
SARNVM·OPP·
OC
SEBETVS·F·
CAMPVS·ROMANVS
SARNVS·F·
PA LVS·NEA POL·
PALAEPOLIS
RIVVS·
HERCVLANEVM·OP·
STABIAE
T·NVNCIATAE·
POMPEII·OP·
SCAPHATI·
OR
NEA POLIS
NVCERIA
AGRI·OP·
PAVSILYPVS·MONS·
GAVRVS·MOMS
SINVS SVRENTINVS
CASTEL·AD·MARE·
HIE·MOCE
AVSTER.
SVRENTVM

DE. AGRO. NOLANO. DE. QVE. MONTIBVS. VESVVIO. ET. ABELLA. CAETERIS. QVE. AGRI. LIMITIBVS. CA. I.

OLANVS Ager in extremo:ac orientali recessu Campaniæ patet. atq; a meridie Vesuuio monte clauditur:Gauranosq; colles prospectat. contra ab arcto sepitur Abella mõte. Q uinetiã ab ortu mõte Sarno:ac Gecalæ:Vescianiq; collibus terminatur. At uero ab occasu campi:planiciesq; sunt dũtaxat: quæ usq; ad Vulturni hostia: mareq; Tyrrhenũ æquo solo porrigunť.in qbus Clanius fluuius de trãsuerso ĩcurrẽs: se tanq̃ agri Nolani terminũ statuit occidentalẽ. Idẽ ager habet ab ortu Hirpinos populos cõfines:a qbus p interiectos colles Vescianos:Gecalanosq; discriminanť Cãpani. ab arcto uero Samnitibus hæret:quos a Cãpania mons Abella disiũgit. Eo situ qnẽt sub Abella: Vesuuioq; Nolanus iacet ager: ut sicuti Nolani coloni prospiciũt occidẽtẽ solẽ hybernũ in sinistro Vesuuii cornu:ita æstiuũ in dextro cornu Abellæ occidere uideãt. Sũt aũt Vesuuius atq; Abella celsitudine:ac mole fere pares. lõgitudine uero multo supior euasit mõs Abella. Q uinẽt quo magnæ cõflagratiões:ac uasta ĩcẽdia effecerũt Vesuuiũ celebriorẽ:eo Abella quasi frigescens iacuit obscurior. nõ. n. ẽ aliquo pcellenti redimitus bono:neq;:ut ille:insigni malo ĩfamatus. q̃uis iniuriis qbusdã etipse afficiat accolas. quarũ una est hæc. Nã a radicibus dextri cornus:qua spectat agrũ nostrũ aquæ sulfure putẽtes emanãt. unde ab earũ putore nomen loco inditũ est. Mephitim. n. appellant. haud itẽ procul a Mephiti sunt fontes Clanii fluuii:qui de eisdem radicibus erũpentes totos fere cãpos eos:quos Nola ab occasu psertim æstiuo spectat:iplẽt adeo:ut parte maxima paludes iã effectæ sint. Q uãobrẽ Sessulã celebre quõdã oppidũ Clanio uicinã:reliquerũt Sessulani. cuius uestigia q̃dã murorũ: fanorũq; sola nũc appẽt. a sinistro uero cornu eiusdẽ Abellæ nõ puus solet exoriri pauor. siqdẽ ab eius iugis subitus torrẽs uľ aere sereno defluere:atq; fluẽdo diuellere arbores ĩgẽtes ĩnũerasq;: ipsasq; diuulsas atq; ẽt saxa maxia de mõte abscissa deuoluere: sæpe uisus ẽ. In quo ni q̃si a natura uľ potius adeo cautũ eẽt:q ad eas mõtis radices colliculos quosdã obiecit:ut in uallẽ primũ torrẽtes ĩfluerẽt:pfecto usq; ad Vesuuiũ pfusi & arboreta:& pagos:& oppida:ac Nolã ipsã obruissẽt. Q uãobrẽ torrẽtes corruẽdo in eã uallẽ: infringunť:atq; a cãpo Nolano diuertũť:pq; eã rapti secũdũ mõtẽ occasũ uersus (Abella. n. ab ortu æstiuo ad æstiuũ occasum recta porrigiť) fluere cogunť. Neq; iterea mites: sed euellentes quoq; & arbores:& cæmẽta quotcũq; p uallẽ occurrerit.

demum mitiore raptu cursuq; ĩ paludes: quæ sub altero cornu stagnãt: recepti delitescunt. Nostra tempestate torrens is semel erupit magno cũ murmure: atq; rerum strage. rapuit aliquot ædes: quæ erãt prope alueum: quẽ uallis facit. fluxit maximus nocte atq; die. nanq; nocte media prorupit. uastitas enim sua: & uallis obliquitas: atque complicata terra: & saxa: & ligna cum aquis: cursum tardabant: ne cunctus: ut una hora in uallem cecidit: ita totus hora una transiret. Quamobrem deinde triduo magnus uiguit: atq; per aliquot dies decrescens desiuit. reliquit in alueo saxa q̃ plurima: & arborum truncos innumeros ac maximos: qui uidentem in stuporem inducebant. Vesuuius autem quo inferior est ĩ profundendo torrentes: nam aliquot & ipse demittit tum solummodo: qum nimiæ in eum pluuiæ turbinantur: qui nec moles illas Abellanas trahunt: neq; ingentium arborum strages rapiunt: atq; plurimum a sinistro cornu montis non uersus urbem Nolam: sed in hybernum occasum defluunt. Nanq; Vesuuius ab occasu hyberno ad hybernum ortum aliquanto ꝓtensus extat. Eo ueluti contraria rerum conditione compensata infestior fuit copiosa cinerum eructatione: ac miris incendiis: quibus sæpe tota uicina Veseuo ora iugo fœdata combustaq; est. unde magna scribentibus materia orta dataq; est. De eis nãq; Vesuuii mirandis iniuriis plæriq; uiri illustres tum Græci tum latini scripsere. Quorum Dio tanq̃ pro cæteris scribens: meminit hoc pacto. In Campania horrẽda quædam: atq; miranda forte uisa sunt. ingens enim ignis auctumno tempore de repente exarsit. Vesuuius enim mons mari iminens: prope Neapolim extat. Fontesq; habet perennes. Is uero quondam simili undiq; cliuo exurgebat in uerticem: a cuius medio cacumine ignis erupit. hac enim parte solũmodo incensus est. partes uero externæ: atq; iuga: ut igne fuere uacantia: ita nunc etiam uacant. Montis igitur iuga: qum semper absq; igne fuerint: mediæ uero partes cõbustæ: ac in cinerem uersæ: factum est: ut cacumina undiq; antiquã altitudinem ad hoc tempus seruarint. At uero quodcũq; igne correptũ consumptumq; est: id tempore longo cauũ euasit desidente semper materia ita: ut mons totus (ut parua magnis cõparemus) similis theatro uenatorio uideat̃. Eiusq; extrema & arboribus & uitibus abundãtia sunt: circus uero igne consumitur. atq; ĩterdiu fumũ efflat: noctu uero flammas usq; adeo: ut in eo multa uideantur ac uaria suffimenta tractari. efflatus autem eiusmodi semper efficitur: q̃q̃ ĩterdum maior: interdum minor. Sæpenumero uero cineres eiicit. atq; ubi quicquã uniuersum cohæserit: tum lapides reiectat. Siquando uero uis aliqua uenti coegerit: ĩmurmurat: atq; reboat perinde: ac si non arctas: sed laxas: profundasq; respirationes haberet. talis ẽ Vesuuius. atq; hæc ipsa spectacula ĩ eo frequẽtissime quotãnis ꝓducũt̃. Verũtñ: q̃ aliis tpibus apparuere: & si ĩgẽtia uisa sint iis: quoꝝ quisq; sua tẽpestate spectauit: comparata tamẽ

cum eis:quæ auctumno memorato uisa sunt: per q̃ parua proculdubio habita fuerint:etiam si omnia ueluti in unum collata simul erupissent.& paulo ĩferius secutus Dio ait.Cinis immensus proflatus est: qui terram: mare:aeremq; omnem occupauit:multosque perdidit homines:& armẽ ta:& agros:ubi sua quenq; fata pati:acciderat.Pisces quinetiam & aues omnes interemit. oppida tota præterea duo Herculaneum & Pompe‐ios etiam populo in Theatro eorum sedente operuit.Et tanta fuit Cine ris magnitudo: ut ab ea regione facile penetrarit in aphricam: Syriam: & Aegyptum.transuecta quoq; est adusq; Romam: aeremq; illic omnẽ repleuit: solemq; abscondidit.Fuere hæc magna incendia:quæ Dio scri‐psit sub imperio Titi:quibus plinius suffocatus etiam est ad Stabias.De cuius obitu scribens ad Tacitum Plinius Nepos:etiam mirãda refert de eadem Vesuuii conflagratione.Ea uero quæ alii super hac re scripserũt: reliquimus.tum quia cum Dione consentiunt: Tum etiam ꝙ omnibus sunt notissima.Nostra uero tempestate id ostendit Vesuuii caminus.Tri duo enim aerem teterrimum uidimus usq; adeo:ut cuncti mirantes cõpa uescere cæperint.deinde ubi deferbuit æstus: qui materiam extollendo omnia texerat:pluuit cinere surrufo q̃ plurimo:quo cuncta ueluti niue tenui obruta uidebantur.Neq; ignis illic extinctus adhuc prorsus est. in uertice enim montis eius loca multa excauantur in rupis: ut uaporaria fiant.quo plæriq; male ualentes Augusto mense ascendunt:ut per desu‐dationes nimias solutis exuctisq; articulorum humoribus curentur.quẽ locum Veuium per eu:diphthongum:& i consonantem dictione facta dyssillaba uocant:debẽtes Vesuuium proferre. Differũt quinetiam Ve suuius & Abella.is enim habet marmora atq; lapides albos.Vesuuii ue‐ro saxa omnia nigra sunt.Quinetiã hic niues nullas usq̃ tolerat:nisi pau culas atq; tum:qum hyems sæuissima est. Abella uero statim tempore ab octobre & Vergiliarum occasu canescere niuibus ĩcipit.atq; per ual les niuem altam excipit:eamq; perpetuam seruat.qua uti solebat in men sis æstiuis Ferdinãdus Aragoneus Neapolitanorum rex primus:matris tuæ Auus. Vesuuius item undiq; aridus siccusq; ẽ:exceptis paucis(ut q dam opinãtur)laticibus:qui sub extremis radicibus leui cornus fundũt uersus agrum Neapolitanum.Quorum pars p subterraneum aquædu‐ctũ puteis passim sup eo factis distinctũ excepta:coactaq; prope Pausili pi montis radices:Neapolim usq; deducitur:ac uicatim diffunditur per urbem.idq; per altos ad id factos cuniculos.Quamobrem fontes & pu‐teos passim in urbe gignit.cui flumini nomen est Sebetus.Pars uero alte ra soluta riuulum detectum quendam producit:qui loco inferiore quã Sebeti aquæductus est: defluit.uerumtamen tanquam illius aquædu‐ctus curriculi socia procedens(ab hoc.n.ille parũ abest)trecẽtisq; pas sibus citra Neapolim:mare tranquille fluens ingreditur.Sunt qui arbi‐

trantur:eos latices:Sebetum ue non a Vesuuii conca:sed de paludibus: quæ sub Abella cōgerũtur:exortos e sse.Palus enim & si stagnat: suapte tñ natura aditus quæribũda est. Q uamobrem per subterraneas inanitates secus Vesuuii radices creditur penetrasse:quousq; illic detecta:ac ĩ riuos coacta est.Non enim Sebetus tãtus esse posset:nec adeo perẽnis: ni a fœcunda palude:ueluti ab ubere pleno proflueret nutritus. Eadem ratiōe cẽsent:paludes Neapolitanas a palude Abellana Sessulanaue genitas & alitas esse.Hæc enim mare ĩdagans per profundiora loca:q̃ quibus Sebeti latices scatent:descẽdit:prorumpitque ĩ agrũ Neapolitanũ: qui uergit ad arctum ac æstiuum ortum.demum cum riuulo detecto: q dictus est:confluens: in mare eodem alueo deuoluitur.Ad hæc riuulus continue fluens prope Herculaneum apparet:atq; per eam Vesuui orã australem aliquot scaturigines erumpũt.Q uarum aquarum pænus nō ipse mons est.sed campi tractus:qui inter maris oram atq; mōtis radices interiectus est.is enim uniuersas pluuias colligens tum suas:tum a iugis descendentes:ac in imo imbibitas seruans:in riuulum scaturiginesq; eas digessit. Et hi soli possunt esse fontes perennes:quos Vesuuium profundere:paulo supius Dio memorauit.Abella uero nō modo Clanium parit:sed etiam plærosq; magnos alios fontes prope Clanium:eos que non adeo superiores:ut de alto colle ac uallibus caderent.Nã sub radicibus scatent.quibus plurimum perpetuumq; paludes:quæ sub eo sunt:augescunt.A leuo quoq; Cornu riuulos plures demittit.quorum unus cæteris maior per extremum agrum Nolanum: qua uergit ad arctum:hyberno uernoq; duntaxat tempore adusq; paludes fluens pertendit.Eodẽ modo de eis iugis Abellæ: quæ spectant septẽtriones:riuuli crebriores ĩ Sãnitium agros profunduntur. Vesuuius insuper uentos nullos generat. Abella Aquilonẽ ingentem.qui cum boatu tam magno & murmure spirat:ut pauorem interdum incutiat audientibus.idque a sinistro orientalique cornu.Idem quinimmo adeo sæuit: ac æstuare solet:ut tecta detrudat.arboretaque tum frangat:tum diuellat præsertim ea: quæ ad radices montis adiacent.Q uamobrem Abellani:& eorum locorum accolæ saxis iniectis tegulas tecto sistunt aduersus impetum & uim uenti. Vites item inserunt:quæ Augusto mense præquoquãt:ut pridie exortum uenti uindemiam colligant.Nanq; si priusquam uindemiam faciant:cæperit flare uentus:omnes fructus etiam:non modo uuas concutiẽdo destruit. proinde ea uitis ab incolis Ingannauentum appellata est.q̃ præcocitate sua uindemiã præstans tempestiuiorem:uidetur uentum decipere.ingannare.n.decipere est.Solet etiam frigidissimus atq; nimius flare.interdum .n.uel.x.uel.xii.uel etiam.xv.dies perpetuus flat.a qua re oppido:quod ĩ tra montem:ac in eo sinistro cornu extructum est: nomen factum esse uidetur a priscis illis Græcis:qui loca ea primum incoluere.ἄελλα enĩ dicta

est aut a uenti uertigine;aut ab eius nimietate:quorum utramque ἄελλαν.
Græci uocant.atq; earum utraq; tum i eo cornu:tũ uel maxime sub op
pido ipo uiget.posteri uero ac latini hoies.b.lrãm inter uocales iserẽtes
de aella fecerũt Abella.q̃ uox usu seruata ẽ . atq; ab oppido eo nomẽ idẽ
monti inditum ẽ.Vesuuius uero unde nam nomen sortitus sit : monstra-
bitur inferius.Vesuuius quoq; uina optima:& fructus pulcherrimos gi-
gnit.Abella in hisce utrisq; ineptus ẽ.Et Vesuuius cicadas nescit.Abella
uero plurimas pducit & alit.hoc itaq; pacto se hñt Vesuuius atq; Abel-
la:qui e regione alter ab austro abella ab arcto se spectant : nouem fere
milibus passuum uterq; ab altero distantes.Colles aũt Gecalæ & Vescia
ni:qui placide ab oriente exurgunt:nihil horum malorum pariunt mor-
talibus.Verumtamen non usque quaque nota carent. Plures enim con-
ualles a tergo quaque ad Hirpinos uergunt:faciunt:quæ pluuias niues-
que omnes congregant:atq; in imum paulatim exorbent.illa uero loca
q arenosa pumicosaq; sunt nõ cretacea:etiam in imis colliũ sedibus aquã
collectam sustinere nequeunt.proinde quæ pluuiæ per totam hyemem
in eis uallibus igurgitant:eædem per campos Nolanos circiter.xv. cubi
tos subterraneæ ac uersus occasum ad paludes usq; penetrãt.idq; Februa
rio Martio atq; Aprili.Vnde putei omnes urbis:ac meridionalis praeser-
tim regionis altiores tum aquas continent atq; dulciores. quod Nolani
sentientes aiunt: aquas filiare.quasi ut equm equs: ita filias aquas aqua
pareret.interdum uero qumq; pluuiæ maiores crebrioresq; sunt:aqua cã
pos superat:præsertim eos:qui depressiores habent sedes:atq; fluẽta plu
rima paulatim diriguntur uersus occasus item & paludes.Quæ uero sta
gnant:atq; in lacunis manent:eæ æstate accedente putrescunt : atque ae
rem uiciant:morbosq; afferunt grauissimos.Sicuti tempestate nostra cõ
tigit.Vidimus enim multos campos aqua obrutos : ut lacus altos am-
plosq; crederes.& flumina plura a Februario adusq; Augustum cõtinue
defluentia.multos insup fontes sub radicibus Gecalæ collis exortos:qui
lacus & fluenta producebant:ac augebant facta.In quis pisces lacustres:
& cancri:& ranæ:& anguillæ pluraq; alia id genus animalia ingenita sũt.
Iulio uero febris inuasit omnes incolas:a qua per pauci euasere. In urbe
Nola & pagis Nolanis ad octo milia hominum capita ea æstate iteriere.
fiũt eiusmodi illuuiones non per omnes campos: sed per mensulã solam
quãdam: quæ a radicibus Gecalæ icæpta usq; ad paludes protẽditur:me
dia uero uersus Vesuuium parum recuruatur.Huius mensulæ latitudo
est ad trecentos passus.obnoxia his malis sola ea mensula est.q eius tra-
ctus cætero campo pauxillo humilior ac depressior iacet.Neq; crebræ
prorumpũt eiusmodi uastæ illuuiones:sed rarissimæ: tanq̃ maxima etiã
mala quo ad fieri põt: ppelleret aut differret ipsa natura. audiuimus .n.
a senioribus septuagesimo anno eas iterum erupisse;atq; secutã eẽ pestilẽ

tiam:ac interitum plurimorum hominum.Hoc itaq; pacto se habent ea: quæ ueluti senticosæ sepes Nolanũ agrum concludunt.Ager autem ipse caret flumine omne genus atq; riuulo & fonte.Solus unus riuulus(ut dictum est)secundum Nolanũ campum a sinistro cornu Abellæ defluit hyberno uernoq; tẽpore:æstate uero arescit adeo:ut uix in suprema ualle atq; etiam tenuissimus inueniatur.Q uinetiam extant uestigia quædã parui aquæductus in ea uia:quæ Laurinium fert.Est autem Lauriniũ oppidum in ima ualle extructum: ab ortu uerno sex milibus passuum ab urbe Nola distans.in qua ualle tenues quidam riuuli scatent.hoꝝ igitur aliquis eo aquæductu ad uoluptatem ornatũq; potius q̃ ad usum in urbem Nolã inductus esse uidetur.Cãpus itẽ Nolanus æquabilis est: ĩ quo putei tum si mediocriter:tum si altius descenderint:facile ubiq; locorum fodiuntur.aqua uero eorum optima est. ea sola Nolani in quauis necessitate abunde sũmaq; cũ commoditate utuntur. Bonitatem magnam aquæ huius cum ex aliis signis:tum ex pane ea ipsa confecto iudicauere. idem .n.pistores ex eadem farina & Neapoli & Capuæ & Sarni atq; compluribus locis panẽ edidere:sed eo:quẽ Nolæ pinserãt:longe inferiorẽ.Pãis .n.Nolanus pulpa:candore:sapore:leuitate cæteros lõge antecellit.quã obrẽ in Italia orbeq; toto laudatissimus habetur.

De feracitate & gratiis Nolani agri.Deq; Vergiliano Carmine. Vicina Veseuo ora iugo:atq; altero carmine:despectant mœnia Abellæ:& eorum interpretatione. Cap. .ii.

Vantum Nolanus Ager multis montium ipsum sepientium iniuriis uidetur affectus:tantum suapte amænitate atq; bonitate præcellit:ut dicere recte posses:eo pacto illum habere se cum ambientibus asperis mõtibus: quo suauissima rosa florens inter molestissimos uepres. aut nucleus mollis intra cortices duriores inclusus.Neq; mirum.Solet .n.natura conditionum optima distributrix res multo digniores præstãtioresq; in eis : quæ per q̃ noxia ac deteriora sunt:tum apte inserere:tum occultare prudenter. Nullam enim eius agri partem arena sterilem effecit:aut saxa:aut tophi inutilem reddunt. uacat enim arena saxisq; prorsus Nolanus ager.Tophus uero altissimus duntaxat unus inuentus est:ac in eo agri angulo:qui ad ortum æstiuum excurrit.Verũtamen is nõ extat extuberat ue usq; adeo:ut uerruculas aliquas supra solum exertet.Siquidem infra pressus dorsum æqum cæteris campis præstat:atq; terrenum:quod nihilominus facile uomere scenditur : ac ferax est.idem uero nomen pago dedit.quod Tophinum appellatur.In hoc item loco tophoq; lapidicinæ altæ fiunt in usum uniuersæ fabricæ Nolanorum.Carens ergo arena is ager & saxis tophisq; manet uidelicet to

tus mollis:insulsus:ac pinguis:totus herbidus:ac uomere uel alte descendente perq̄ facile proscissilis. res grata colonis:bobus gratissima. Est insuper totus apricus. omnes eni eius sinus secessus ue meridiē spectant:aptiq; sunt ab occasu. unde fauōios omnes fructuū ac segetis altores excipiunt. palustres uero nebulæ : q̄q̄ suapte natura mites sunt:semper tamen ab auris moderate repelluntur:tenuanturq;:quæ exurgunt a uallibus & Abellæ & Gecalæ. humor quinimo palustris ab ariditate radicū mōtiū circūiacentiū tēperatur. & genuina suaq; terræ siccitas ob magnū paludis dulcēq; succū furtim continueq; subeuntē lentescit ac madet. Quin etiā rigores aquilonios arcticosq; mollit maris tepor. Nolanus eni ager sedibus solis Vesuuii montis distat a mari. Contra uero feruorem australe non etiam patit̄ ager. Vesuuius.n. illi obiectus intercipit:ac auertit. auræ quinēt Abellanæ assidue æstate spirantes ueluti Etesiæ: eundē per q̄ facile molliūt:atq; tēperant. Quāobrē mediocritate quadā ingeniū uisq; agri constitit:quæ stirpibus amicissima est:atq; tanq̄ certa parens præparatur. Hinc eius feracitas fæcūditasq; ampla promittit̄:atq; uis potentissima ad omnia stirpiū genera ferenda. omnia.n. q̄ facillime ī agro nostro ueniūt. ut laurus:ut cupssus:ut pinus:ut quercus:ut castanea : ut olea:ut uites ut citreorum:& fructuū arbores omne genus. sic frutices:sic hærbæ cūctæ. Quid triticum:hordeū:semen:auena:siligo: quod germanū nūc uocant Campani: item miliū: pannicū:ac leguminū omnia genera saneq̄ in eo agro luxuriare : comperiunt̄. Plærosq; agros passim nācisceris:qui ob quasdam stirpes:quæ in eis optimæ fiūt:felices existimant̄. ad alias uero alendas ineptissimi offendunt̄. Ager uero contra Nolanus omnes quasuis plantas optime alere posse comperit̄. Antonellus Campobassius de Pelignis multa croci semina Nolam aduexit:eaq; in agri parte:quem ad paludes possidebat:conseuit. de quibus crocus optimus atq; abūde collectus est. In hortis quoq; Pacelli Claramontii palma orta est:quæ ad altitudinē turris iā excreuit. quæ caryotas:siue palmulas:ut Celso placet: dicas:quotannis fert ad quātitatē naturalē:coloreq; citreo:atq; paulo citra maturitatem concoquit. quos fructus etiā dactylos uocant. Item piper solo cæloq; dūtaxat Arabico gaudens:Nolæ aliquando satū germinauit:excreuitq; aliquantū. Ipse in hortis siliquam: quā casiam fistularē appellant:seui:quæ per pulcre germinauit:ac ad magnā altitudinē excreuit. Illud quinetiā soli nostri magnam ac omnipotentē uim arguit. siquādo idem ager eodē tempore uicē gerit arboreti atq; arui. consitus.n. populis:& ulmis:& quercibus:atq; hisce uitibus iunctis:item malis: pyris: sorbis:cæterisq; eius generis:fructus quidem alto in hisce arboribus plurimos atq; pulcherrimos fert:in solo uero sub eisdem arboribus patente: si facta sit sementis:frumentum omne genus abunde producit. idq; quotannis:nedum tertio quartoue quoq; anno. His:quæ diximus:etiam testis

egregius ē Vergilius Maro.optimum.n.agrum exemplo monſtraturus: hunc Nolanum interprimos cecinit hiſce uerſibus.

Q uæ tenuem exhalat nebulam:fumoſq; uolucres:
Et bibit humorem:& qum uult ex ſe ipſa remittit.
Q uæq; ſuo uiridi ſemper ſe gramine ueſtit.
Nec ſcabie & ſalſa lædit rubigine ferrum.
Illa tibi lætis intexet uitibus ulmos.
Illa ferax oleæ eſt:illam experiere colendo
Et facilem pecori:& pacientem uomeris unci.
Talem Diues arat Capua:& uicina Veſeuo
Ora iugo:& uacuis Clanius non æqus Acerris.

In quo.A.Gellius ait a poeta mutatū fuiſſe uerbū:& ꝑ Nola ſcriptū eſſe Ora.uel ob negatū a Nolanis beneficiū petitæ aquæ:uel: qđ ipſi potius placet:ob ſuauitatē cōcurſus uocaliū finiētis carminis atq; īcipiētis alterius.Verūenimuero illud:qđ prius refert Gellius: hoīs ē prorſus nugas cōmētātis. eiuſq; q nuſq̄ agrū Nolanū nouit uiſit ue.Ait Gellius ſe legiſſe in quodā cōmētario:Vergiliū petiiſſe a Nolanis aquā:ut duceret in ꝓpinqū rus.Nolanos beneficiū petitū nō feciſſe.poetā offenſum nomē urbis eoꝝ q̄ſi ex hoīum memoria:ſic ex carmine ſuo deraſiſſe.oraq; ꝓ Nola mutaſſe:atq; ita reliq̄ſſe ſcriptū.Et uicina Veſeuo ora iugo. Ego uero uelim diceret ille uir optimus:qcūq; fuit.Q uā nā aquā ducēdā in ruſculū ſuū petierit Maro:ʼqum nulla alia eēt ducēda:niſi Abellana: aut illa:quæ aquæductus eſt a Laurinio ueniētis.Abellana nō eſſet negata.quādoqdē uſq; ad hæc tēpora uulgaris ē:cōiſq; oībus uillis:ruribus:ac pagis:q illi ꝓpinq ſunt.qſq;.n.(ut lubet)ducto riuulo in agrū: in hortos : in ciſternas deriuat aquā.idq; abſq; incōmodo uicinoꝝ. neq; ſuſpicandū ē : Nolanos feciſſe eā aquā uectigalē.ꝙ uſus eius riuuli nō eē potuiſſet tātus: ut ſummulā dignā exactione p̄ſtitiſſet.puus.n.agri tractus ē:cui riuus uſui eſſe pōt.Q đ ſi ēt uectigalis illa fuiſſet:cōpertū ē:ꝑ deriuāda aq̄ parem fuiſſe exactionē a Marone atq; a quouis ruſtico uillicoq; riuuli accola. hoſce aūt obolos dono petiiſſe a Nolanis Maronē:nō mō rediculū ē dicere:ſed ēt magna Vergiliū ignominia ꝓſeq.q adeo cumini ſector(ut aiūt) uiſus fuiſſet:ut obolos pauculos cōtendiſſet petere a Nolanis.Riuulus īſuper is:qum ꝑ extremū agrū nolanū trāſit:cōtinue ꝑ planiciē repit uſq; ad paludes.quāobrē ad aquādū dūtaxat utilis eē pōt:ad molēdū uero aliaſ ue moles agitandas inutilis reperitʼ.Maro itaq; potuiſſet minimo aquari:ut cæteri oēs: minima aūt non petūt magni uiri.Eā uero aquā: q̄ aquæductu ferebatʼ.ꝙ paucula erat:atq; in ornatū urbis magiſq̄ ad uſum ducebatur:Maro ſi nō benigno:quo erat īgenio:ſed moroſo potius ac puerili: ut hic fingit:fuiſſet:nō petiiſſet.Nāq; ſi tātilla in agrū aliquē deflexiſſet:ī urbē nulla fluxiſſet aqua.q̄ tenuiſſimi.n.ſunt riuuli:q ꝓpe Lauriniū ſcatent.

Nulla itaq; negari potuit aqua a Nolanis. Nã abellana non erat negata: Lauriniana non erat petita. Adde seruiũ sup eo carmie.vii. Aeneidos. Et quos maliferæ despectãt mœnia Abellæ. scriptũ reliqsse hoc pacto. Multi Nolã uolũt intelligi: & dicũt iratũ Vergiliũ nomẽ eius mutasse pp sibi negatũ hospiciũ. & id aperte noluisse dicere: sed ostendere p periphrasin. nam illic punica uel dic plurima mala nascuntur. ut nũc ꝑ Nola Abella posuerit. hæc seruius. Tu uero princeps uide qso: cui potius fidẽ adhibeas: illi ne male cogitanti Gelliano: an hisce multis somniantibus seruianis? In quo primũ mirũ illud ẽ. hos utrosq; cũ legisse tũ sciuisse factũ Nolanoꝶ: atq; irã Vergilii. Seruiũ uero atq; Gelliũ nõ legisse id neq; nouisse nisi ab eis. Quis itẽ crederet in hoĩe suapte natura tacito prudentiq; atq; semp cũ musis summussitabũdo irã cadere potuisse: cogitationẽue sumẽdi pænas tã minimarũ rerũ negationis: non solũ offensionis: aut repulsæ? Quod si magni uiri grauesq; aut nihil petant: aut tradẽda petant: contra uero senatus illustris longe plus magnifaciat rẽ benelocasse q̃ possedisse: ꝑfecto nugæ sunt hæ: quas isti uiri tã diligenter sunt cõmenti. a Vergilio q; neq; hospiciũ: neq; riuos petitos esse: Neq; negatos a Nolanis. Verũtñ eius uerbi mutationẽ: si mõ unq̃ mutatũ est: alia causa fecisse Maronẽ: cẽseo. Nãq; carmẽ cũ uerbo Ora p̃terq̃ q; suauius fert̃: ẽt pleniore & honestiore significatu p̃cellit. plura. n. dicit: neq; uicinos similesq; agros afficit iniuria. affecisset. n. tacendo illos: atq; solũ mõ nominãdo Nolanũ. Vesuuius nãq; singularis mons est. atq; a meridie mari propinquus ac imminẽs extat. a cæteris uero plagis: agris ꝑpetuis ambit̃. qui Neapoli procedentes tendunt̃ sub sinistro occiduoq; cornu ipsius ad usq; Abellã mõtẽ: ab Abella uero conuersi interq; Sarnũ montem & cornũ dextrũ orientalẽq; eiusdem Vesuuii uerruca facta: quæ Altorella nũc uocat̃: protendunt̃. deinde æquo solo usq; ad Nuceriam & Gauranũ & Pompeios & hostia Sarni ac Stabias contendentes finiunt. Stabiæ uero ubi locoꝶ fuerint: monstrabit̃ inferius. Ea itaq; ora: quæ Vesuuiũ ambit: eiq; uicina ẽ: agrũ Neapolitanũ continet: & Nolanũ: & Sarnatem: & Nucerianum: & Stabianũ: & Pompeianũ: omnes pari bonitate præstantes. Suauius itaq; (ut Gellio placuit) & plenius atq; absq; offensione cuiusq̃ uicini cecinisse uidet̃ poeta dicens Ora pro Nola. Eandem rationẽ ĩ.vii. æneidos seruasse Maro uidet̃. Quandoquidẽ sub monte Abella: qua Cãpaniam spectat: est Bouianũ: est Abella oppidũ: est Nola: Itẽ Sessula erat: sunt Acerræ: ẽ Atella: atq; Neapolis. Quoꝶ populi omnes eo carmine una significatione continentur. siquidem Abella oppidum: quod intra mõtem esse ip̃m: dictũ est: ab alto aperte despectat cæteros omnes eos populos: qui in planicie iacent: ueluti ipse poeta expressit. quorũ nemo reliquos ita spectare potest. significantius itaq;: cũq; locorũ proprietate: quã Maro callebat multos annos Neapoli ĩmoratus: carmẽ fert̃ cũ dictione Abellæ: quãtũ

nullo pacto neq; uere significare potuisset cũ dictiõe Nolæ. Ager quoq; Nolanus & si gratiis hisce illustris est:illa tñ peculiaris eundem nobilitauit.apud antiquos.n.Græciæ medicos laudata est sertula Campana in Italia:quã meliloton appellant:ea:q̃ in cãpo Nolano nascit᷑. Dioscorides libro tertio de materia medica ita scriptum reliqt. μελίλωτος κράτιστος ὁ ἀττικὸς, καὶ ὁ ἐν κυζίκῳ, καὶ ὁ ἐν καρχηδόνι γεννώμενος κροκίζων καὶ εὐώδης· φύεται δὲ καὶ ἐν καμπανίᾳ περὶ νῶλαν μηλίζων καὶ ἄτονος κατὰ τὴν εὐωδίαν. sertula Campana optima est:q in Attica:& quæ in Cyzico:quæq; in Carthagine nascit᷑: crocea ac odora. nascitur quoq; in Campania circa Nolam. sed lutea:atq; odore remissiore.

De positu Nolæ urbis:deq; Nolana natione:urbisq; cõditoribus. Ca.iii.

IN hoc tã pulcro atq; utili solo urbs Nola fundata surrexit. q̃ a Vesuuio qnq; milibus passuũ abest.ab Abella quattuor a Clanio fluuio octo.a Gecalæ Vescianiq; collibus stadiis tum sex:tum octo:tum decẽ tũ ẽt duodecim.Gens aũt Nolana:q̃ fuerit:& unde terrarũ:originẽ traxerit: ambiguũ esse uidet᷑.uaria.n.atq; interse dissentanea autores etiã clarissimi de ea scripserunt.In Epitomis nãq;.T.liuii colonia Romanorũ fuisse legit᷑ hisce uerbis.L.Cæsar cos. male aduersus Sãnites pugnauit.Nola colonia in potestatẽ Sãnitium cum.L.Postumio p̄tore uenit.qui interẽptus est.Idem autor li.vii.tertiæ decadis.Hæc acta in consiliis.xxx.tũ coloniæ po. Romani erant.ex his.xii.qum oĩum legationes essent Romæ:negauerũt consulibus esse:unde milites pecuniãq; darent. et paulo post : ꝓ duodeuiginti coloniis.M.Sextilius Fregellanus respondit.& milites paratos ex formula esse:& si pluribus opus esset:plures daturos.& quicqd aliud imperaret uelletq; po.Romanus:enixe facturos.ad id sibi neq; opes deesse:animum ẽt superesse.& paulo post ait.Segnini fuere:& Nolani:& Norbani: ac cæteri. Plinius.iii.na.hist. coloniam Romanorũ Nolã esse docet scribens.Intus coloniæ Capua:Aquinum:Suessa: Venafrum: Sora : Theanum Sidicinum cognomine:Nola oppida Abellinum:Aritia:Albalóga: & cæteræ.Strabo uero li.v.Campaniæ urbes Græcas fuisse docet hisce uerbis.res Campanorũ initio Græcas fuisse:deinde Græcis permistas: indicio sunt præfectorum urbis nomina.ritus:& educationis Græcorũ hoc in loco plurima seruãtur adhuc uestigia.Silius li.xii. de Nola sic cecinit.

Hinc ad Chalcidicam transfert citus agmina Nolam:
Campo Nola sedet crebris circundata in orbem
Turribus:& celso facilem tutatur adiri
Planiciem uallo.

Iustinus quoq; li.xx.Chalcidicam Nolam fuisset docet. Quid inquiens Cerem urbem;quid Latinos populos;qui ab Aenea conditi uidentur. Iã

Phalisci:Iapygii:Nolani:Abellani:nõ ne Chalcidensiũ coloni sũt? In quo sciendũ ẽ:plures fuisse Chalcides.ut Stephanus testatus ẽ.quarũ pstantissima ea habita ẽ:q̃ in Euboea sita est:atq; ab hac sola pfectas esse tũ ad alias puintias:tum in Italiã colonias.Q uãobrẽ:qum superiores autores Nolã Chalcidicã esse scripserũt:ex ea Chalcide:quæ in Euboea est:originẽ traxisse:audiendũ ẽ.Q uod.T.Liuius quoq; li.viii.decadis primæ me morasse uidet' scribens.Palæpolis fuit haud pcul inde:ubi nũc Neapolis sita ẽ:duabus urbibus populus idẽ habitabat.Cumis erant oriũdi.Cumani Chalcide Euboica originẽ trahũt classe:qua aduecti ab domo fuerãt: multũ ĩ ora maris eius:qđ accolũt:potuere : primo insulas Aenariã & Pithecusas egressi:deinde in cõtinẽtẽ ausi sedes trãsferre.Illud quoq; nõ ẽ p tereundũ.qđ docuit Libanius dicẽdi magr̃ ĩ argumẽtis oronũ Demosthenicarũ hisce uerbis.ὄλυνθος ἦν πόλις ἐπὶ θρᾴκης · ἑλληνικὸν δὲ ταύτῃ τῶν οἰκούντων τὸ γένος ἀπὸ χαλκίδος τῆς ἐν εὐβοίᾳ·ἡ δὲ χαλκὶς ἀθηναίων ἄποικος Olynth9 urbs ẽ mediterranea Thraciæ.In q̃ ĩcolarũ genus Græcũ ẽ:atq; a Chalcide:q̃ ĩ Euboea ẽ:deductũ.Chalcis uero Atheniẽsiũ colõia ẽ.Q uãobrẽ ubi hæc ita se habẽt:qs est:q nõ uideat censeatq;:Nolanos ẽt Athenienses esse atque ab Athenis oriũdos? sũt itaq; Nolani tũ Romãi tũ Atheniẽses:utrauis gẽs snb sole pstantissima.Verũtñ sicuti monuit Strabo.prima ac antiq̃ Nola noꝶ origo Græca & Attica fuit.deinde miscella facta Græcoꝶ Latinoꝶque hoium Romana quoque habita ẽ.antea uero q̃ cũ Romanis tractaret' tũq;:qum urbs Nola cõdita ẽ:natio Nolanorũ Græca & Chalcidica & Attica fuisse cõperit'.idẽ cõditores fuere urbis.Duces uero q nã fuissent Romanorũ Chalcidẽsium ue coloniæ:nullubi scriptũ eẽ nouimus.

Vnde urbs appellata est Nola. Ca. iiii.

HVic uero urbi nomẽ Nola inditũ fuit: neutique(ut arbitror)a conditore:duce:regulo ue aliquo. Nec a natiõe ipsa qdẽ incolentium. sed potius sumptũ est a suopte agri ĩgenio:in quo urbs ipsa fundata ẽ:sedesque iã dictas occupauit.Nola.n.uerbũ Græcũ ẽ:atq; p:o : magnũ scribit' ut νῶλα.hoc uero cõpositũ ẽ ex νω particula priuatiua & noie λᾶς λᾶ:qđ significare Græcis uult lapidẽ atque fluuiũ.hoc ẽ locus absque lapidibus & fluuio.Cãpus.n.Nolanus neque lapides habet ullos:neque flumine aliquo rigat':ut monstratũ ẽ superius.Q uãobrem.T. Liuius:ut eã nois cõpositionẽ atq; pprietatẽ ĩterptatus exprimeret:fecit exclamare ad suos Annibalẽ hisce uerbis.Expugnate Nolã cãpestrẽ urbem: non flumine non mari septam.Eodem quinetiam obtutu & animi spectro. Silius illa cecinisse uidetur carmina

Campo Nola sedet crebris circundata in orbem
Turribus:& celso facilem tutatur adiri
Planiciem uallo.

Eo nimirũ ueriora sũt hæc:q̃ đ noĩs Nolãi structura disseruimus:quo minus in historia Græca aut Latina repire ualueris nomẽ gẽtis alicuius aut principis: a quo appellationẽ hãc ipam urbis aptius attẽdisse:ausis asseuerare.

De conditione situs urbis Nolæ. Ca.v.

Agni momenti fuit urbẽ Nolã ĩ eo situ fundatã eẽ : cum ad hoĩum consuetudinẽ:tũ ad occasiões belli.Lucãis.n. Oenotriisq; populis oĩbus atq; Siculis Romã Aethrũriã ue aptius accessuris:Nola transeãt:opus ẽ.Eodẽ mõ q̃bus ab urbe Roma ad harum gentium plagas proficiscendum est: eadẽ transire coguntur.contra uero a Campania Neapolique in Apuliã : atq; illinc ad hæc loca trãsituris:uia p Nolã cõmodissima ẽ. In medio itaq; horũ se cõcidẽtiũ itinerꝝ sedere:maximũ refert ad hoĩum cõsuetudinem. ad belli uero occasiões urbẽ in eo loco extare plurimũ referre:duorꝝ(ut cæteros taceã)prudẽtissimorꝝ ĩperatorꝝ cõscia atq; cõtẽtio patefecit in secũdo bello Punico. nãq; q̃to studio Annibal atq; Pœni duces Nola potiri conati sũt:tãto nisu Marcellus atq; Romani tueri ac retinere Nolã studuerũt . Proinde tũ hoc ipso bello:tũ aliis q̃ plurima p̃lia circa Nolã cõmissa sũt . atq; urbs ipsa sæpissime capta ac uastata ẽ.sicuti uictoriæ causa plurimũ fuit iis:q̃buscũ urbs ipsa in societate mãsisset.Quinẽt ubi tãta huius loci cõditiõ ẽ:fit nobis magna fides:in eo urbem sæculis innumeris stitisse.spesq; futurũ:nũq̃ urbem deletum iri posse.

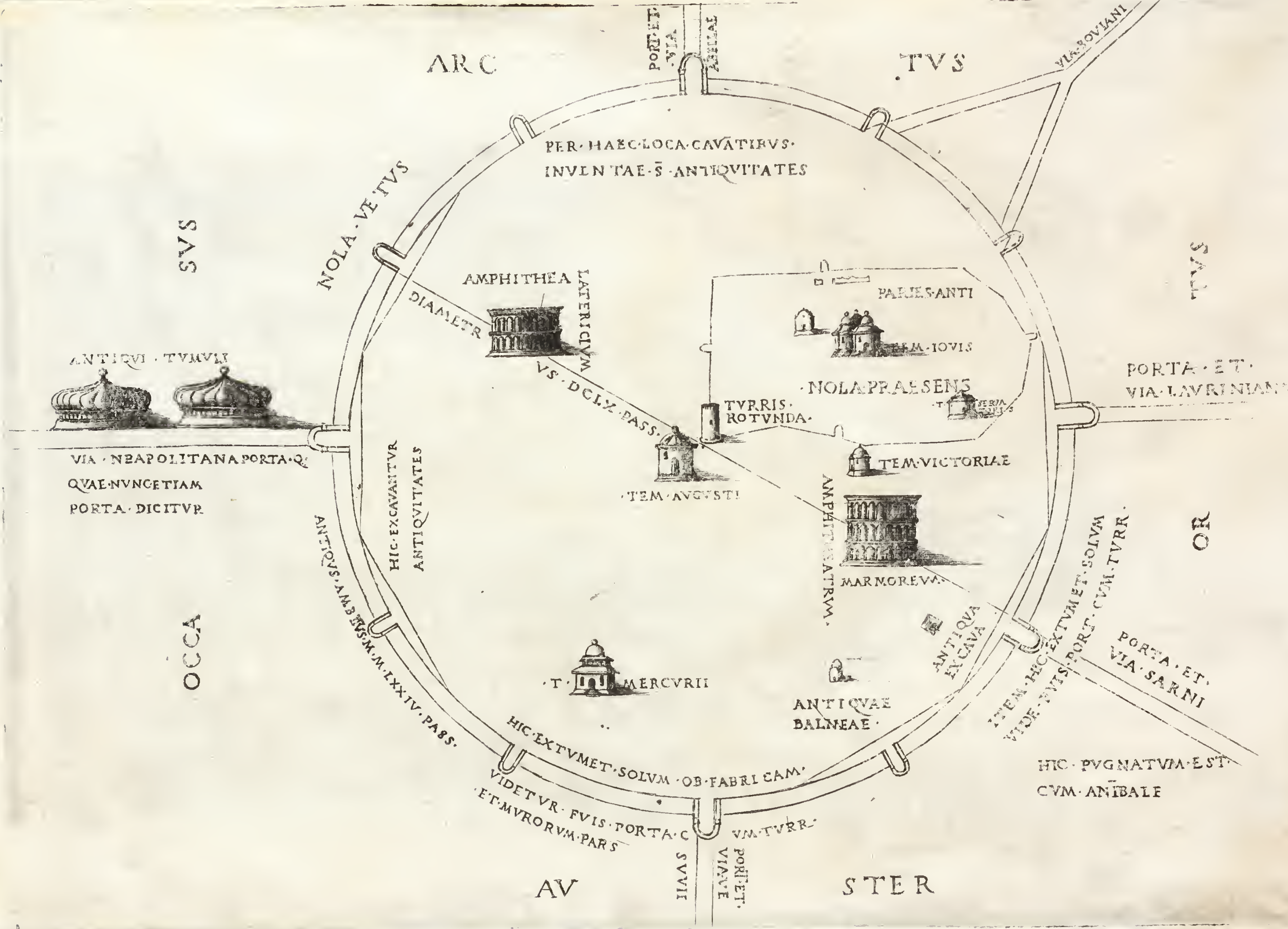
De incremẽto ac potentia Nolanorum. Ca.vi.

Anc ueluti ĩfantiã Nolæ urbis legimus excreuisse usq; ad Sãniticũ bellũ:qđ cũ Romanis gestũ ẽ ante Augustũ ducẽtesimo ac septuagesimo anno. Ea.n. tẽpestate populus Nolanus in tantã potẽtiã & dignitatẽ auctus ẽ:ut cũ Sãnitibus nõ subditicia:sed cõsocia arma ferre: atq; bella gerere potuisset.ut.T.Liui.testat̃.Tũ duo milia Nolanorũ militũ inq̃t & q̃ttuor Sãnitiũ:magis Nolanis cogẽtibus q̃ uolũtate Græcorꝝ recæpta Palæpoli.fuisseq; Palæpoli haud pcul ĩde:ubi nũc Neapolis sita ẽ:atq; urbibus his duabus eũdẽ pplm habitasse.hæc q̃tũ ex historicis licet cõiectari:uꝛ̃ fuisse ea:q̃ nũc Turris iopparellorꝝ appellat̃.ẽ.n.locus is ppe Neapolĩ ad tria milia passuũ:q̃nẽt ppe mare: ppe mõtẽ Vesuuiũ:& ĩ ipa uia:q̃ Neapoli Nolã fert.atq; tũ cõtermius Nolão agro. quã Palæpoli eo bello Nolani subigere cõtẽdisse uidet̃ potius:q̃ Sãnites . tũ .n.Nolãi erãt duces atq; cogebãt:Sãnites uero stipẽdia faciebãt. cõsocia quoq; arma cũ Sãnitibus Nolãos fecisse:testat̃ marmor q̃ddã antiqum :ĩ quo ĩciso legit̃ exercitus Sãnitiũ Nolãorũq; uictoria illustri potitus. nec plura legi q̃unt:lr̃is ob ãtiq̃tatẽ ĩterlisis . Est aũt hoc ipm marmor ĩ oppido quodã Hirpiorꝝ:qđ Mirabella nũcupat̃ .atq; ĩ leuis ãtis portæ australis fũdatũ.q̃ ãt ea uictoria fuerit illustris:atq; grãdes exercitus:ĩdicat no

men facti:qđ ét loco pugnæ inditũ est.illic.n.bella mira fuere gesta.in q-bus Samnis iperator anteiuisse uidet̃.q̃ qum ita se habeãt:cõptum ẽ:Romanos bellum illud Samniticũ tã atrocissimũ lõgissimũq; nõ cũ Samnitibus solũ gessisse:sed ẽt cũ Nolanis:quoꝝ tũ ꝑstantes erant uires in Cãpania.illud quoq; illustrẽ populũ Nolanũ testat̃. Nãq; tẽplũ Victoriæ Nolanos dicasse:cõstat:qđ nõ mõ exercitũ ingentẽ: sed ẽt uictoriã partã ostẽdit fuisse gloriosam.parua.n.facinora nõ eo ꝓbe attollunt:ut ꝑ eis tẽpla erigi dignũ decorũq; eẽ uideat̃.Idem autor ait.dictator Cla.Petilius qum audiuisset:arcẽ Fregellanã ab Sãnitibus captã: omisso Bouiano ad Fregellas pgit.unde nocturna Sãnitiũ fuga sine certamine recæptis Fregellis ꝑsidioq; ualido iposito in Cãpaniã reditũ fecit:maxime ad Nolam armis repetendã.eo se intra mœnia sub aduentũ dictatoris & Sãnitiũ oĩs multitudo:& Nolani agrestes cõtulerãt.Dictator urbis situ circũspecto: quo aptius aditus ad mœnia esset:oĩa ædificia(& freq̃uẽter ibi habitat̃:) circũiecta muris incendit.Nec ita multo post siue a Petilio dictatore:siue:a.C.Iunio cõsule.nã uterq; tradit̃:Nola capta ẽ. qui captæ decus Nolæ ad consulẽ trahunt:adiiciũt Atinã & Calatiã ab eodẽ captas. Ex q̄bus clarũ fit:tũ a freq̃uẽti habitatione:q̃ circa urbẽ:tũ a societate cũ Samnitibus:tũ ab exercitibus Palæpolim Mirabellãq; missis:tũ a gloria consulis ob expugnatã Nolã:rẽ Nolanã ea tẽpestate extitisse nõ humilẽ:sed potẽtẽ atq; supbã.in quo illud spectare nos:licet.Nolanos dãno doctos nõ ẽt posteris sæculis extra muros ædificia cõdere cõsueuisse.usq;.n. ad secũdũ bellũ Punicũ aditus liber remãsit accedere uolẽtibus unde quaq; ad muros:idicio illo.Nã Annibal Nolã aggressurus:scalas statim muris sũmit-tendas parauit:nõ ẽt ipeditus in delendis suburbiis.qđ ẽt usq; ad nr̃a tp̃a seruatũ ẽ.nulla.n.circa urbẽ ꝑsentẽ ædificia uident̃ extitisse:nec ẽt extãt. Secũdo aũt bello Punico:qđ gestũ ẽ anno centesimo decimo post Sãniticũ:q̃to fuerit amplior & dignior Nolana res.ostẽdit cũ Liuianus Annibal hortãdo suos:hinc uos ex tã opulẽta urbe p̄da:spoliis onustos uel ducã:quo uoletis:uel sequar. tũ Hærẽnius Bassus Nolanus uir primarius hisce Annibali uerbis respõdẽs patefecit.multos ãnos iã inter Romanũ Nolanũq; po.amiciciã eẽ.cuius neutros ad eã diẽ pœniteret: & sibi: si cũ fortuna mutãda fides fuerit:sero iã esse mutare eã.dedituris se Annibali: nõ fuisse accersendũ Romanũ ꝑsidiũ.cũ iis:q ad se tuẽdos uenisset: & oĩa sibi eẽ cõsociata.& ad ultimũ fore.Hæc non sunt populi societatis specie subditi: sed potius liberi ac magnifici & ꝑ se ipsum constantis. Magnas item uires Nolanas eodem bello excreuisse:indicare põt pugna illa illustris:q̃ Annibal Nolæ uertere terga coactus ẽ.atq; usq; ad castra fugere. nõ.n.uerisimile ẽ: Marcellũ cũ expedita manu ꝑsidiarioq; milite ualuisse tm̃ ducẽ:tm̃ exercitũ i fugã uincẽdo uertere:nisi Nolanoꝝ copiæ additæ illius copias iustas æquasq; Pœnis fecissent.Magnã ẽt Nolanorũ poten-

tiã eodẽ bello uiguisse:testať illud.Sãnitibus nãq; atq; Cãpanis hostibus po.Romani Nolaniq; inter Romã Nolãq; sedẽtibus cũ Punicis ẽt præsidiis:potuere Nolani Duce Marcello totũ Sãniũ uastare incendereq;: atq; Sãnites cogere:ut auxilio reuocarent ex Apulia Annibalẽ. Sãnites inquã:qui tot annos bellũ gessere cũ po. Romano. Nolanarũ magnarũ uiriũ:q̃ per ea tẽpora fuere.magnũ argumentũ est.Nãq; senatus:si plebs aliquãtũ nõ inclinata fuisset ad Annibalẽ:neq; quoq; Marcellum e Sessula auxilio uocari:fuisset opus.potuisset fretus ꝓpriis armis: Annibalẽ accedentẽ arcere ab urbe atq; agro Nolano.Rẽ quoq; Nolanã extitisse lõge grandiorẽ atq; potentiorẽ ẽt post bella Punica apertissime constat.Extant.n.reliquiæ quædã duorum amphitheatroꝝ:quoꝝ alterũ erat ad occasum æstiuũ:alterũ ad ortũ hybernũ.illud antiquius:hoc posterius extructũ fuisse uideť.illud latericiũ:quæ Murara nunc diciť: hoc marmoreũ ac lapide q̃drato cõpactũ:quod Castellũ ruptum hodie nuncupať.si qñ consiliũ ædificandi:& sumptus imensi:atq; eoꝝ usus:non esse possunt arcti:humilis:obscuri ue populi:sed sua potius sunt opera ampli:magnifici:atq; splẽdidi senatus.Cõpertũ ẽ:plurimũ ẽt auctã esse Nolanã rẽ post secundũ bellũ Punicum: q̄d in eo nihil detrimẽti fecit: atq; carissima po. Romano euasit:par ẽ itaq; si ĩ bello se magnã seruauit:ẽt beniuolẽtia po. Ro.maximã se reddidisse in pace:quæ longissima secuta ẽ.Nãq; in Cãpania ab eo bello usq; ad Syllã nullũ unq̃ bellũ gestũ ẽ.Quã magna fuerit Res Nolana:cõiectari quoq; ẽ cũ ab ambitu urbis: tũ a numero ciuium. siqñ:ut inferius monstrabiť:ambitus excreuerat adusq; bis mille passus. ciuium uero capitum supra q̄nquaginta milia censa. illud quoq; rẽ Nolanã arguit fuisse excelsam:siq̄dẽ multa post bella:q̃ Romani gessere in Italia nõ mõ cũ inuadẽtibus barbaris sed ẽt cũ Latinis:cũ Sãnitibus: cũ seruis:cũ sociis:atq; post eorũ intestina bella:in q̄bus Nola sæpe periclitata captaq; est.potuit uel magna remanere uel breui instaurare sese:atq; magnam ac diuitẽ extollere.tẽpestate.n.Beati Paulini a Mauris Vandalisq; Nola uastata ẽ atq; bonis cũctis spoliata.ꝑquæ tp̄a ditissima tot malis superarat.quarũ diuitiarũ:magnitudinisq; populi Nolani testes sunt tum ip̄e Paulinus ĩ epistola ad Seuerũ Sulpitiũ:tũ Paulus diaconus de gestis Romanoꝝ li.xv.Indicio nimirũ magnificentiæ Nolanæ sunt quoq; monumẽta:quorũ aliq̃ ẽt nũc extãt ꝑti in uia antiquæ urbis:q̃ Neapolim ferebat:ꝑti ad uiã:q̃ ab Abella ꝑ agrũ Nolanũ sub Gecala colle fert ad Stabias.hæc.n.sunt elegãter ædificata:nec mediocres ponẽtiũ sũptus ostentãt.multa quoq; marmora passim ĩueniunť in urbe:atq; circa urbẽ p̄sentẽ in q̄s incisa nõia sũt eorũ:q̃ monumẽta sibi suisq; posuere tũ oratiõe: tum scriptura elegãti:q̃ humilibus ꝑuisq; nulla rõne q̃drare.cõgruereq; ualẽt. Adde tẽpla multa urbis:de q̄bus inferius diceť.q̃ in quauis urbe erecta non possunt nisi potentiã magnanimitatẽq; ciuiũ testari.

ARC
.TVS
PORT·ET·VIA
ABELLAE
VIA·BOVIANI
PER·HAEC·LOCA·CAVATIBVS·
INVENTAE·S̄·ANTIQVITATES
NOLA·VETVS
SVS
AMPHITHEA
LATERICIVM
DIAMETR
VS·DCLX·PASS·
PARIES·ANTI
TEM·IOVIS
NOLA·PRAESENS
TVRRIS·
ROTVNDA·
TVS
PORTA·ET·
VIA·LAVRINIANA
ANTIQVI·TVMVLI
VIA·NEAPOLITANA·PORTA·Q
QVAE·NVNC·ETIAM
PORTA·DICITVR
HIC·EXCAVANTVR
ANTIQVITATES
·TEM·AVGVSTI
TEM·VICTORIAE
AMPHITHEATRVM·
MARMOREVM
OR
ANTIQVS·AMBITVS·M·M·LXXIV·PASS·
OCCA
ANTIQVA
EXCAVA
ITEM·HIC·EXTVMET·SOLVM
VIDE·FVIS·PORT·CVM·TVRR·
PORTA·ET·
VIA·SARNI
·T·MERCVRII
ANTIQVAE
BALNEAE·
HIC·EXTVMET·SOLVM·OB·FABRICAM·
VIDETVR·FVIS·PORTA·CVM·TVRR·
ET·MVRORVM·PARS
HIC·PVGNATVM·EST·
CVM·ANIBALE
SVVII
PORT·ET·
VIA·VE
AV
STER

De Ambitu urbis atq; portarũ numero. Ca.vii.

Icuti ea:q̃ dicta sũt:demõstrauere Noláos potẽtes & magnos atq; illustres:ita ualẽt ambitũ areãq; urbis ĩpam nõ ãgustã ac hiantẽ:sed amplã ac saneq̃ referctã extitisse: cõsentanee significare.magna.n.magnos decẽt. Quinẽt licet certa rõne atq; mẽsura colligere abeis fragmẽtis:reliquiisq; antiq̃ urbis:q̃ adusq; nr̃a tpa durauere:extãtq;: q̃tũ areæ urbs ipsa occuparit:q̃q; fuerit figura:& q̃to sit ãbitu circũducta. uidere nũc nãq; ẽ:duo memorata ãphitheatra ĩter se distare circiter trecẽtis sexagita passibus.passum eẽ:audiẽdũ ẽ:spaciũ.viii.pedũ.Quinẽt singulo℞ ãphitheatro℞ diametrũ passuũ eẽ qnq̃genũ.p̃terq; ea spectare licet:extra utraq; ãphitheatra p eãdẽ rectitudinẽ:ĩ q̃ illa sita distãt:alia uestigia ac fundamẽta magnorũ ædificiorũ.ut extra latericiũ uersus occasum æstiuũ circiter centũ passus:extra uero marmoreũ uersus ortũ hybernũ tantũdẽ.amphitheatra.n.extra urbẽ:aut intra sed iũcta muris: aut muris uicina nõ poterãt erigi.tpe.n.belli plurimũ potuissent officere: ac ĩpedimẽto eẽ. Quãobrẽ collectis in eadẽ longitudine mẽsuris qnq;:ut q̃ ẽ ĩter amphitheatra:q̃que sũt duarũ diametrorũ ipsorũ.atq; p̃ter eas duabus aliis:qbus utrinq; amphitheatra erãt secreta a muris urbis. cõptũ ẽ: diametrum urbis sexcẽtis sexagita passibus patuisse.Q d̃ si Nola rotũda erat figura:& crebris circũdata in orbẽ turribus:ut Silius cecinit:utq; uestigia & relicta fundamẽta quoq; nũc ĩdicãt:orbẽ undeq̃que: quo cõtinebant̃:mõstrãtia:fuit nimirũ maximus urbis ambitus duũ miliũ ac septingenta quattuor passu. Sexangulã uero urbẽ si in orbẽ circundatã saltẽ ĩtellexeris:singula eius latera trecẽtenũ trigenũ passuũ excurrisse oportet. fuisse itaq; minimũ urbis ambitũ duũ miliũ passuũ dẽptis.xx.cõptũ ẽ. sin uero duodecangulã mãsisse urbẽ uelles:ambitũ patuisse oportet mediũ ĩter utrosq; mẽsus hosce.hoc ẽ duũ miliũ ac.xx.septẽ passu.fere.Tñ ambitũ cõtinuisse urbẽ:illud quoq; ĩdicio ẽ.Nãq; autore Liuio. Marcellus ex tribus portis occurrisse scit̃ Annibali urbẽ Nolã ĩuadẽti.q̃s portas tris ĩ eadẽ urbis plaga patuisse oportet:atq; ĩteruallo uicinas:ut milites sibi p̃pinqores erũpẽtes dẽsius ac tutius ĩ aduersos hostes ĩcurrissent. Q d̃ si illæ tres portæ nõ a se mãsere auersæ:sed exordie atq; uicinæ:mãifestũ ẽ:ab hisce ternas alteras auersas fuisse.atq; ĩter utrasq; a dextera ternas a leua itẽ ternas.oẽsq; fuisse.xii.uerũ q̃ttuor earũ p̃stitisse principales: reliq̃s uero cõmodatarias arbitrãdũ ẽ.tot aũt portas cãpestris rotũdæq; urbis tantũ circuitũ:q̃tũ diximus exposcere:cõsentaneũ ẽ.porta.n.altera ab altera illarũ distare minore tractu nõ poterat:q̃ cẽteno℞.sexageno℞ qnũ passu. maiorẽ uero porta℞ numerũ ĩ eo circuitu ambituq; desiderare:ẽ tẽpore pacis supuacaneum:belli uero non tutũ.minorẽ uero numerũ utroq; quidem tẽpore & pacis:& belli minus cõmodũ:pacis uero potius ĩeptũ est.

De eis antiquæ Nolæ reliquiis: quæ nũc apparent. Ca. viii.

Vattuor sũt: q̃ nobis hactenus reliqua fecit urbs antiq̃ Nola. ut amphitheatrorũ duorũ ptes q̃dã: ut tumuli: ut pauimenta q̃dã templorũ: ut fundaméta ẽt terra tecta multorũ ædificiorũ. uerũ inter oĩa hæc: certa & clara melius sunt amphitheatra & tumuli. amphitheatrorũ igit̃ duorũ: q̃ dicta sunt: latericiũ adhuc seruat ambitum: atq; parieté exterioré ẽt supra fornices & arcus infimos: superiora uero corruerũt. uidet̃q; habuisse duos ordines fornicũ. Nãq; paries exterior non usq; adeo solidus ualidusq; ẽ: ut ẽt tertiũ supremũq; ordiné testudinũ sustinere ualuisset. Quare latericiũ amphitheatrum: & si cum marmoreo area pari & æquo ambitu cõsentiat: eo tamé minus: & humilius fuit uno ordine. marmoreum uero: quod nobis pueris magis corruptum atq; dirutum erat q̃ latericium: etiam paulo post fere funditus extirpatum ẽ ab Vrso Vrsino Nolæ tum regulo: Nicolæ aui tui patruele. Is. n. qum reficere amplificareq; regiã cõstituisset: oĩa fere amphitheatri fundaméta fodiẽdo exhausit. totq; quadrata marmora effodit: quot nõ solũ primorem parieté regiæ: q arctũ spectat: cõstruere: potuerũt et extollere: sed ẽt ad magnũ usum reliquæ ædificationis sufficere: ĩ que multorũ ciuiũ cõmoditaté concedere. atq; p̃ter ea uel q̃ plurima alia supesse. fundaméta eius iacta erãt adusq; uigĩti pedes: ac e lapidibus q̃dratis maximisq; cõpacta. antea uero q̃ ab Vrso excauarent̃: extare nos uidimus duos arcus solos quadratis lapidibus cõpositos: quorũ alter occasum hybernũ: æstiuũ alter spectabat. & horũ fundaméta fundamétis aliorũ arcuũ certo iteruallo atq; in eodé circuitu respondebãt. Ex quo ordine ambituq; atq; arcubus clare scire licet: eo in loco amphitheatrũ stitisse. id q̃ altissimũ. simul qa fundaméta erãt amplissima ualidissimaq; tolerare supiniecti opis altitudiné: simul q eiusmodi marmorea amphitheatra nõ minoribus ternis ordinibus arcuũ erigi solét. Ea aũt marmora q̃q̃ innumera: tñ asperiora erant: non item pellucida: non peregrina. quãobrem in subditicio opere iacta: atq; alia pulcriora effigiataq; adiecta crustationi eẽ oportuit. ueluti etiam multa crustationis fragmenta reperta indicant. quorũ & materia est pulcrior: & ars: q̃ in eis uidet̃: diligentior. Hoc opus nobilissimũ extitisse: indubitatũ est: ac maximo aĩo: ĩgenio: labore: sumptuq; æditum: siue ea marmora fuerint crate cõuecta Stabias: & Stabiis plaustro Nolã: siue illa asperiora excisa fuerint de monte Gecala: peregrina uero de liguria Circeisue aduecta. Quam maximum extitisse hoc opus: ruina etiam testatur. dirutum enim ædificium uerrucam grandem quasi naturalem extuberauit. In eo etiam opere certasse uidentur Nolani cũ Campanis. nãq; huic operi simile ab eis extructũ fuisse mãifestũ ẽ: duobus milibus passuũ citra Vulturnũ amnem: ubi tum Capua sita erat. Verũtñ Nolãis

opus longe difficilius extitit.illi.n.p Vulturnũ atq; ſcaphis:Nolani uero Stabiis plauſtro domũ cæmenta deuexere. In quo nemini uelim mirũ ſit.ſi uideat in medio amphitheatro hoc marmoreo quædam ædificiorum ueſtigia:ut ſcalas ſingulas fornice tectas:ac duas alias fornices: quæ in amphitheatro locũ habere nequeũt:cuius mediũ uacuũ erat & ſubdium.Nãq; a poſteris illa ædificata ſũt.ſtructura.n.eaꝝ fornicũ multo uilior eſt.Q uinẽt eadẽ adiecta ædificia quadrata figura fuiſſe:ĩdicãt tũ duo fornicũ latera in angulũ cõcurrẽtia:tũ ſcalæ:q̃ a cauædio aſcendentes uident̃ tertio lateri hæſiſſe.Q uãobrẽ ſpẽm arcis p̄ſeferũt.quã aſpicientes ii:qui poſteris ſæculis fuere:appellauerũt eã ruinã uerrucãq; Caſtellũ ruptũ cenſentes arcẽ fuiſſe nõ amphitheatrũ.ſed amphitheatrũ fuit nõ arx. Arces.n.primorẽ murũ ſolidiſſimũ continuũq; maxime uolũt:nõ ſup arcubus piliſq; erectũ:ſicuti ſuum eſt amphitheatri ſuper pilis:arcubus atq; teſtudinibus in ambitu ductis extare.his.n.ſedilia attollunt̃.potuit autẽ hoc amphitheatrũ ſupra triginta milia hoĩum ſpectatũ excipere.ſingula.n.ſedilia in tãto ambitu ad ſeptieſcẽtena capita facile capere.quoꝝ ordines ab imo ad ſummũ ſcandentes ad quadragenos atq; q̃nos deiceps ſubieciſſe ſibi cõuenit.Extra aũt amphitheatrũ latericiũ uia ampla etiã nũc ẽ:q̃ recta tendit̃ uerſus occaſum uernũ:fertq; Neapolim.q̃ antiquæ urbis fuiſſe indicat̃.partim q̄a locus is uidet̃ ſemp appellatus fuiſſe porta:& ſacellũ quoddã q̄d illi adiacet:uocatum ẽ ſanctus Petrus ad portã: partim q̄a eidẽ uiæ hærẽt tumuli q̄dã antiq̄ſſimi:idq; e regiõe illius ſacelli.ſunt eiuſmodi tumuli eleganter cõditi.nõ ẽt multũ extãtes.ſũt ãpli atq; rotũdi coronatiq;.tectũ quoꝝ ab orbe exurgens pedetenti faſtigiat̃ turbinat̃q; in apicẽ mediũ.ſtructura latericia ẽ:ac tã apte cõpacta:ut materia ſolida eſſe uideat̃.ab auerſo aũt latere urbis:q̄d ad ortũ uergit uernũ: uia lauriniana ẽt nũc exit ampla recta oblõgaq;:q̃ portã aliã urbis antiquã indicat q̃ auerſa erat a porta Neapolitana.Itẽ puo tractu ab amphitheatro marmoreo recedẽs uerſus Arctũ: fanulũ ẽ: q̄d humi dep̄ſſum ẽ: atq; pauimentũ teſſellatũ in eo cernit̃:figurãq; baſilicæ hẽt:q̃ nunc ſacta Victoria nũcupat̃. Q đ tẽplũ Victoriæ priſcis tẽporibus fuiſſe uidet̃. eſt aũt hoc ſacellũ inter amphithatrũ & arcẽ p̄ſentis urbis.In eadẽ pte arctica atq; maiore receſſu facto ab amphitheatro:ẽ Epiſcopiũ:in quo pauimentũ antiq tẽpli:q̄d Ioui dicatum erat:detegit̃.q̄d nunc ſubterraneũ ſacellũ ẽ beati Felicis.atq; ꝓpe ipſum alter locus ẽt humi depreſſus cõperit̃:q nunc uocat̃ ſcũs apl̄s.ſed ambos hoſce locos depreſſos eiuſdẽ tẽpli Iouis extitiſſe ptes:notũ ẽ: ut ĩferius dicet̃. Adhæc puo ĩterua llo uerſus æſtiuũ occaſum ſecedẽs ab Epiſcopio:locus ẽ ẽt humi dep̄ſſus: ĩ quo erectis q̄buſdã pilis baſilica cõſtructa ẽ:quæ nũc appellat̃ Sanctus Felix in platea:quod antiquum templom extitiſſe creditur.alterum.n.tẽplum ſup eo erectum ẽ.ſed ignorat̃ cuiuſnãnuminis illud antiqum fuerit. Verũtñ

hæc tria pauiméta antiq̃ ĩ eodé curriculo tractu ue recto cõſiſtũt.q ab occaſu æſtiuo in ortũ hybernũ diſtendit̃.in quo:Apl̃s eſt ab hyberno:Felix in epiſcopio eſt in medio:Felix in platea eſt ab æſtiuo latere.Nec alia pauimenta:quæ humi ſint depreſſa: apparét intra metas ambitumq; antiquæ urbis. Verumtamen in eo iã memorato tractu ſiquis ab epiſcopio ꝑ centũ paſſus uerſus hybernũ ortũ recta proceſſerit:obuius fit locus:in quo téplũ fuit Seruatoris.nunc uero appellat̃ ſanctus Seruator.neq; locus depreſſus eſt humi:ut illi:ſed naturali ſolo eſt altior.præſens.n.ſacellũ uidet̃ eſſe erectũ ſuper fabricã atq; ruinã antiqui.nã omnis eius uiciniæ ſolũ extumeſcit ob antiquarũ ædiũ ruinã.eſt aũt hoc præſens Seruatoris ſacellũ ſub turre Megaldina præſentis urbis.idé adiacet muro cuidã:in quo porta urbis patuiſſe uidet̃.ſed non antiquæ:ſed eius:quæ poſt caſum antiquæ reſarcta modo quodã fuit.præter hæc in media duorum amphitheatroꝶ diſtantia etiã inuenta ſunt marmora aliquot quadrata: inter quæ:unũ erat inciſum litteris dicentibus.TEMPLVM.AVGVSTI. cæteræ deletæ erant.quæ certo argumento ſunt:illic extitiſſe Auguſti templũ.ab hoc uero loco ſiquis recta inter auſtrũ & occaſum hybernũ ad ducentos paſſus proceſſerit:incurret fragmenta quædam locũq;: ubi ĩ q̃ plurima marmora quadrata effoſſa ſunt tẽpeſtate etiã noſtra. eaq; Neapolim plauſtris tranſuecta fuere a Carulo Carrafa:ex quibus cõſtructæ ſũt omnes partes imæ ædiũ:quas ille edidit prope porticũ:quod ſegium Nidi uocant.hic igit̃:ubi effoſſa ſũt marmora:templũ antiquæ urbis uidetur extructum fuiſſe: ꝙ fundamenta: quæ erant iacta domibus: latericia reperiuntur:non autẽ tanta congerie quadratoꝶ lapidũ ſtabilita.atq; illud templũ credendũ eſt:dicatũ fuiſſe Mercurio . ſiqdé in quodam marmore ĩciſo legimus.L.Sattiũ fuiſſe magiſtrũ & Mercurialem & Auguſtalé in urbe Nola.eũdé uero uirũ magiſtrũq; duoꝶ uicinoꝶ templorũ manſiſſe:uereſimilius eſt.Quinetiã ab Auguſti téplo recta in auſtrũ proficiſcenti trecentos paſſus: fit obuius locus qdã extumeſcés ob antiquæ fabricæ fragmenta:quas reliquias muroꝶ antiquæ urbis fuiſſe: menſus atq; rotunditas urbis ipſius oſtendunt . Quinetiã illic portam cũ turribus patuiſſe.quæ Veſuuiũ uerſus ferebat:ſicuti nũc uia eodé duces patet.Ab amphitheatro præterea marmoreo recta eũti uerſus Vulturnũ uentũ ad centũ paſſus:locus extumeſcens alter occurrit:ubi murus urbis ſtitiſſe:eadé ratiõe credit̃:atq; ſimiliter porta cũ turribus:q̃ Sarnũ Nuceriãq; eũtibus iter præbebat.At uero ꝙ Annibal primũ Nuceria uia hac ipſa ad Nolam expugnandã uenit:ueriſimile ẽ:ante hanc portã eẽ caſtrametatũ.atq; cũ eo ſub hac eadé urbis plaga illa illuſtri pugnatũ eſſe pugna:in qua uictor Annibalé docuit poſſe uinci.Inter aũt Mercurii téplũ atq; portam Sarni:amphitheatrũq; marmoreũ : ac portã Veſuuii paſſim effodiũtur ædiũ antiquaꝶ fragmenta.ité antiqua oblongaq;

fornix inibi extat:qd̄ nunc balneū Ceccii uocāt. Q uinēt in oī ea plaga: quæ patet inter tēplū Augusti:atq; portā Neapolitanā: latericiūq; amphitheatrū:atq; Mercurii templū:effodientibus antiqua fundamēta crebro passimq; deteguntᷣ. Regio demū septentrionalis:quæ est ab amphitheatro latericio temploq; Iouis uersus arctū atq; portā Abellæ:referta est fragmentis antiquarū fabricarū usq; adeo:ut terra cū intrito lapillisq; ac frustulis mista sit:non modo altius tegantᷣ ubiq; locoꝝ fundamēta parietū. Aliquantulū qnimmo parietis magni solidiq; in eadē plaga extat: q aut magnaꝝ ædiū fuit:aut tēpli magni:aut murus urbis:ut dictū est:re sarctæ postq̄ āntiqua pessumiuit ceciditq; aut bellis:aut pestilētia afflicta ta. Is uero paries distat a tēplo Iouis q̄dragīta passus:q̄ uergit ad Arctū. cui nūc parieti hærent ædes Cæsarinoꝝ:& Macceoꝝ:& Fricciarū:& Tāgoꝝ. Hæ sunt igitᷣ reliquiæ antiquæ Nolæ:quas area: urbisq; sedes potuerūt ab iniuriis tēpoꝝ oīa cōsumentiū uendicare. nobisq; usq; ad hanc tēpestatē seruando trāsducere. Amphitheatra diruta: pauci tumuli:templorum magnoꝝ pauimenta arctissima:atq; deletarū ædium rudia: atq; solo tecta q̄ plurima fundamenta.

Q uo mō urbs seruata sit in illuuionibus:q̄ in eā influxerint. Ca.ix.

Oc in loco aliquantisper sistere gradū nos:cogit ambiguitas q̄dā. siqn̄ tēpestate nostra uidimus: illuuiōes magnas inundasse superasseq; quādā Nolani agri ꝑtē. ueluti eam: q̄ incipit abusq; radicibus Gecalæ:ubi colles eius in angulū ꝓtensi coniūguntᷣ:procedensq; circa amphitheatrum marmoreum:ac ante portā Vicanciū urbis ꝑsentis: item circa tēplū Augusti:atq; secus ambitū australem amphitheatri latericii:ꝓlabitᷣ adusq; paludes. a principio scilicet usque ad finē ueluti arcū laxū faciens:cuius cōuexitas uersum Vesuuiū uergit. estque lōgitudine duū miliū atque quincentoꝝ pass. latitudine uero trecentoꝝ. Q uāobrē non paruā antiquæ urbis partē in hoc ipso arcu plagaue illuuionibus obnoxiā mansisse:cōpertū est. oīs. n. australis urbis regio in mediis illuuionibus constitit. Q ui igitᷣ factū est:ut illuuiones nullas urbs: ager ue senserit:optimeque & in tota urbe & in agro:& ædificatū:& habitatū:& cultū sitᷣ? ꝑsertim si illuuiones natura ferente statis siderū curriculis fuissent erupturæ. Q uā dubitationē statim delet mentio inductæ fossæ. siquidē uia:quæ Lauriniū fert:a dextra ēt nūc retinet uestigiū altæ fossæ:quæ secundum uiam eam protenditᷣ ab aggere:qui sub Megaldina turre præsentis urbis est:quosque subiuerit prope angulum :quem Gecalæ colles claudunt. Contra uero alterius fossæ uestigium apparet:que ab aggere:qui sub turre rotunda exurgit:incipiens uersus occasum uernum recta excurrit secundum uiam: quæ a porta : quæ nunc clausa est:

exibat.hæ duæ utriq; fossæ ĩ eodem recto tractu manẽt. quas ĩtercedere oportebat fossam aliam subterraneã ueluti magnum aquæductum p urbem ueterem ductam utrasq; utrinq; contingentem: quæ nunc est præsentis urbis meridionalis fossa. a Megaldina per Vincancium ad Rotundam turrẽ excurrens. fossa uero: quã uersus occasum descẽdere diximus: ad paludes declinat. quãuis non appareat: quo pgressu in paludes euadebat. est.n. magna exparte æquata solo. in paludis uero parte: q̃ uicina Nolæ est: iterum fossa alta edita est: quæ recta usq; ad Clanium fluuium pducit̃. quem lagnum corrupto uerbo Græco uocant Nolani. q dicere debẽt lagynũ. λάγυνος n. Græcis significat nõ modo uas: sed etiã receptaculum quodcunq;: in quod aqua liquores ue excolantur & influunt. nam ĩ eã fossam oĩs fere aqua palustris: quæ prope Nolam stagnat: furtim penetrat. Quamobrem a radicibus Gecalæ adusq; Lagynum fossa alta ducta erat: in quã oĩs aqua: quam Gecalanæ ualles atq; radices imæ in cãpum Nolanum profudissent: excipiebatur. atq; per eam in Lagynũ Claniumq; amnem defluebat. Quãobrem ubi non impedita aqua alueũ curriculũq; inueniebat: tum stagna lacus ue nullus in agros urbemq; exurgere quibat. seruabatur quoq; ea fossa: sicuti Lagynus hucusq; seruatus est. Augusto.n. mẽse: qum aquæ funditus ab æstu feruoreq; solis exuctæ sũt: Lagynus quotannis expurgat̃. excauaturq; (sicubi ripæ corruerint) ut hyberno atq; uerno tẽpore expeditus alueus aquis ĩ Lagynum fluxuris paretur. cauatur autẽ a cunctis paganis in agro Nolano colentibus iussu ac more antiquo coactis. Hoc itaq; ingenio & ager & urbs uetus ab illuuionibus uendicata est. Quod si ea fossa nostra tempestate: atq; septuagesimo ante anno seruata fuisset: non tantã ciuium suorũ stragem semel atq; iterum Nola uidisset. Niq; futurum eadem excauetur: toties pestilẽtiam expectare urbem necesse est: quoties longa pluuia ualles Gecalanas cõplerit: ac in agrum Nolanum illuuiones erumpentes profuderit.

Quousq; protensis sit Nolanus ager. Ca.x.

SI quæ dicta sunt: uera sunt: par esse: uidetur: ut eo Nolanorũ agrorũ fines fuerint ampliores: quo ciues censi sunt plueres: quoq; urbs ipsa grãdiori area fuit dilatata. idem uero exqsitius qsque atque facillime dignoscere ex his: q̃ dicemus: poterit. a Nolanis.n. uel adhæc tẽpora ager possessus est is: q si nõ Claniumusque fluuium: aut eius fontes: tñ ad usque Mephitim: putidarũ que aquarũ concas ptendit̃: ab urbe Nola initium sumẽs. fontes aũt Clanii ad occasum æstiuum uergere: dictũ est. Itidem recta progredientes ab urbe per octo miliaria uersus occasum hybernum assidue suum agrum calcabãt Nolani: quousque uenissent ad cõterminos agros Neapolitanorũ. Erat ãt finis is intra radices sinistri occidentalisque cornus Vesuuii mõtis, quo in loco:

qum lis de finibus Agrorum cum Neapolitanis orta eēt:& ad eā arbitrādā missus esset a Senatu Ro.Q .Fabius Labeo.iudicium uafrum ab eo latū est de agrorum terminis.Siquādo is qum ad locum uenisset:cum utrisq; separatim locutus:ne cupide quid agerent:ne quid appeterēt:atq; ut regredi q̄ progredi mallent.Id qum utriq; fecissent aliquantū agri in medio relictū est.Itaq; illorū fines sic:ut ipsi dixerāt terminauit.In medio relictū qđ erat po.Ro.adiudicauit.qui uel usq; ad nostra tēpora Campus Romanus appellatus ē.huius meminit Cicero atq; Val.Maximus. siqs igit̄ limitē ducat a fontibus Clanii uel a Mephiti adusq; Romanū hūc campum:certo nouit confinia Nolana:quæ tum in occidentem plagam protendebantur.quod eo præsertim credere est.ꝗ intra hosce terminos nullum oppidum alicuius nominis extitisse constat.Nostra quinetiā tempestate Nolanū solum fere porrigitur abusq; urbe adusq; radices dextri ac orientalis Vesuuii cornus:uidelicet ad terminum:qui inter uerrucam:q̄ nunc Altorellā appellāt:& dextras Vesuuii radices interiacet.Si ergo intellexeris duos terminos alterum ab urbe adusq; Cāpū Romanū : alterū item ab urbe uersus Vulturnū uētum protēsum adusq; Altorellæ metā: cluseris intra eos oēm australem sortem Nolanæ possessionis.in qua Vesuuii montis iuga:quæ uergunt ad arctū:cōcæpta sunt.cōpertūq; sit:nullum oppidū clari noīs tum:qum Nolani florerent:inter Vesuuiū:urbēq; Nolā stetisse:ēt manifestū est:omne id Nolæ possessiōis fuisse:quod claudit Limes ductus a Campo Ro.ad uerticē Vesuuii mōtis:ac a uertice ipso ad Altorellæ terminū.At uero ꝗ intra hos terminos cadit Octauianū oppidū.cuius nunc ēt possessiones extenduntur usq; eo: quo dexter cornus Vesuuii declinat:ac ubi sunt agrorū confinia Pompeiorum : qui hodie sanctus Petrus scaphatæ nūcupatur.iccirco eodē usq; promotos Nolanos agros fuisse:par est. Nāq; q̄ Octauianorum sunt:qum ipsi fuerint prius Nolani pagani:posterius uero Octauii Augusti:a quo nomen id sibi traxisse uidentur ea omnia Nolanorum dominatu subiecta fuisse oportet.a uertice itaq; Vesuuino per orientalē eius cornū ad Pompeiorum confinia deductus limes:atq; ꝑ leuum adusq; Cāpum Romanum porrectus clusit oēm meridionalē Nolanorum agrorum possessionem. Adhæc uersus ortum uernum uia:quæ ab urbe Laurinium oppidum fert:nunc etiam euntes campum Nolanum calcant:quousq; ad fossam quandā turrēq; peruenerint:q̄ sub colle australi Gecalæ erecta est:quæq; Martiani Turris appellatur.hic.n.sunt confinia Nolanorum & Laurinensium.ducatur itaq; linea a cornu Leuo orientaliq; Vesuuii:confinibusq; Pompeiorum:ac scindat de mōte Sarno oēm eum cornum:qui uersus est ad occasum:ꝓtēdaturq; usq; ad hanc Martiani turrim:ipsa terminabat Nolanum cāpum ea ꝑte:q̄ est ortus hybernus.ab urbe quinēt uersus æstiuum ortum recta euntibꝰ finis Nolani agri etiā nunc occurrit illic:quo declinans finit collis Ve-

sciani:in eo.n.angulo iacent cāpi Thophineusium & Gallensiū. Tophinū.n.& Gallū pagi sunt Nolani.Proinde limes ductus a turre Martiani super colles adusq; declinationem cornūq; collis Vesciani clusit Nolanū agrum:qui uergebat ad ortum uernum & æstiuum.Ab hoc demū ipso cornu ductus limes adusq; Clanii fontes Mephitim ue:unde profecti fueramus:ēt nr̄a tempestate terminat agrū Nolanū:qua spectat septentriōes.Hos fuisse agros Nolanorū:exactiore rōne ausim asseuerare. Q đ si nr̄a tempestate in eo agro sunt in occasu Marianū:uel ut aiūt: Marilianū:& Pompeianum:quod Pomilianū nunc appellant:ad meridiem uero sancta Anastasis:ac Sūma oppidum:& Octauianum:q̄ intra radices Vesuui i existēte:itē ab oriente Palma oppidum:& Democella:q̄ ad radices Sarni montis est:qua is uergit in occasum:atq; postremo a septentrione Titianum:qđ Cicianū uocant.nihil inquam hæc turbant eos: qui dicti sunt agro℞ fines.Oīa.n.ea oppida fuere pagi & uillæ ruraq; Nolano℞. q̄ a Romanis empta(ut fit)aut rapta cœpere primū seorsum:atq; p se agere:deinde paulatim crescere in speciē oppidi. Demum declinante Nolana potentia:partē Nolani agri ueluti proprio iure:quā nunc possident: occupauere.licet hoc ipsum discere a.T.Liuio.Sylla īquit:Nolam a Sānio recæpit.& legiones in agros captos deduxit:eosq; illis diuisit. a Cicerōe quoq; li.xiii.epl̃arū est cognoscere:hæc fuisse Nolāorū.scribit.n.hoc pacto & alicui des negociū:qui quærat.Q .Faberi fundus: nunquid in Pompeiano Nolano uenalis sit.Est aūt Pompeianū Nolanū:quod Pomilianū hodie uocant.In quo Cicero addidit uerbum Nolano:ne si scripsisset in Pompeiano solum:intellectum fuisset in pompeiano℞ agro. Fuisse aūt aliquos agrestes Nolanos:ēt Liuius docet.dictator īquit.Cl.Petilius in Campaniā reditum fecit:maxime ad Nolam armis repetendā.eo se intra mœnia sub aduentu dictatoris:& Sānitium omnis multitudo: & Nolani agrestes contulerant. Vera quinimo eē ea:q̄ diximus de agris:ex hisce:qui uelit:coniectari ualuerit.labefactatā.n.multis tēporū iniuriis Nolanā rē excæpit posteritas:atq; recordata Nolani noīs:tū pudore tū reuerentia superioris urbis excita ē:atq; testificata quodā mō Nolanorū ius & dn̄ationē in hæc ipsa oīa loca:q̄ ausa sūt:tāq̄ fugitiui a dn̄is: atq; mēbra a corpore abducere se.Nol æ nāq; urbi uel maximæ afflictæ cū oīa hæc: tū alia quoq; plura oppida obnoxia fecit.ut nō modo iure ciuili: sed etiā pontificio regerent̄ ab ea.qđ usq; ad nostra tēpora seruatū est. q̄q̄ aliqua eorum nunc iura ciuilia nō capiunt aburbe:cuncta tn̄ dicto parent ac pōtificio iure a Nolanis gubernant̄.Marianū.n.pōpeianum:sc̄tā Anastasis: Vallis:Sūma oppidum iure pōtificio urbis sunt Nolæ.Octauianum uero & Palma utroq; iure gubernant̄ ab urbe.Laurinium uero Bouianū:ac Abella oppidum:quæ extra agri Nolani fines erāt:ēt utroq; iure ab urbe Nola regunt̄.at Montefortium:quod intra ualles & cōfinia Hirpinorū

extructū oppidū ē. Iure cōi solūmō ab urbe nr̄a moderat᷑. Ticianū aūt i causis solis crimīalibus Nolāo iudici paret. a Stabiis demū quotānis magnus atq; albus agnus cū cornib⁹ auratis Nolā ad ꝑsulē mittit᷑.

Vbi locoꝝ Stabiæ fuerit. & uñ nomēclatura Vesuui mōtis. Ca. xi.

EA: quæ antedicta sunt: iam postulant: ne amplius differamus docere ubi nā loci antiquæ Stabiæ stiterint: sitæ ue fuerint. Nāq; clari uiri sunt: q scribunt: Stabias esse: qđ Castellū maritimū: aut Castellū ad mare hodie uocāt. qđ uerū nō est. In quo: ut ea res apertius intelligat᷑: audire oportet ea: quæ Galenus li. v. curatoriæ artis de Stabiis scripsit. solus. n. is rem omnem explicuit q̄ enucleatissime: cuius uerba hæc sunt. Stabiarū sedes ad mare adiacent: atq; ad imū littus Surentini sinus. qui Surentum Neapolimq; interfluit. & si Stabiæ potius a Surentino latere sint. Est aūt in toto hoc latere magnus collis: atq; oblongus: excurrēs in mare Tyrrhenū: atq; sensim declinans occasum uersus. nō. n. recta in meridiē protenditur. Idem mōs tanq̄ tutū uallū obiectus orientalibus uentis Vulturno: Subsolano: atq; Aquiloni: ipsum sinū tuetur. Quinēt eisdē Stabianis sedibus cōiungitur mons alter excelsus: q prope imum littus ipsius sinus est: quem montem antiqui Romani scriptores: atq; qui nr̄a tēpestate sunt elegantiores: appellant Vesuuium. Verūtñ celebre atq; nouū nomen monti Lesbius est. oibus notus est. q a profundis sedibus ignem excitū cacumīe hiante eructat. qui (ut arbitror) plurimū cōfert ad desiccandū aerē: qui ea loca circundat. q̄q̄ ēt absq; eo igne idē aer suapte natura siccior ē. Quando neq; lacus aliquis: neq; paludes fluuiusue alicuius momēti residet: fluit ue aliqua in parte sinus. uentis uero cunctis: qui ab arcto occasu ue æstiuo perflant: Vesuuius is ut prouallum obest: inter imum sinum atq; arctum excurrens uersus uernum occasum. sæpe quoq; numero cinis ab eo eiectus: adusq; mare deuenit: quæ sunt reliquiæ combustæ iā materiæ: atq; eius: q nūc ēt cōburit᷑. hæc oia aerē illū saneq̄ siccum reddunt. Hæc Galenus. q̄ sicuti nullo pacto congruūt Castello maritimo: ita exactissime consentiūt cū eo loco: q̄ Turris nunciatæ nūc appellat᷑. Castellū. n. maritimū nō est in imo sinu: sed in latere: atq; intra montē Gaurū: q in Tyrrhenū mare ꝓtendit᷑: ac parū distat a Gaurano oppido: qđ corupte dicunt Granianū. parū ēt abest a Surento. Turris uero nunciatæ in ipso imo sinu est: q̄q̄ limite dirimente sinum atq; eius imū littus in duo latera: hic Surentinum: hinc Neapolitanum: ipsa Turris magis est a latere Surentino: sicuti Vesuuius a latere potius ē Neapolitāo. Quinēt agri Castelli sub Gauro mōte patent: atq; citra hosce sedet ager Pompeioꝝ: quos Sarnus fluuius alluit. Vesuuius uero multo occidentalior ac citerior Sarno fluuio iacet. Quaobrē Vesuuius nō coniungit᷑ cū Agro Castelli interiacentibus Pōpeiis. contra uero ager Turris in eadē ora continet᷑: q citra sarnū fluuiū

ī. Castellmari

Vesuuius Lesbius nunc Dictus mons

eſt:atq; dextrũ orientaleq; cornũ attingit Veſuuii.is.n.ager ĩter Veſuuii dextrũ cornũ atq; hoſtia Sarni extẽdit. Q uinẽt ignis & cinis igneſcẽs q̃ a Veſuuio ad mare deuoluit:p agrũ Turris:nõ aũt p agrũ Caſtelli deſcẽdit. Q uare aer Turris magis q̃ Caſtelli ab eo deſiccat. Q uinẽt Galẽi dictis cõſentiunt ea:q̃ Plinius Nepos ad Tacitũ ſcripſit. Rectũ iq̃t ipſe curſum:rectaq; gubernacula in periculũ tenet adeo ſolutus metu:ut oẽs illius mali motus:oĩs figuras:ut deprehẽderat oculis: dictaret: enotaret. Iã nauibus cinis inciderat:quo ꝓpius accederet calidior & denſior. Iã pumices ẽt nigri ambuſtiq;:& fracti igne lapides:Iam uadũ ſubitũ ruinaq; mõtis littora obſtantia.contãti parũ:an retro flecteret.mox gubernatori: ut ita faceret:monẽti:fortes inquit fortuna iuuat. Põponianũ pete. Stabiis erat.dirimit ſinu medio.hæc Plinius.q̃ nauiganti uerſus Veſuuiũ: turrẽq; Nunciatæ contingere neceſſum ẽ.ei uero:qui ad Caſtellũ maritimum tenderet:nõ poſſunt.ſemp recta nauigauit Plinius Veſuuium uerſus: nec uſq̃ reuerſus ẽ:aut aliquo pacto diuertit.petens nãq; Caſtellũ:diuertiſſet iter. Q uare Stabiæ ĩ ea regiõe erãt:in q̃ turris Nũciatæ nunc eſt. Eſt aũt hæc turris oppidulũ cũ uillis & emporiis:q̃ Nolanorũ quoq; erãt: in q̃s abiere antiquæ Stabiæ.ut Plinius teſtat. Verũ hoc oppidulũ paruo tractu diſtat a mari: Stabiæ uero maiore ĩteruallo a mari aberãt atq; magis uerſus montẽ ſecedebãt. Iacet hoc oppidulũ ad imum littus Surentini ſinus:atq; ab arcto cornum orientalẽ Veſuui:ab occaſu uero Heracleam: uel ut alii dicunt:Herculaneũ:quã nunc turrẽ Græci uocãt.ab ortu Sarnum fluuium.& Pompeios cõfines hẽt. Verũ enimuero his:q̃ dicta ſunt: obſtare uidet Columella canẽs. Fõtibus & Stabiæ celebres: & Veſuuia rura. Nãq; circa turrẽ Nunciatæ nulli ſunt fontes:pp quos illa tãtopere celebraret. Ni fontes ꝓ puteis: q parũ illic alti ſunt: uſurparit:a q̃bus aq̃ illimes hauriunt. Nec deſunt:q in ea ſñia ſunt: Columellæ tẽpeſtate plures fuiſſe fontiũ ſcaturigines:q̃ nunc exeſo littore tegunt a mari. ĩ quo ẽt ſe uidiſſe aiunt:dulces aq̃s ab ima ſalſa ueluti bulliẽtes:idq; crebris ĩ locis exurgere.aut legẽdũ ẽ nõ fontibus ſed flatibus. Flatus.n. Fauonii Aphriciq; illic ꝑpetui atq; placidiſſimi ĩcrebreſcũt a mari.n.eiuſmodi flatus & auræ excurrẽtes Heracleã:atq; Stabias pflãt:ac nullo ĩpediẽte mõtis iugo trãſeunt ĩ cãpos Põpeianoꝝ atq; Nuceriãoꝝ. Q uãobrẽ omni ei oræ: ĩ q̃ Stabiæ ſunt atq; Heraclea:ſũmã cũ amænitatẽ tũ ſalubritatẽ pariunt. ut ẽt Strabo & Galenus teſtant.neq; ſilẽtio p̃tereundũ ẽ capraꝝ lac huius Veſuuianæ oræ:qđ Stabias quoq; idicat.nõ q̃dẽ ĩquã:quia Galenus primus id ſũmope laudauit:eoq; plurimos curauit:uerũ ẽt qđ a ſalubritate laudatũ erat(ut idẽ autor ſcriptũ reliq̃t)atq; iccirco ĩ uſu magno pri⁹ habitũ fuerat:Galenus deĩde cõmẽdauit:ſcm̃ ẽ:ut magnope hoĩes uterẽtur.qđ uſq; ad noſtra tpa ſeruãt Stabiani atq; Heracleẽſes.paſcunt enim per radices iugaque meridionalia Veſuuii montis plurimos caprarum

greges: idq̃ ad usum solũmodo lactis: quod perparum coactũ tenerrimumq̃ fiscellulis planis excipientes: ad circũpositas urbes conuehũt cotidie: ad quas statim tempore matutino facile peruenire possint. proinde Neapoli: Nolæ: Sarni: Nuceriæ. cæterisq̃ in locis uicinis haud pluribus xii. passuum milibus magna pressi lactis copia Stabiani diuẽditur. Quã quam hoc ipsum potius Heracleensis quam Stabiani nunc factitẽt. hi enim perpauci sunt: Heracleensium uero populus multo maior. Illud insuper minus prætermittendũ est. quod Galeuus superioribus monstrauit inter scribendũ. Monti ait Vesuuio nomẽ esse Lesbiũ insigne atq̃ nouũ. Nãq̃ mutata littera. L. in. B. atq̃. V. uocali ĩterposita fit de uerbo Lesbius Besubius: ac deinde Vesuuius. latina. n. oratio non facile patitur lr̃am. S. ante. B. sicuti. S. cũ. P. frequentissime coniungit. Lesbius itaq̃ appellatus mons est: q̃ in eo Lesbii patria exeuntes aliquan do incoluere. quod ueri simillimũ est. siquidem legitur apud Solinum: Lesbios imperiũ maris aliquando tenuisse: ipsumq̃ amissuros multo antea Sibyllam Erythraeam præmonuisse. aut q̃m Lesbii ob quandam orationis turpitudinẽ infamãtur a scriptoribus. unde Lesbizire: prouerbiũ factũ ẽ: quod est inquinare cum os: tũ alia aut iniustis aut obscœnis dictis. & alterũ prouerbiũ: Lesbis digna. qum fœda inquinata: turpia: iniustaq̃ significare quisquam uelit. Vesuuius enim cacumine hiante tanq̃ ore aperto cineres ignesq̃ eructans fædat omnem oram: quæ ei subiecta ẽ. Nec ignoramus in quibusdam codicibus etiã antiquis scriptum esse Besbium. atq̃ plærosq̃ dixisse Besbiũ non Lesbiũ. In quo siq̃ sint: q̃ magis amẽt legere Besbiũ q̃ Lesbiũ: ne crebro accæptã dictionẽ mutent: nihil moror: mõ uideant pq̃ facile dilucideq̃ uerbũ Besbius ẽt deductũ esse a uerbo Lesbius rõne atq̃ modo: quẽ diximus. Nec erit abre arbitrari Besbiũ dictũ eẽ nõ a Lesbiis: sed ab duce aliquo Pelasgo: q̃ in eo monte dñatus aliq̃n: fecit loco nomẽ. Pelasgo℞. n. nomẽ Besbicos unũ ex ꝓpriis ẽ. ut Stephanus scribit. a quo noĩe lr̃a. C. exẽpta Besbius remãsit. Neq̃ q̃nẽt ueri dissimile ẽ. Besbiũ dictũ eẽ a gigãtis noĩe Besbicos: q̃ nomẽ ĩdidit ĩsulæ puæ: q̃ ꝓpe Cyzicũ extat. ut idẽ autor refert. mõs. n. Vesuuius: qũ usq̃ ad imũ ptusus cauernosusq̃ sit: ur̃ ẽt excauatus eẽ. q̃ opera sola giganto℞ eẽ credit̃. gigãtes. n. quo℞ princeps fuit Besbicus: legunt̃ excauasse littora: atq̃ p maria deuoluisse saxa: ut hostia Rhyndaci fluui clauderẽt. Ex quo noĩe lr̃a utraq̃. B. mutata in V. cõsonã atq̃ altera uocali. V. iniecta effectũ ẽ uerbũ Vesuuius. Q̃d si prisci fauillas nũcupauere uesuias. ut q̃dã arbitrat̃ latin⁹ Grãmatic⁹: erit Vesuuius latinũ uerbũ: dictusq̃ Vesuius quasi fauillosus ob crebras fauillas: q̃s eructare olĩ solebat. cui addita lr̃a altera. V. fit Vesuuius. & mutata utraq̃ lr̃a. V. ĩ. B. fit Besbius. Adhæc licet hoĩ latio uerbũ idipsũ exq̃site mõstrare: latinũ eẽ: cõpositũq̃ ex trib⁹ ut ne pticula adauctrice: & sus: dictiõe: q̃ motũ ad supiora ostẽdit: & uia: noĩe: q̃d iter uult significare. hoc

ẽ mós:ĩ quo ꝑ q̃ arduũ ſurſũ iter fit.ſiqñ cacumĩa Veſuuii aſcẽdere uolẽtibus ardua ad ſcãdẽdũ iuga deĩceps occurrũt.ueluti Ioãnes Antõius Dõdus Cremonẽſis uir oĩ lraꝝ gñe redimitus ĩterp̃tatus ẽ.Quare a loci ꝓprietate factũ nomẽ ẽ Veſuuius.a quo & ꝑmutationẽ & ꝑ exẽptionẽ lraꝝ & Besbius & Veſeuus attẽdere q̃ facillime p̃t.Verũtñ ꝙ gẽs Cãpana antiq̃or fuit Græca q̃ latina:placet locoꝝ noĩa antiq̃ſſima Græca potius q̃ latina eẽ reputare:atq; rõnibus Græcis magis q̃ latinis ĩterp̃tari.

De ſtudio & bñuolẽtia Diuina erga Nolã. Ca.xii

Vis:Rogo:nõ aſſeuerare fuerit auſus?illud fauore Diuino. quodã cõtigiſſe laribus genioq; ac ſedibus Nolanis. Secundo.n.bello Punico tũ p̃ſertim:qũ res Romana ubiq; terraꝝ afflictata eẽt:maxĩa clade ad Lacũ Thraſumenũ: & illa omniũ truculẽtiſſima:q̃ ad Cãnas ſuſcæpta ẽ.extaretq; Annibal cũctis tũ terribilis:tũ oĩbus apperet ĩuictus:Nolæ dũtaxat cõceſſum fuit a deo optĩo maxĩo:ut in eius cõſpectu Annibal primũ Rõanis Nolãiſq; terga uerteret:uĩciq; poſſe mõſtraret:atq; deĩde ſæpius apud Nolã reiectus: uictus: atq; in caſtra fugiẽs recluſus ſit.q nullis unq̃ antea ĩ tot:q̃ geſſit:bellis uertiſſe terga hoſti legit.Quæ nota tanta fuit:ut cæteris illius belli t̃pibus nõ ſolũ ſupior nuſq̃ euaſerit Annibal:uerumẽt lõge ĩferior hĩtus ſit:ac ueluti pedetẽtĩ cõſeneſcẽs tãdẽ ꝓpulſus ſit Italia.Apud Nolã quoq; mĩmo abfuit Annibal:ut a Marcello obtrũcaret:iterũq; illi arma ferenda feretrio Ioui darẽt.Verũtñ ĩteri ĩpſe piculũ euadẽ reliq̃t pueꝝ dilectiſſimũ Cynipa deliciaſq; ſuas.Cui caſſidẽ.L.Pauli dono dederat:quo obtrũcato ab illuſtri iuuene Pediano Patauino:ĩſignis illa galea Rõanis reſtituta ẽ. Quis nõ ẽt nutu diuino illud urbi Nolæ eueniſſe affirmauerint?Cæſarẽ Auguſtũ ĩ ea diẽ claudere.quo ĩ obitu(ait Dio)ſtellas comatas atq; ſanguinolẽtas uiſas eẽ.Qua ꝓ re a Tyberio tẽplũ Auguſto erectũ atq; dedicatũ ẽ Nolæ.ut idẽ autor atq; Suetõius ſcribũt.noſq; eius ſedes & ueſtigia uidimus.Quis ẽt nõ ad deos referat?rẽ Nolanã ſpectãtes uaſta illa ĩcẽdia Veſuuii mõtis accidiſſe tẽpeſtate & ĩperio potius Titi:q liberalitate & bõitate ſua peſſundatã ab illa cõflagratiõe Cãpaniã reſtituit.ut Suetonius autor ẽ.Quoꝝ maloꝝ nõ puã p̃tẽ Nola ſortita ẽ.Nãq; tã & ſi ĩ urbe nihil dãni ſuſcæptũ ẽ:in pagis tñ:q circa Veſuuiũ erãt:detrimẽta multa ſubiuit.Nĩ illud mlto benignius exiſtimãdũ ſit:Nolã ipſam nõ eis aliis ue Veſuuinis ĩcẽdiis deletã eẽ:ueluti Heraclea & Põpeii fuere conſũpti. Agrũ quoq; urbẽq; Nolã a torrẽte Abellão defenſam eẽ:qũ illi ruẽti q̃ſi obex collis oppoſitus ſit:ſola benignitate & uolũtate diuina actũ eẽ:ĩpiũ ẽ:ire ĩficias.Magna q̃nẽt bñuolẽtia Nolã agrũq; Nolanũ dii ꝓſecuti ſunt: ubi ꝓfuſiõe q̃dã nõ ſolũ liberalitate tot gr̃aꝝ hũc adhornauere: q̃s tũ qs a deo optimo ꝓfectas eẽ:euidẽtiſſime uiderit:qũ ĩnũeras urbes agros ue cõpererit oĩbus aut plurimis eiuſmodi gr̃iis priuatos.Demũ qs nõ aſſeue

rare ausit:ēt illud studio atq; decreto quodā diuino eē Nolæ tributū. Neminé in Italica terra tépestate prisca regē aut ducē īsigniri hornariq; excelléti corona potuisse:nisi illā illi Nola misisset. Siqdē melilotō:quā sertulā Cāpanā nrī uocāt.herba florida ē:ac in Italia laudatissima ea ē: q̄ in Cāpania nascit̄.coronas ex hac antiqtus factitatas:īdicio ē nomē sertulæ: qđ occupauit:ut Plinius testat̄ de coronis scribēs. Verūtñ Cāpana appellata ē:q̄ circa Nolā pulcherrima Italicarum oīum orit̄:ut Dioscoridem docuisse:memorauimus. Arabes aūt secuti potius usum noméclaturāq; Italorum q̄ Græcorum etymologiā:herbā eā appellauerūt Elcilelmelicā: q̄ uox q̄drat cū latina uoce:q̄ corona regia ē.ut īterp̄tatus ē Symo uir Arabicæ linguæ p̄itissimus. Quāobré ex herba ea coronæ regū uel serta cōtexebātur sed e laudatissima:quā solūmō Nolanū agrum ferre:benignitati diuinæ placitū ē. Neq; mos coronādi ille uetustissimus apđ Nolāos deletus obliuiōi ue traditus ē. Vere.n.adolescétuli puellæq; ex ea herba florētissima cōcinne afabreq; ītexere corollas:illisq; capiti apte īpositis cātādo tripudiare solēt. Illud quoq; ad bēignitatē diuinā referédū:q̄ Nolæ urbi nō mō alia multa:sed ēt uī cāpanas iueniēdi largita ē:ut opa Nolana ubiq; terrarum sacrificiis atq; cærimōiis:q̄ cū diuis: tū ipsius erga maiestatē agerēt̄ & hornaméto & adiuméto fort.atq; ut parū dignæ reputabāt̄ regū coronatiōes:nisi sertula Cāpana fuisset ītexta:ita diuīa officia ut occulta trāsigerent̄:ni cāpanæ illustrarēt̄ uocalitate. Nā ut sertula nūcupata ē Cāpana:q̄ Nolæ optima orit̄. ita id semiuiuū īstr̄m cāpana nūcupatū ē:q̄ Nolæ īuētū.atq; eā obrē Nola sibi īsigne solā cāpanæ figurā assūpsit: atq; p̄tulit.qđ usq; ad nr̄a tpa ī faciēdis signis usu seruatū ē. Quas ob res Nolā sedesq; Nolanas magnas sacrasq; eē ausim affirmare:si sacra magnaq; solū aut añ alia dii & spectāt & colūt & amant.

De Nolāorum fide:semelq; īcæpta amicitia ac semp s̄uata. Ca.xiii.

Llud insitū esse Nolanis īgeniis:cōptū ē:fidé datā atq; semel īcæptā amiciciā semp s̄uare:idq; ad ultimū uel īcidētibus imminētibus ue p̄iculis maximis:patriæq; ipsius expugnatiōe ac īteritu.bello nāq; Sānitico Nolāi fædere & amicicia cū Sānitibus cōiuncti:nō eā prius frangere soluere ue uoluere: q̄ incursiōes in agrū passi sint suū:multitudinē Sānitiū in urbē:ut municipes p̄prios recæperint:incēdia oīum suburbiorum spectarint:demū urbē ipsam expugnari atq; capi uiderit.tulere Nolāi hæc oīa:qū a Cl. Petilio dictatore urbs Nola capta ē.ut autor ē. T. Liuius.secūdo deīde bello Punico quātā fidē Romanis Nolani seruarint:mōstrauit tū Hærēnius bassus: quū rn̄dit:multa p̄mittenti:ut se darēt: Annibali:hisce amici ueri uerbis. Multos annos iā inter Romanū Nolanūq; po.amiciciā eē:cuius neutros ad eā diē pœniteret:& sibi:si cū fortuna mutanda fides fuerit:sero iā esse: mutare eā.dedituris se Annibali non fuisse accersendū Romanū p̄sidiū.

cum iis:qui ad se tuẽdos uenissent:& oĩa sibi esse consociata:&ad ultimũ fore.hæc ille.quæ oĩa facto cõprobata ostensaq; sũt.nãq; postq̃ Nola capta fuit a Cl. Petilio: cũ Romanis amicitia usq; adeo magna stabilisq; iacta fuit:ut nusq̃ ab eis aliqua fieri potuerit alienatio.Et in eodẽ bello infide manẽtes Nolani:sæpe se patriãq; summo periculo exposuere. ter enĩ Annibal Nolã sũmo conatu aggressus ẽ.In quo nemo magnitudinẽ Nolanæ cõstantiæ æstimare certo q̃rit:nisi qui senserit:pauescere Romanos: Romãq; totã contremiscere tũ:qum Annibalẽ castra aduersus urbẽ Romã mouisse nũciatũ ẽ.Quinẽt.Capua Sãniũq; Annibali iã dedita exclusam Nolã a Romanis(qum ipsa interiacerent)prope fecerũt:atq; eã fere undiq; hostilibus circundedere .nec ob hæc ipsa unq̃ a fide discedere placitũ est Nolanis . sed potius in fide manentes totũ fere Sãniũ incursionibus deuastauere.Neq; si plebs Nolana spe effugiendi incõmoda : q̃ obsessi ferre solent(Annibali.n.fauebat)ideo Nolana res infida est habẽda.urbs.n.ciuitasq; proprie illud est:q̃d caput ẽ:atq; melior ps: q senatus & primarii urbis existunt.sicuti.n.in exercitu oẽs milites imperatorẽ ducẽ ue secũt:qualisq; hic fuerit:talis exercitus æstimat̃. q̃q̃ pleriq; milites auerso sint aĩo.Similiter habet res in urbe atq; populo.Qualis uidelicet fuerint senatus primariiq;:talis cũctus populus est habendus.uel si ab illis auersa fuerit plebs ignara atq; timidula.Nũ maiora polliceri offerre ue Damoni Phintias ualuisset iis:q̃ po.Romano Nolani obtulere. & milites paratos ex formula esse:& si pluribus opus esset:plures daturos . & q̃cquid aliud imperaret uelletq; po.Romanus:enixe facturos : ad id sibi neq; opes deesse:animum etiam superesse.Priuatæ uero conditionis hominis fides & constantia quanam inferior fuit illa.L.Bantii:qui po.Romano ne fidem solueret:datumq; locum in ea pugna:quæ ad Cannas cõmissa est:linqueret:maluit ab hostibus obtrũcari.quare uulneribus ꝓpe confossus inter occisos semianimis inuentus est.Idem deĩde recordatus ueteris amiciciæ Romanæ monente Marcello adeo cæterũ eggregie se gessit:ut nemo socioꝶ rem Romanã fortius ac fidelius iuuerit . testis est T.Liuius.fidei demum seruandæ Nolanis insitũ ingeniũ causa potissimũ fuit:ut sæpius urbs capta expugnataq; sit:desciuerit nunq̃.Ita ergo se habens:primum a Cl.Petilio magno cũ damno capta est tum: qum bellum Samniticum gestũ ẽ.Deinde bello sociali:qum.L.Cæsar cos.male aduersum Sãnites pugnauit.tum.n.Nola colonia in potestatem Samnitiũ cũ L.Posthumio prætore uenit:qui interemptus est. Tertium Ciuili bello: ĩ quo Marianis partibus hæsisse uidentur Nolani.tum enim Sylla Nolã a Samnio recæpit:& legiones in agros captos deducens:eos illis diuisit. Quarto a Mauris Vãdalisq; ãno post augustũ q̃tercẽtesimo ac q̃nq̃gesimo:quo tp̃e Paulinus Nolæ ep̃s erat:urbs oĩs direpta atq; uastata ẽ. Anno quoq; fere millesimo q̃dringẽtesimo post Aug.decẽ & octo mẽses ob

ſidionē regiarum copiarum pertulit Nolana ciuitas: ne Nicolā Vrſinū regulum ſuum proderet. Paucis annis poſt illud facinus præteritis Blaſius quidam: qui cum turmis militum aliquot mane ſummo capta clanculum urbis porta: Nolam intrauit. regiamq; militibus circumſepſit: ut Raimundum Vrſinum Pyrrhi filium manu caperet. erat.n. is tū puer ac Nolæ regulus. eo.n. capto ſperabat Blaſius urbe potiri. Nolani uero id ſentientes facto ciuium armato℞ cuneo ſtatim tēpore Blaſium aggreſſi ſunt: eumq; urbe pepulere: ac regulum ſeruauere. Porro nr̄a tēpeſtate qum Carulus. viii. Gallo℞ rex deieciſſet de regno Ferdinandum Neapolis regem: fractæq; uel potius extinctæ eſſent regiæ uires: atq; confugiſſent Nolam Verginius atq; Nicola Vrſini genere: atq; Ferdinādi duces illuſtres: quo℞ Nicola auus tuus Nolæ regulus tū erat: pauloq; poſt huc aduentaſſent turmæ aliquot equitum Gallorum: qui recepti ſunt a ducibus hiſce in urbem: poſteraq; die duces ipſi a Gallis capti eſſent: dicentibus eos iure belli capi debere: atq; iccirco uolentibus illos ab urbe abducere: Nolani obſtiterunt: poſtulantes ne regulos ſuos extra urbem abducerēt: quouſq; ab eorum Rege decretum eſſet: an duces iure capti eēnt: nec ne. de hoc.n. ipo lis cōtētioq; erat. qbus Galli: ut eo℞ animū: q̄lis eēt: explorarent: dixere. an dū id a Rege iudicatū ſit: uos ſoluere uelitis militibus nr̄is cūctis expēſas: nāq; ſi uelletis: nos eos forte nō abduxerimus. Nolani ſe id: quod propoſuerant Galli: facturos aīo pq̄ libenti: reſpōderunt. at uero Galli metuētes ſibi: duces eos ab urbe Nola abduxere: minitando Nolanis: q; tantum pro eis regulis aduerſum Gallos auderent. Quantum ament fidem Nolani homines: indicat quoq; odium ſummū atq; conuicium omnium in eos: qui fregiſſe fidem cōperiuntur. ſiquidē ubi quiſq̄ non ſeruaſſe fidem: infamatur: ſtatim tempore a cunctis maximo odio habetur: digitoq; monſtratur: atq; illum tanq̄ ſcopulum quiſq; uitat: ac fugit. Qunq; forte cum euiſmodi fidei corruptore aliquo rixari acciderit: tum palam conuicio proditiōis tanq̄ uehemētiſſimo ictu illum extemplo laceſſunt. Adhæc nō facile in aliis locis tot paria amicorum offenderis: quot Nola ſemper ſcatens producit & alit. Neq; cum ciuibus Nolanis ſolis amicicia percrebreſcit: uerum etiā cum externis plurimum ſolet coaleſcere. Quod non ſpe lucri qdē Nolani agere uſq̄ ſunt cōperti: ueluti q̄ plurimi idipſum de induſtria & arte quadam factitauere: ſed idea & amicicia ipſa ſola gaudentes.

De ſtudiis Nolanorum. Cap. xiiii

IN omni recte conſtituta atq; ordine fundata Re. pu. quinq; ſtudiorum genera ſemper antecelluiſſe: cōpertum eſt. Diuinorum cultum: philoſophiā: artē militarem: agriculturam: atq; mercaturam. hæc oīa uel non parua Nolanis tractare placuiſſe: apertiſſime demonſtratur. Diuino Nanq; cultui

enixe nauatam a Nolaís operam prifcis illis fæculis teftantur nobilia cō plura templa:quæ in urbe erecta fuerunt. ueluti templum Mercurii:& tē plum Augufti. ĭ marmore.n.antiquo hifce incifo legimus.L.SATTIO LL.PHILEROTI.MAGISTRO.MERCVRIALI.ET.AVGVS TALI.NOLAE.Tranquillus & Dio fcripfere Augufto templum ere-ctū effe Nolæ.Nos quoq; ut dictum eft:marmor quoddam Nolæ effof-fum uidimus:quod erat incifum hifce litteris.TEMPLVM. AVGVS-TI.cætera uero uerba deciderant.Templum quinetiam Victoriæ ere-ctum fuiffe Nolæ:illud facellum indicat:quam hodie fanctam Victoriā uocant.Quinēt in angulo urbis præfentis: qui Vulturno uēto occurrit: in quo turris Megaldorum extat:facellum fancti Seruatoris nūc erectū eft:ad decem paffus diftans a muris.In hoc ipfo:ubi facellum memoratū eft:loco:atq; in tota uicinia:quæ feptentrionem uerfus extenditur: quo-ufq; uia fefe erigens:portam Cortefellam oftendit:terra ipfa eminentior cætero folo extat:ac tanq̄ uerruca exurgit:non quidem naturalis:fed fa-ctitia cæmentitiaq;.ex quibus coniectari licet:illic fuiffe non arcem: fed templum potius aliquod nobile.fimul q; facellum antiquiufculum fup-ftructum eft.confuetudo.n.fuit fuper uetera:ēt noua facra ædificandi fta tuendiq;.fimul ēt quia extra eum locū uel tractu magno alia complura ueftigia antiquorū ædificiorū inuenta funt:q̄ circa templum ædificari potuiffent:circa uero arcem non potuiffent. Neq; dubitarim affirmare: apud ueteres Nolanos prifcos id tēplum dicatum fuiffe Ioui Seruatori: appellatūq; eē templum Seruatoris.quēadmodum apud alios populos tum Græcos tum Latinos Ioui Seruatori fana erigi cōfueuiffe.fauet no bis eo pacto rē cēfentibus:loci huius nomēclatura hodierna uulgarifq;. nuncupatus.n.uulgo femper fuit is locus:ut a fenioribus audiuimus:ficu ti nunc appellatur etiam:Seruator:nō aūt fanctus Seruator:retinens ue tuftiorē:non aūt facelli retentioris appellationem.Extat præter hæc uel tempeftate noftra templū quoddam extra urbem ad primum lapidem:q̄ fpectat arctum.quod Cœmeterium appellant Nolani.q̄q̄ nomen hoc ip fum Græcum κοιμητήριον fignificat locum in quo complures dormire fo lent:quod dormitoriū aiunt:nō templum.In tēplo uero ipfo medio ara magna quadrataq; eft:quā ambiunt fecundum quattuor eius latera ali-quanto fecedentes quattuor colūnarum ordines:quarū fingulæ binis in fidentibus arcubus fubiacent.atq; fuper curuaturas omniū arcuū æqua atq; terminata cōtinuitas eft:nō exurgens in parietem. triangula uero : q̄ acciderunt inter binos quofq; arcus:repleta funt fabrica lateritia.totū ita q; hoc opus:quod per arcus columnis infidet:cruftationibus uitreis op-tum eft.tefferulæ.n.uitreæ quarū uerficolores aliæ:aliæ uero atq; q̄ plu-rimæ deauratæ funt:graphice compofitæ cōpactæq; uarias rerum pictu ras præfentant.q̄q̄ a plufculis locis cecidit eiufmodi cruftatilis pictura:

longitudine temporis dissoluta. Præter hoc uermiculatũ antiquũq; opus basilica grandis recentiorum more ædificata est: ambiens tegẽsq; memoratũ opus antiqum. atq; inter antiqui operis columnas: aliqua sunt marmorea sepulcra ad quattuor pedes supra pauimentũ extantia cum inscriptionibus multorũ diuorũ in eis tumulatoꝝ. Extra uero basilicam nouã multæ compertæ sunt reliquiæ ædificioꝝ ac marmora: quæ significant magnitudinem ac dignitatem antiquæ loci eius fabricæ. Quinẽt circa eandem basilicam paruo interiecto spacio sacella quædam extant nouissimo ædificandi more erecta uiliaq;. quãq̃ eoꝝ aliqua sunt aliquantũ humi dẽpssa. quæ res antiquitatem præseferre uidetur. omnia igit̃ ea indicãtia sunt illius sacri sanctiq; loci dignitatem. licetq; spectantibus certo coniectari: illic stitisse fanum pulcherrimũ atq; ditissimum cum sacerdotum assidue deum orantium cœnobio ac (ut aiunt) dormitorio. Viris. n. recte sacris initiatis duo loca satis eẽ: alterum in quo faciant sacra: alterum ubi corpora curent. structura aũt illa antiquæ aræ uidetur esse ætatis sexcentoꝝ annoꝝ. siquando compertũ est opera eo modo tessellata per ea increbuisse tempora. nomen aũt loci Græcum uult antiquiores cærimonias significare: atq; eas: quæ tum fiebant: qum urbs Nola ciues Græcos alebat. solita sunt nãq; & Romæ & in plærisq; aliis locis templa atq; loca sacra seruari: atq; ut fuerant dicata antiquis quibus uis mysteriis: ita in usũ meliorem recentiũ posterarũq; cærimoniarũ admitti. Quoniã uero legitur in historia diui Felicis Iunioris de templo Apollinis quodam: quod prope urbem Nolam erectũ erat. ubi responsa Apollinis per uerba uatũ dabantur. quos: ubi ad eos uenit Felix: rogando mendaces arguit. quãob rẽ spreto Apolline imago eius deiecta ẽ etiã a sacerdotibus tẽpli ipsius: censentibus uitam ac uerba Felicis a deo uero proficisci. inq; eo oratorium constitutũ ẽ. qđ a posteris Felici dicatũ ẽ: atq; noĩe eius quotãnis celebratum. idq; seruatum adusq; nostram tempestatem. Nõ ab re igitur credere ex hisce quisq; potest: templũ hoc Apollinis fuisse: quod nũc cœmeterium uocant. Ad hæc templũ Iouis in urbe Nola extitisse cõpertũ ẽ: tũ quod deoꝝ princeps Iupiter erat: tũ quia representatur ẽt nunc bellum giganteũ in eo templo: quod Nolanũ nunc est episcopium: atq; basilica princeps. Alia plura extitisse Nolæ egregia fana: credere ẽ. Nãq; si a Nolanis duo nobilissima amphitheatra constructa sunt ad studia cultumq; atq; uoluptatem: longe liberius & tẽpla multa atq; magna superbaq; ab eisdem erecta dicataq; diis fuisse: consentaneum est. quæ iniuria temporum deleta sunt: monumentisq; literarũ carent. Verum hæc: quæ dicta sunt: mõstrare satis possunt: quantum operæ a Nolãis hoibus perpetuũq; diuino cultui nauatum sit. Philosophiæ uero Nolanos magnam operam dedisse ex hisce cognoscere est. ciuitas. n. in duas diuisa erat partes: senatum atq; plebem. hæc paret: ille regit. regere uero qui usq̃ quisq̃ põt

ſenatus abſq; legum peritia:abſq; hiſtoriaꝝ cognitiõe:abq; arte dicendi?
accuſatur.n.defenditur:ſuadet̃:diſſuadetur:laudatur:repræhendit̃:in q
bus omnibus inſita eſt philoſophiæ pars princeps:quæ prudẽtia ẽ. Qui
etiã Nolæ duo amphitheatra fuiſſe:in quibus fabulæ ꝑter cætera recita
bantur & poemata.poeticam uero cũ philoſophia una incolere monet
Syneſius ſcribens ad Nicandrum.Et Ariſtoteles cenſuit poetã philoſo
phũ eſſe.proide omnis antiqua philoſophia ſolis poetis tractabatur Ho
mero:Heſiodo:Orpheo:Empedocle:Parmenide:Meliſſo:Arato: Comi
cis Tragiciſq;.Quãobrẽ Plutarchus præcæpit:philoſophaturos adole
ſcentes a poetis incipere.ſiue.n.Comœdiam:ſiue Tragœdiã ſiue quod ue
lis poema antiquũ ſpectes:maximã philoſophiam inueneris:& rerũ hu
manarum atq; diuinarũ ſcientiã.Humano aũt generi inſitũ eſſe in abſtru
ſum eſt:ut eorum:quibus quiſq; audiendo fuerit delectatus:idem autor
eſſe percupiat:ut alios delectet.Qua pro re fit:ut qum rem gratam mi
rãq;: nãq; quod mirũ ẽ:id gratũ ẽ:audiuerimus:quæramus alios: quos ea
dem uoluptate referendo afficiamus.delectati igit̃ hoĩes audiendo fabu
las:eaſdẽ componere ac edere referreq;:ut alios oblectent: amant:& gau
dent.uolunt itaq; facere fabulas:quos iuuat:illas audire:Et qui uolũt:idẽ
ſtudent : idem philoſophantur.Sicuti in omnibus hominum actionibus
compertũ eſt:quæ earũ apud quoſcunq; honore præſtiterint:eas multos
magiſtros genuiſſe:aluiſſi:auxiſſeq;.Poeſim igitur:qum magno honori ſũ
moq; loco apud Nolanos habita eſt:aliquot ex eis reddidiſſe poetas ne
ceſſe ẽ.plurimũq; apud eos eſſe philoſophatum.Quod ſi Atella:q̃ hodie
Auerſa dicit̃:ut autore Stephano cognoſcere ẽ.quæq; diſtat ab urbe No
la ſexdecim milia paſſu. potuit nomen Comœdiis quibuſdam facere.Nã
q; comœdiæ Atellanæ fuiſſe legunt̃:riſum ex iocis ſaltationibusq; aptiſſi
mis cõmouentes . qur Nolam multo illuſtriorem q̃ Atellam nõ huiuſ
modi hiſtrionicis:ſed honeſtioribus ſtudiis indulgere minus iuuerit:atq;
poetis & philoſophiæ incumbere? Adde Nolanos genere Græcos:ut di
ctũ eſt:fuiſſe:mõſtrabimusq; cũ elegãtia uixiſſe.quare ex hiſce opinãdũ:
ita natura conſtitutos fuiſſe:ut ſcientiaꝝ oĩum ſtudia exercuiſſent . ſicuti
de Neapolitanis idem atq; eadem de cauſa cenſuit Philoſtratus.Artẽ aũt
militarem enixe minuſq; inglorie tractauiſſe Nolanos:teſtatur primũ tẽ
plum:quod Victoriæ in ipſa urbe Nola erectũ dicatũq; eſt.teſtatur ſocie
tas cũ Samnitibus.teſtantur exercitus extra urbem miſſi.item incurſiões
in hoſtes.Sãnium.n.ſemiuſtum ẽ a Nolanis incurſantibus duce Marcel
lo.Quinẽt extollunt Hiſtorici.L.Banciũ Nolanũ.erat uir acer & ſocio
rũ ea tẽpeſtate nobiliſſimus eques.quo memo rem Romanã fortius ac
fidelius iunit.Is igitur unus cæterorũ Nolanoꝝ ingenia martialia fuiſſe:
facile indicare põt.tantus.n.uir accẽdere reliquos uel timidos ualuit.cui
ſua ipſius gloria tũ plurimos peperiſſe æmulos:tũ multo ſectatores imi

tatoresq; credendum est.si modo iter Nolanos nusq̃ quisq̃ alius exercuisset arma. Simile enim & in aliis artibus fieri solet uel in eadem familia uel ciuitate.a magno.n.unius fulgore cæteri quodam modo illustrantur ac eriguntur. Verũenimuero qum alias tum præsertim ea tẽpestate Nolani ferociores armis uiguere:qum auxere usq; adeo copias Marcelli: ut coactus sit ĩ pugna Annibal sæpius apud Nolam terga dare uincẽtibus. Qui enim potuisset usq̃ prætorius exercitus cum Annibale totis castris pugnare:eumq; in fugam uertere:ni maximum Nolanorum robur acies Romanas auxisset ac æquas Pœnis reddidisset:si nõ uerius fuerit: uictũ esse Annibalem a Nolanis adiutore atq; duce Marcello. Marmora quinetiam martios Nolanos fuisse testantur:quæ passim cum incisis Ducum nominibus dignitatibusq; comperiuntur in agro Nolano ac in ipsis urbis sedibus.ut illud. P. SEXTILIVS.P.F.FAL.RVFVS.AID. ITERVM.II.VIR.QVINQ. POMPEI.DECVRIO. ADLECTVS. EX. VETERIB. NOLA. AVFIDIAE.ST.F. MAXIMAE.MATRI. L. PETRONIO. L.F.FAL.VERO.VITRICO.DECVRIONI. NOLA. EX.TESTAMENTO.IIS.CVLↃↃ.ARBITRATV.FIDI.L. extat alterum ĩ hæc uerba.CVRIATIO.L.F.FLAMINI.DIVI.AVGVSTI.PRIMI.PIL.TRIB.MILT.II.PRAEFE.CASTR. PRAEF.ABR.ARBITRATV.HYACINTHI.LIB. hic Nolanus fuisse mõstratur eo:q flamen Augusti fuit:cuius tẽplũ Nolæ solũmõ erectum fuisse constat:non etiam in cætera Campania.in qua dignitate Nolanos esse prælectos intelligendum est:nisi certa proprietas cognomenti addita uetuisset. Item & illud. T.RVTILIO.VARO.TRIB.MIL. LEG.V.MACEDONIC.PRAEF. ALAE.BOS.Q. DIVI.VESPASIANI.AED.CVR.COM.IMPERATO.PATRONO.D.D. hunc quoque fuisse Nolanum ex eo licet coniectari. Nanque marmor magnum est:atq; Nolæ incisum. Quare præsentia sua nomen patriæ significatur: addique ipsum non oportuit. Quinetiam locus datus est a Decurionibus Nolanis. His similia quam plurima alia comperta legũtur. Demum certamina:quæ inter pueros Nolanos fieri solent:atq; cursus & magistratus quidam testantur militarem artem placuisse summopere Nolanis.de quibus inferius suis in locis amplius disputabitur. Magnam curam nimirum agrorum quoque atque rei rusticæ iniuisse Nolanos clarum est.omnis enim Nolanus ager a crebris uillis pagisque fuit occupatus.atque eo modo ad nostra usque tempora diuisus permansit. Quod eo factum est:quo coloni prope agros colendos forent.ac iumenta: boues: porci: capræ: oues: gallinæ: columbi: examina melius curarentur & alerentur.messes quoque atque uindemiæ oportune domum transportarentur. Nõ enim eodem tempore magna res cõmode

& colligi & aduectari uia multa potest. Quinét fœcunditas agri suapte natura ad agriculturam colendam:ut nũc allicit:ita tũ homines allexisse creditur:utilitas.n.magna accedit iis:qui agros colunt fœcundos: idq; summa cũ uoluptate honesta.In agro item Nolano multam rerum culturam uiguisse:ostendũt Stabiæ.ad has.n.oẽs fructus Nolanoꝝ uenales:ut nunc deuehuntur:deuehebãtur.atq; illinc Romam alio ue nauibus trãsferebant̃.Quãobrẽ Romani ẽt allecti fœcunditate felicitateq; agri Nolani & facilitate transferendi Romã agroꝝ fructus & prouentus:uillas non paucas in agro Nolano fecisse uidentur.aliquæ.n.uillæ in agro nostro a Romanis nominibus apparent appellationẽ accæpisse.ueluti Põpeianum:Marianum:Octauianũ:Fabianum.Quinẽt tanto gratior agricultura Nolanis fuit:ut non opere solũmodo eã tractarint executiq; sint:sedẽt libros de re rustica placitum sit aliqñ edere.eosdem nimirum docte factos non modo Romani doctiores deinde minus spreuere:sed ẽt summo studio secuti & edocti sunt.Præsertim.M.Cato.qui in libro de re rustica sæpius legitur citasse Memium Percenium Nolanũ.is.n.præter alia primus uisus est docuisse quo pacto seri cupressеta oporteret. diligentis quoq; agriculationis Nolanæ indicio sunt instrumenta concinne fabrefacta.Nãq; præter cætera Italia tota laudabantur agricolarũ quædam instrumenta Nolana.idem Cato autor est.Mercaturã demũ exercuisse Nolanos:agricultura coegit:& docuit preter innatam lucrifacilitatem.Nanq; collecti fructus emptorem expectant ac optãt.emptio uero fit aut cõpensatione nũmoꝝ:aut rerũ aliarũ cõmutatione.Euehentes itaq; Nolani suos fructus interdum commutationem facere cogebantur cũ iis mercimoniis:quæ Nolã alio ue reuecta:lucrũ maius parere ualuissent. Quĩ ẽt Stabiæ monstrãt mercaturam Nolanam.illic.n. extitisse Nolanorum emporium:scribit Strabo.quod usq; ad nostra tẽpora tum ipsum tũ usus seruatus est.Ex qbus aperte iam patet & diuinũ cultum:& philosophiã:& militarem artem:& agriculturã:ac mercaturã inter Nolanos excelluisse:qbus studiis ingeniisq; recte structa cõstansq; fuit res pu.Nolana.

De elegantia uitæq; cultu atq; felicitate Nolanoꝝ: Ca.xv.

Ictũ est in agro Nolano plurimas uillas mansisse disiectas:in qbus oĩa Bacchi atq; Cereris arma ac instrumenta seruabant̃.hoc ipsum omni rusticana sorde liberasse urbẽ: necessum est.hac aũt amota reliquæ solæ politiæ & urbanitates solæ in urbe ipsa manebant ac retinebant̃. accedebat qnẽt opulẽtia magna cũ ex agricultura mercaturaq;:tũ ex arte militari adaucta:q̃ sociata cũ mũdiciis atq; moribus a philosophia temperatis: nõ nisi summã ac æmolandã elegantiã uiuendiq; cultũ ciuibus cunctis parere

ualebat. Proinde certo coniectari atq; nosse quisq; pōt: sicuti amphitheatra tum duo: tum illustria erecta erant: ita & muri: & turres: & uiæ stratæ: & tēpla: & Hexedræ: & ædes hornatu & decore magno ædificata extructaq; cernebantur. uestimēta quinetiam elegantia & domicilia hornata: item dapes opiparæ: & politæ mēsæ. Quinetiam serui: & equi: & canes: & arma egregia. idq; eo libentius: quo Nolanus pop. amicicia Romana tuebatur: fouebatur: gaudebat. Neq; nisi consequēs his est: orationē Nolanorum atq; mores nō barbaricos difficiles ue aut rusticitate pollutos: sed urbanos mitesq;: atq; quales uel Athenis uel Roma oriundos decebat. cuius uel illud indicio esse potest. Nanq; populus Nolanus adusq; nostra tempora illam priscam bonitatem ac orationem retinuit. mitis. n. est: uocesq; latias tam exacte profert ut Italorum barbarorumq; latina uerba melius q̃ Nolani pronunciet nemo. Quod uir aure solerti ac nostra tempestate doctissimus Laurentius Valla excipiens sentiensq; referre solebat atq; admirari magnopere. Eo itaq; pacto Nolani educati cum concordia & amicicia transegisse creduntur: libereq; caueas amphitheatraq; spectatum auditūq; ascēdisse: atq; musicis & honestæ uoluptati statis suisq; temporibus indulxisse. per quæ deprehendere quisq; potest. nusquam seditiōes atque ciuilia odia aluisse Nolanos. sicuti nostra etiam tēpestate huiuscemodi hominum insanias ignorat nescitque popu. Nolanus. Quinetiam ubi natura ita constitutum est: ut homo anteq̃ nascatur: non solum postq̃ natus fuerit: elegantiam & uitæ diligentiam atque cultum expostulet: ut omni ex parte completus euadat. uidetur fortunatus ille uir esse: cui nasci: educari: institui que in urbe uitæ cultus: ac elegantiæ amatrice contingit. Nam omnino pulcher erit. Deformitas. n. semper errorem arguit atque defectum. Ea pro re inter homines rusticos: in quibus nullum est elegantiæ uitæq; studiū: turpitudo uehementer abundat. In urbibus uero illustribus homines maxima exparte pulcherrimi producuntur. Quod si Nolani quaque in re fuere elegātiæ sectatores. æquū est: pulcherrimos euasisse. Quibus ex locis compertum est. Nolanos aliquando fuisse tribus præditos generibus bonorum: animi: corporis: atque rerū externarū dominæ. atque iccirco nobilissimos atque Felices.

Finis primi libelli.

DE.NOLA.LIBER.SECVNDVS.

IN.EISDEM.IN.QVIBVS.PRIVS.ERAT.SEDIBVS.NOLAM.PRAESENTEM.STARE. CA. .I.

RBS Nola quo in agro fundata:quãq; magna:atq; quibus moribus Nolani fuerint:idq; abusq; origine adusq; tempestatem nostram:iis:quæ memorata sunt superiore libello: explicatum ẽ. Quo nã autẽ modo nũc se habeat:hoc est anno.M.D.XII. post Iesum Dominum:consequens est:enarremus. Nola igitur præsens in eodem agro atq; sedibus eisdem iacet:in quibus olim stabilita extiterat. Quo ex loco illud coniectari:licet: nunq̃ bello deletam urbem funditus fuisse:usq; adeo ue afflictatam : ut ciuium reliquiæ fugere coactæ ad aliquam uillam uicinam uenerint: coluerint:auxerit:Nolamq; illam nominarint.sicuti plærisq; accidit populis bello:alio ue casu de patrio solo propulsis:qui de monte in planiciem: aut de planicie ad montem:aut de urbe ad pagum:sedesq; atq; lares mutando transmigrauere . sed sedes antiquas:quasq; primum dantibus diis occuparant:semper coluere Nolani . neq; mutando tantillo locum a laribus genioq; suis degenerauere . seq; cum paganis miscuere:hospitesue apud populos alienos usq̃ mansere.In eisdem autem sedibus : in quibus prius erat:urbem præsentem stare:euidentissimum est.Pars enim hodiernæ urbis:quæ ad occasnm hybernum uergit:quæq; uocatur Turris rotunda:inter duo amphitheatra prope procurrit. qua uero spectat arctũ ad portam Samuelis:parietis partem latericii antiqui ualidique habet: quem uel templi uel magnæ domus fuisse:necessum est.is nunc intra urbem est.distatq; a muro arctico:Samuelinaq; porta circiter decẽ passus. Eidem parieti uidelicet domus Tangorum:Friciarum:Macceorum: atq; Cæsarinorum inhærent.atq; uia:quæ per Samuelinam portam intrat urbem:scindit hunc eundem inter Macceas & Cæsarinas domos. In media uero urbe præsente episcopium est:quod erat in antiqua Nola templũ Iouis.Quinetiam in angulo urbis:in quo turris Megaldorum extat::fundamenta templi Seruatoris antiquæ urbis a muro præsentis clauduntur.relinquo alia plura uestigia ædificiorum:quæ passim per urbem inuẽta apparent:continueq; ab effodientibus reperiuntur.Quod ea:quæ rettulimus:satis fidei lucisq; præstare facere ue possunt ad ostendendas antiquæ atq; hodiernæ Nolæ easdem sedes esse.

De figura:& ambitu ꝑsentis urbis:& q̄to minor sit hæc q̄ antiqua. deque numero ædiū atque ciuium urbis utriusque. Ca. ii.

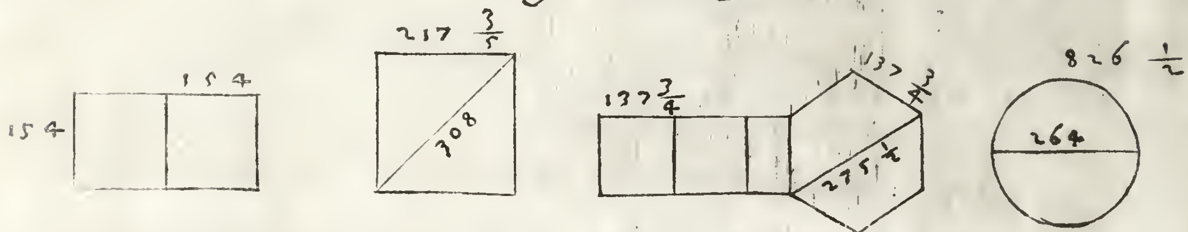

Igura præsentis urbis q̄q̄ undecim ē angulorꝝ: aliquā to tamen est longior.longior.n.est:qua ab ortu occasum uersus protēdit̃.Q uinēt qua ad occasum uergit paulo arctior:qua uero ad ortum:latior.Latus quoqꝫ: quod occasum spectat:rectū est.id uero quod orientē solē excipit:angulosa rotunditate curuat̃. Proinde dimidio humani calcis uestigii ue: qđ a talo ē:urbs hæc spectat̃ ꝑsimilis.mēsus uero ābitus noningētorꝝ ac.xx. q̄ttuor passuū inuentus ē.Area uero tanta est:q̄ta capere pōt duo q̄drata quorꝝ singula latera sunt centenū q̄nquagenū quaternū passuū. Ea q̄nēt duo q̄drata in unū collecta efficiunt q̄dratum magnū:cuius singula latera sunt ducentenū septenūqꝫ denum passuū cū ternis q̄ntis passus unius. eiusdē uero ambitus est octingentorꝝ septuaginta passu.cū duabus q̄ntis. Diametrus uero ipsius trecētorꝝ ac octo passuū fere.Id ipsum aūt q̄dratum ēt tantū continet:quantū sunt duo minora q̄ illa duo:quæ prius dicta sūt q̄drata:atqꝫ dimidiū alterius.Q uorꝝ minorꝝ quadratorꝝ latera singula sunt centenum tricenū septenum pass.cum ternis quartis.Eadem uero duo q̄drata cum dimidio simul coniuncta reddunt̃ æqualia sexangulo spacio:cuius singula latera sunt æqualia lateribus singulis eorꝝ duorū quadratorū.Sexangulū.n.spacium:quod æquilaterū fuerit alicui q̄drato:est ēt eidē q̄drato duplosesqualterū.Q uāobrē q̄dratū illud magnum æqum est huic sexangulo. Areæ itaqꝫ Nolanæ:quod ad q̄drilaterā speciē redacta fuerit:ambitus oræ erit octingentorꝝ ac septuaginta passuū fere. Diametrus uero trecentorꝝ & octo fere.redactæ uero in speciē sexangulā erit ambitus octingentorꝝ.xxvi.cum semisse.Diametrus uero ducētorū septuaginta q̄nqꝫ cū semisse. Itē si circuitus sexangulæ areæ reddatur orbis:erit eius diametrus minor diametro sexangulæ.Est.n.diametrus rotundæ areæ ducētorꝝ sexagita quattuor pass.fere.Atqꝫ hac rōne nō arcta breui ue:sed ampla & tāq̄ passim progressa certā diametri q̄titatē inuenimus:atqꝫ cōparabilē cū diametro antiq̄ urbis.oportebat.n. urbis ꝑsentis areā cū antiquæ embado cōparaturos inuenire diametrū rotundæ areæ præsentis sicuti factū ē.primū.n.redegimus ꝑsentis urbis areā in duo quadrata æqualia interse:secundo hæc duo coniunximus in unū q̄dratū magnum.Tertio magnum hoc diuisimus in duo q̄drata & dimidiū alterius: Q uarto hæc duo cū dimidio congregauimus in sexangulū.postremo sexangulū in orbē:transformauimus:ut huius iueniremus diametrū certā cōparabilēqꝫ cum diametro antiq̄.Q ua inuenta manifestū est : quāto ꝑsens urbs arctior minorqꝫ ē antiqua.ambitus.n.orbis antiquæ urbis erat duū milium septuaginta quattuor passuū.Diametrus uero sexcentorum

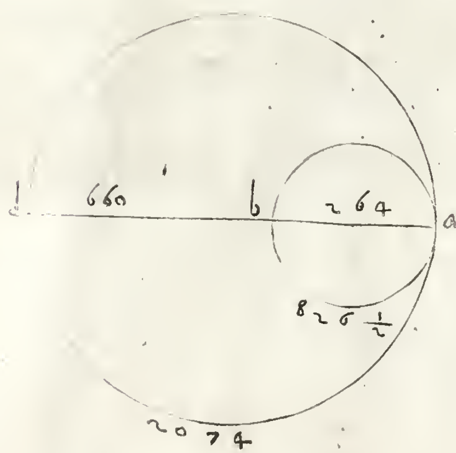
ſexaginta.præſentis uero urbis circuitus orbis ē octingentoꝝ uiginti ſex cum ſemiſſe. Diametrus uero ducentorum ſexaginta quatuor. Quare area antiq̄ urbis eſt ſexcupla ſeſquiquarta p̄ſentis urbis embadi.capit.n. hoc illa uetus ſexies & q̄drātē.Nāq; duoꝝ orbiū circuloꝝ ue alter ad alterū ea rōne referť:qua q̄dratū diametri huius orbis ad q̄dratū diametri illius.ut ſi diametrus huius mēſura fuerit q̄ttuor pedū.illius uero ſit duū: illius orbis ac circulus ad huius circulū ita ſe habebit cōparatus:ſicuti q̄dratū diametri q̄ttuor pedū ad q̄dratū diametri duū.ē aūt q̄dratū illius ſexdecī pedū:huius uero q̄dratū q̄tuor.q̄druplus ille igiť huius ē. Quā obrē qū diametrus antiq̄ urbis ſit ſexcentoꝝ ſexaginta paſſ. p̄ſentis uero ducētoꝝ ſexagin ta q̄ttuor.eſtq; illa ad hanc dupla ſexqualtera:nō ēt area illius ē duplaſeſqualtera p̄ſentis:ſed ſexcuplaſexq quarta. q̄dratū.n.illius ad q̄dratū huius ita ſe hēt.q̄d hoc mō facile ē uidere.pone diametrū p̄ſentis eſſe q̄ttuor pedū:pones ēt diametrū antiq̄ eē pedū decē.ē.n.duplaſexq̄ltera.cōſtituasq; ambas diametros in eadē linea.q̄ ſit decē pedū. ueluti ſi ſit diametrus decē pedū.A.D.hāc diuiſeris in duobus locis. B.&.C. ita ut linea.A.B.ſit q̄titate q̄ttuor pedū.Itē.B.C.toridē.C.D.uero remaneat duū pedū.deinde conſtituas q̄dratū ſupra lineā.A. D. erectis lieneis.D. G.&.A.K.atq; ducta linea.K.G.Itē diuidas lineā erectam.D.G. duobus pūctis.E.&.F.pari menſu quo diuiſa eſt linea.A.D.eodē mō diuidas lineam e regione erectā.A.K.in punctis.M.L.ſimiliter quoq; diuidas lineā. K.G.ex trāſuerſo deſcriptā uidelicet in punctis.I.H.ducasq; deinde lineas medias.M.E.&.L.F.itē.B.I.&.C.H.feciſti iā q̄dratū ſup lineam.A.D. q̄d capit q̄dratū lineæ.A.B.ſexies cū quarta.Nāq;.A.C.O.L.ſunt quattuor q̄drata ſibi æq̄lia.Itē colūna.D.N.& altera colūna. N.F. ſociatæ iūctæq; ſunt æquales quadrato lineæ.A.B.ſunt.n.dimidia quadrati.ſimiliter ſe hn̄t colūna.L.I.&.I.O.ſūt.n.æq̄les q̄drato lineæ.A.B.ſunt igiť ſex q̄drata lineæ.A.B.quadratū uero paruū.H. F.ē quarta pars quadrati lineæ.A.B.ē.n.productū ex dimidia linea.A.B.Quare quadratum lineæ A.D.ē ſexcuplū ſexqquartū q̄drato lineæ.A.B.Idē eſt uidere ī numeris. Nāq; ſi latus.A.D.ſit decē.eius q̄dratū erit cētū.& ſi.A.B.latus ſit q̄ttuor eius quadratū erit ſexdecim.Cētenarius uero capit ſedenariū ſexies atq; quartā eius.ſicuti in his figuris ſpectare aptiſſime licet.Sinaūt areas urbiū antiq̄ & p̄ſentis non rotundas:ſed ſexangulas feceris: eadē habere rōnē neceſſum eſt.ſin uero duodecangulas utraſq; redegeris:ꝓportiōe atq; cōparatione eadē habere ſe oportet:qua quadrata diametroꝝ ſe habere; dictū eſt.hanc itaq; rōnē hēt area p̄ſentis urbis ad areā antiquæ.

incollanda cu seguito

AMBITVS 924 PASS

FIGVRA PRAESENTIS VRBIS NOLAE

K 4 I 4 H 2 G

2 8 8 4 2

L F

O

4 16 16 8 4

N

M E

4 16 16 8 4

A 4 B 4 C 2 D

Quod si uoluerimus ueriore comparatione rem Nolanam dignoscere: oportet ét harũ ambaꝝ urbiũ non solũ embada: sed ét habitandi modũ & rõnem recensere æstimareq;. Iãq; igitur cõpertum est: antiquæ Nolæ adeo frequenter habitatũ esse: ut priusq̃ a Petilio dictatore caperet: plurima suburbia oportuisset ædificari. In hac uero hodierna Nola tũ suburbia nulla manent. tũ ét intra muros areæ multæ amplæq; & horti q̃ plurimi atq; amplissimi reperiunt. Quinét in ædibus singulis fere cauædia singula multo q̃ par est: dilatata: quas cortinas cortesq; uocant. horũ omnium superfluã amplitudinem si coniunxerimus: alterã salté urbis parté inané esse nimirũ cognorimus. reliqum uero si ad decentem habitandi in urbe modũ constrinxeris: inueneris præsentem urbem non sextam parté antiquæ: Sed duodecimam remansisse. præsens itaq; pars duodecima est antiquæ undecim uero reliquæ deletæ sunt. Quinét ubi: hæc ita se habere: nouimus: cõpertũ quoq; est: si nostra tẽpestate in urbe fuerint ciuium ad quattuor milia: in antiqua censa fuisse ad quinquaginta milia. sunt. n. ĩ urbe præsente haud pauciores q̃ septingentæ ædes. in ædibus uero singulis plurimũ sena ciuiũ capita incolunt. idq; seruis connumeratione semotis. Quinét ex hisce rõnibus uidetur in antiqua urbe extitisse ad octo milia ædiũ. Verũ hoc ipsum nõ est usq;quaq; asseuerandũ. Nam in urbe maiore ét ædes maiores aliquanto stitisse decet. ad sex milia uero excreuisse: probabilius ẽ. reputanti tantũ cõtinuisse domũ antiquã: quãtã nũc occupat domus una cũ quincunce. Numerum uero ciuium: potius fuisse maiorem q̃ qui paulo ante prolatus est. Nam quo domus est illustrior maiorq;: eo ét familiam numerosioré haberi par est. cẽsus itaq; ciuiũ fuit congruentior: qui ad sexaginta milia capitum excreuit. Nisi quoq; tantus fuisset populus Nolanus: nec amphitheatra nobilia cõdere: neq; Annibalem arcere ac uincere idq; ter ualuisset. Est aũt Nola præsens reliquũ quoddam eius partis antiquæ: quæ tum arctum tum ortũ spectabat. nãq; præsens urbs a meridie spectat amphitheatrũ marmoreum: ab occasu uero lateritium: quæ intra urbem ueterem extitisse dictum compertumq; est.

De finibus atq; figura Nalani agri p̃sentis. Ca. iii.

Vo urbis ambitus arctior nũc ẽ q̃ prius: eo minor quoq; nostra tẽpestate in agris ora & possessio redacta est. Quam hoc nunc pacto se habere intelliges. si ab urbe protendas lineam uersus occasum uernum ad mille & quincentos passus: ĩ cuius fine metam ponas. Ité altera educta uersus occasum hybernũ linea ad duo milia pass. metam alteram in calce figas. deinde a Mephiti rectã ducas ad metam uernã antepositam: atque ab hac iterũ alterã extẽdas adusque metã

hybernam:quam fundaras.terminatus erit prope ab occidentali plaga Nolanus ager. Rursum ab urbe educta linea uersus meridiem interq; au strum & libanotum ad duo passuum milia & quincentos metam consti tuas. Iterum ab urbe altera ducta uersus meridiē ipsumq; austrū ad tria milia passuū:alterā metam statuas. Insuper ab urbe recte tertia ꝓtracta inter Notū & Vulturnū uentū atq; uersus dextrū cornū Vesuuii ad qn q; milia passuū tertiam metam signes. qbus metis positis ductus sit limes a meta hyberna p cæteras metas:omnis ora Nolāi agri:qui sub Vesuuio est ad meridiem uergens:terminata est. Quinetiam ab urbe extensa linea uersus ortum hybernū atq; sub cornū Sarni mōtis:ubi Palma oppidum extat:ad quattuor milia passuū:positaq; illic meta:ad quam limite tracto a meta Vulturni memorata:atq; ab hac ad turrem Martiani: quæ meta antiqua nobis posita erat:cōclusa est ad ortum uernū ea orientalis pars. a turre uero Marciani procedens linea super collem Gecalæ meridiona lem descendensq; per uallem:quam facit collis Gecalæ occidētalis atq; Vesciani collis:usq; ad pagum Nolanū:quæ Casamarciana uocatur:& q̄ sub ipso colle Vesciani iacet:atq; ab hoc pago proficiscens secundū radi ces eiusdē collis usq; ad exitum cornū ue ipsius:scilicet metam antiquā: quæ erat uersus ortū æstiuū:terminat Nolanam possessionem reliquam: quæ uergit ad ortū. ab hoc uero cornu tracta linea occasum æstiuū uer sus aliquanto citra Titianum oppidum reprimens se:atq; deinde proce dens secundū radices Abellæ usq; ad Mephitim:claudit omnem Nolani agri septentrionalē plagam. Intra hosce limites metasq; Nolanoꝶ agri tē pestate nostra cōtinentur. iidem limites metæq; dictæ figuram describūt præsentantq; prope quadrangulā:cuius duo anguli oppositi longe plus inter se distant: q̄ reliqui inter se duo. Angulus.n. qui ad Mephitim ē:op positus ē illi:qui uergit ad Vulturnū uētum:distatq; ab eo decem prope milia passuū. Qui uero angulus ad ortum æstiuū incurrit. opponitur ei: qui ad metam hybernā cogitur:atq; ab eo quinq; fere miliaribus abest.

Quæ partes sint Nolani agri:qui planus ē: & earum quis usus: atq; quo rum possessio. & de aucupio Regio atq; uini uarietate. Ca. iiii.

Ccedenti a Mephiti uersus urbem Nolam per duo mi lia & quincentos passus:duæ partes agri:qui in eo angu lo est:obuiæ fiunt. quarum altera uergit ad Abellam mō tē:altera ab occasu hyberno est. illa uacat arboribus om ne genus:atq; arua sola sunt. ac interdum palustria. eadē uero frumentorum atq; leguminum omnium feracissi ma tum:qum palus aquis nō exundarit:ac uomeri copiam sulcandi fece rit. altera pars omnis nemorosa est quercis præsertim densissime e xur

gentibus:quæ plurimũ paluſtris eſt maxīe hyberno uernoq; tẽpore.Cõ tra uero ſiquis ab angulo Vulturni uenti:qui huic oppoſitus ẽ : ut antea diximus:per tantundẽ tractus acceſſerit uerſus urbẽ:campũ quoq; utrin que arboribus uacantẽ uiderit non lapidoſum:Sed terrenum uomeriq; aptiſſimũ:non paluſtrẽ ſed ſiccum adeo:ut fodiẽtibus etiã puteos aqua non facile occurrat:niſi ad uiginti paſſus deſcenderint excauando. Om nis ea plaga quoq;:ut luto hyeme:ita æſtate puluere caret. herbida quin etiam ſemper eſt.pabuliq; ac oĩs generis frumenti fœcunda. nobis uero pueris is angulus duas quoq; habebat partes:alterã:quæ ſpectat Veſu uiũ:quæq; perpetuũ nenus atq; quercetum erat denſiſſimũ. alterã : quæ ſpectat cornũ Sarni montis occidentalẽ:quæ cãpeſtris erat:ut dictũ eſt. idem uero angulus tam hiſce q̃ ſuperioribus tẽporibus planũ Palmæ ap pellatus eſt non eo:ꝙ ager ſit poſſeſſio Palmæ oppidi:quod in mõte Sar no extat.Sed ꝙ oppidi illius proſpectu ſubiacet.Hoc ipſo Campo pri mũ delectatus eſt Alfonſus Aragonũ primus:q̃ Neapolitanis imperita uit:idẽ abauus tuus:deīde eiꝰ Felius rex Ferdinãdus ĩ eodẽ regno primus. itẽ huius filius Federicus rex:quotãnisq; uerno tẽpore eoꝝ q̃sq; aucupa tum eo ueniebat.nã cæteris anni temporibus cãpus cõcedebaẗ ouibus: bobus:equisq; ſolis ad pabulandũ. Aucupiũ erat miluoꝝ aq̃larũq;:quod hoc pacto agebatur ĩ medio campo.Miluum aquilã ue aliquã alto uolã tẽ per carnes humi ſparſas aut etiam uſtarũ nidores prius alliciebant:ut aliquanto propius terrã deuolaret.Nam ubi ad q̃nquaginta paſſus abeſ ſe humo aquilã:aut miluum uideſſent : tum hieraces : quos falcones ſa crosq; uocant:ad id edoctos ſoluebãt:ternos ſcilicet aduerſum ſingulos miluos.ſacri uero diuerſum primo uolitabãt aſcendendo ita:ut crederes auerſos a miluo abituros atq; a domino fugituros : deinde reuertebanẗ ad miluũ:ẽt ſurſum ſummo niſu petentẽ:ſed non redibant:niſi ſuperiores illo ſe eẽ uidiſſent. At ubi ſupra rediiſſent:tũ ab alto impetũ faciebant in miluũ:inq; ipſum ſubiectũ inuolantes alter poſt alterũ ea curſus tẽporiſ q; menſura ſe regentes:ut ſecũdus nõ dũ percuſſum deſcẽderet:ni q̃ prior ꝑcuſſerat:cœpiſſet reuolando aſcendere.miluus contra interdũ ſubuolan do uitabat inuolatũ ſuperioris hoſtis:interdum feriebatur.qui etſi aliq̃ñ dexteritate quadã & uolandi ui poſt longiſſimã altiſſimãq; pugnã euade bat:frequẽtius tñ nõ potẽs tribus hoſtibꝰ deĩceps inuadẽtibus obſiſtere: tãdem capiebaẗ ab uno atq; altero ſacro:ac ex tribus ipſis:duobus ue:ali q̃ñ oĩbus ueluti glomus factus deuoluebaẗ humũ uerſus.quibus caden tibus ſtatĩ auxiliabãtur eq̃tes celerrimi ad id ipm̃ parati:atq; aſſidue ſub tercurrẽtes auibus pugnantibus.hi itaq; miluũ capiebant:ac fractis eius alis:collo:& tibiis raptandum liberius aliquãtiſper ſacris exponebãt ſine bantq;.deinde ſciſſo illius pectore cor extractum cum ſanguine etiam diſ ſultante alteri ſacro uorandum præbebãt.cerebrũ alteri:tertio medullas.

Hac pugna rapacium auium adeo delectatus est quisq; regũ: quos diximus.ut sæpe numero in eo spectaculo dié totã ĩsumperit.atq; ut crebrerrima de iceps pugna spectaretur:usq; ad trecẽtos sacros domi aluit.Qui etiã ut cãpus foret amplior:adcursumq; equitum liberior (Nã longum tractum sæpe præteruolant aues pugnando) totũ uicinum cãpo nemus Ferdinãdus extirpauit atq; cõsumpsit.idq; usq; ad radices Vesuuii ita: ut nemus in similem cãpũ abiuerit.Nũc uero ubi aucupia ea summota sũt: omnis campus aruum est:et aratro facile scindit̃:frumenti que omne genus ferax.Idem qnẽt angulus atq; alter:qui eregione est: non est possessio Nolanoꝝ ciuium.Reguloꝝ.n.est.quanq̃ usus per solutam parté fructuũ quartã concessus est ciuibus.reliqua uero campi pars:quæ ĩter hosce angulos patet:ĩ qua media urbs ipsa sedet:consita est arboribus : quæ quoquo anguloꝝ uersus protendit̃ ab urbe ad bina milia passuũ . atq; tã eius diametri:quæ ab ortu æstiuo ad occasum hybernum:q̃ quæ ab ortu hyberno ad occasum æstiuũ porrigit̃:mensus quattuor prope miliũ passuũ est.Consiti igitur agri huiusmodi pars altera coryleta continet . hæc ad meridiẽ o ccasumq; atq; in extimo agro sita est.ac ab occasu uerno incipiens procedit adusq; occasum hybernũ:atq; ab hoc discedens per meridianã agri oram ambit arboreta quo ad ortum hybernũ ꝑuenit. Est ea coryloꝝ ꝑs lõgitudinis qdẽ quattuor miliũ pass.latitudinis uero ad mille.sed in eiusmodi coryletis nec se mentis quidem aliqua fit. Neq; uites seri recte possunt. Auellana.n.hastatim crescit:quasi exeadem radice aut cespite eodem complures hastæ in orbem exeãt:quæ ad uicenos quinos pedes crescendo extendi solent.harũ mediæ erectæ stant: quæ uero ĩ ambitu oriuntur terram propius sese demittunt.Proinde sub eis magnam iactant umbram:quæ sementẽ perdit.uitem contra tolerare nequeũt: quæ inclinantur.quæ uero in medio cespite eriguntur:densitate sua cultũ uindemiamq; supprimunt.Altera uero pars:quod reliqum agri est:arboreta continet.sũt autem hæc loca:quæ etiã Nolani arbusta uocant: parte maxima populis:minore ulmis.minima quercis in qncũcẽ distincta.omnes tamen hæ arbores in magnam altitudinem grandescũt.quibus adiunctæ ac maritæ uites scandunt quoad cacumina illaꝝ superarint:atq; exuperãtes ab ramis pendeant.Quãobrẽ racemi alte pendentes melius sole coquntur:atq; uindemiæ tempore scalis logissimis adhibitis cõmodius colligunt̃ arboreta.qnimo præter arbores uitiũ sustentatrices ẽt inter antes hñt malos:sorbos: mespilos:cytonios:pyros:iuglãdes : atq; hisce similes. Solum præterea horum arboretoꝝ quotannis uomere scinditur:atq; sementem recipit cuiusq; generis:accæptãq; cumulatius reddit:quãuis ab umbra arborum imminentium aliquantum lædatur. Eorundem item arboretorum quæ iacent ad meridiem inter urbem atq; coryleta debile ac tenue:sed odorum uinum ferunt.quæ uero ad ortum hybernum uersus

Sarnum montem:subtilia atq; aliquanto austeriora.ad septentrionem autem uergentia præsertim quæ a radicibus collis Vesciani per Tophinū pagum Cœmeteriumq; procedentia usq; ad paludes:uina odora : plena: ualidaq; gignunt. Ea uero quæ sunt ad ortum uernum inter collem Gecalam atq; urbem:item ea:quæ ad occasum uernum iacēt:uina ferūt mollia atq; aquea . Sunt item uina Nolana etiam colore uariantissima . alia enim sunt nigra:alia rubra:alia rosea: alia hyacinthina:alia aurea:quædā luthea:nō nulla pomea.quædam ut aqua candida.sunt demum hæc arboreta coryletaq; omnia possessa a Nolanis atq; paganis:excæptis ꝑpaucis:quæ reguloꝝ sunt:ueluti priuatos ciues decentibus.

De collibus Gecalæ deq; nomine ipso atq; Vesciano. Ca.v.

Am de planis agri partibus dictum est:supest ut colles recenseamus. q nulli alii sunt ī agro Nolano nisi Gecalani.hi igitur duo sunt occidētalis & meridianus coalescētes tanq̄ ad angulum uncūq;:quem iacentem ad ortum uernū Nola spectat.is uero āgulus secedit ab urbe mille fere passibꝰ. duorum autem collium eorum meridianus recta procedit ab ipso angulo per sex milia passuum uersus ortum uernū:quousq; Sarno monti connectitur. Verūtamen finis Nolanæ possessionis in eo statutus ē ad Marciani turrem ita:ut pars:quæ a Nolanis possessa est : præstantior sit. non enim hæc pars uallem claudit cum Sarno monte:ueluti reliqus collis. q̄ obrem dextera eius iuga soli post ortum:meridianoq; atq; postmeridiano patefacit. Alter uero Gecalanus collis ab eodem angulo proficiscens inter occasum æstiuum & arctum ad mille & quincentos passus adusque pagum Casamarcianam excurrit:iuga eius leua antemeridiano soli:meridianoq;:atq; in occasum inclinanti.dextera uero oriēti atq; postmeridiano pandens.Proinde angulus ipsaq; collium curuitas hybernum occasū spectat.Collis item occidentalis maxima parte atq; qua ad arctū uergit: terrenus est.uix.n.marmora in eo uides:idq; uel ī cacumine:uel in iugis: meridianus uero quiq; in ortum excurrit atq; ipse uncus marmoreus est præsertim circa uerticem.rarius terrenus:idq; per iuga atque radices. & ille placide esurgit:raroque ad quincentos passus . hic uero meridianus frequentius ad mille passus ascendit.est arduus:atq; circa uerticem non facile cultum suscipit.Hi itaque Gecalæ colles parui quidem: ac per breues sunt.uerum quo minores eo gratiosiores atque præstantiores feracitate tanta:quanta ne ullis orbis partibus siue colles:siue campi:siue uerrucæ sint:cedāt.In his enim Bacchi uis maxima ē.uina.n.dulcissima suauissimaq; gignūtur.alia item austera:alia Muscatella uocata: atq; præter hæc uina Græca(ut aiunt)quæ omnia alba sunt.cætera rubra pellucida & odoratissima.cuncta preciosa habentur. Oleæ uero nusq̄ generosior

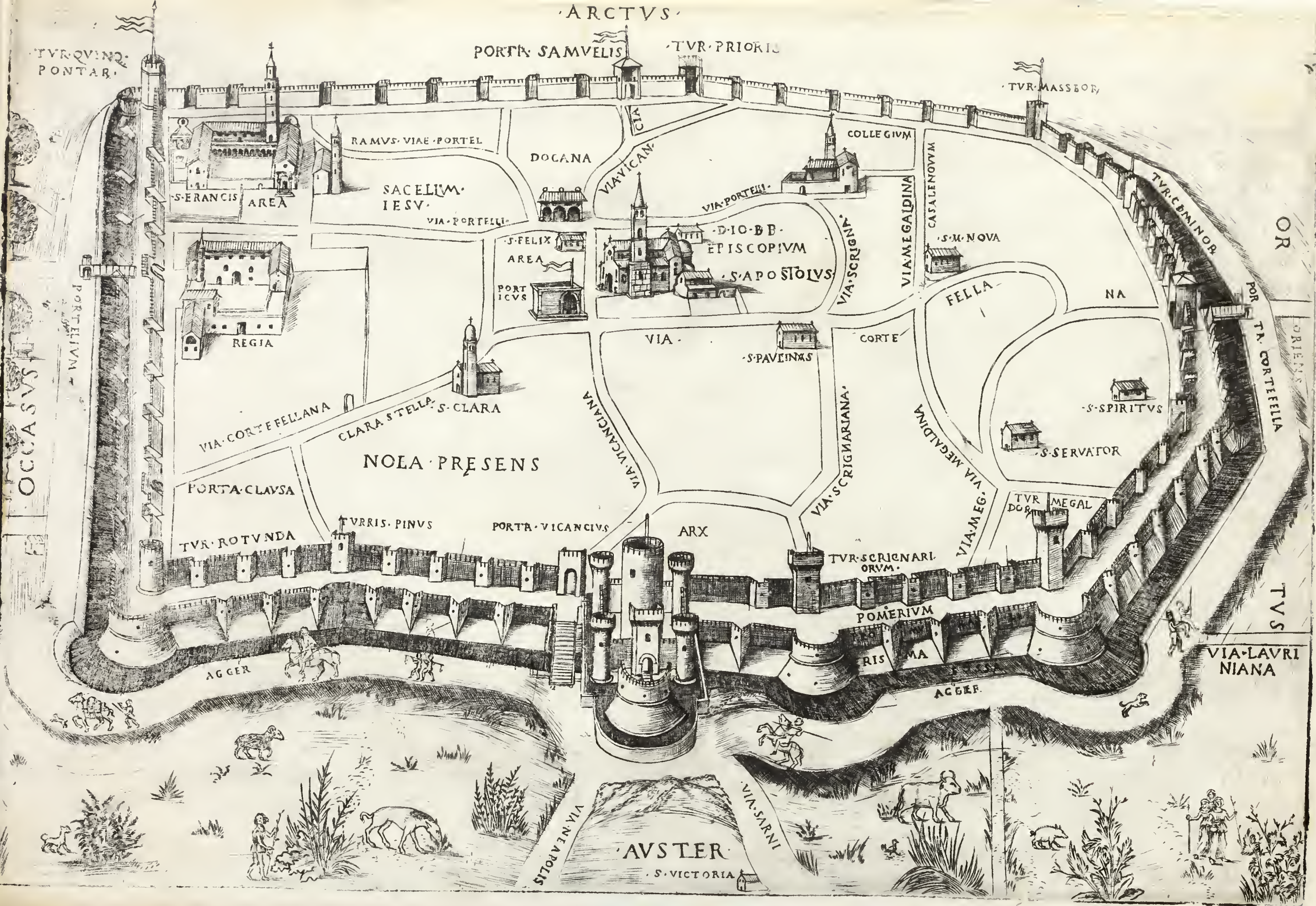
liquor.pomorum ut omnia genera:ita nullis secunda.sũt specus. sunt spe culæ.sunt prospectus gratissimi.æstate auras perpetuas:hyeme apricita tem magnam inuenis.niues:aut gelu:aut pruinas nesciũt hi colles. Quã obrem fructus & flores præcoces q̃ plurimi in eis ueniunt. alii contra se rotini usq; ad hyemem in arboribus integerrimi pulcherrimiq; seruant᷑. Citreorum item omnis uarietas.pinus:cupressus:myrtus:rosmarinus: at q; complures frutices nusq̃ frondem linquentes. medicarum herbarum ingens numerus.Apibus certa atq; optata mensio. lusciniarum : aliarũq; auicularum uocalitate gaudentium ciuitas in eis collibus esse creditur. Et ne aliquãdo aures offẽdat Gecala dulcis:cicadas nullas gignit:admit titq;.ueluti omnis ager Nolanus etiam ea molestia caret.Demum colles hi non inferioribus gratiis afficiunt incolas:q̃ quibus stirpes & aues pro secuntur. salubres enim usq; adeo sunt:ut plæriq; macrobii & adusq; cen tenos annos in eis uixisse comperti sint.ob has itaq; partes gratiasq; om/ nis ea collium regio a Græcis illis:priscisq; Nolãis appellata est γηκαλά. Gecala hoc est terra bona pulcraque : qualibet enim in parte tum bo/ na : tum pulcra:tum feracitate sua utilissima:tum aspectu prospect uque iucundissima.Oppidum uero:quod in concursu duorum ipsorum colliũ anguloq; extructum est:terræ cognomine est.Gecala enim ei quoq; no/ men est.q̃q̃ posteritas mutatis literis et Cecalam & Cicalam appellaue/ rit:sicuti hodierni Nolani appellant.Horum autem collium pars a Re/ gulo urbis:pars a Nolanis:pars a Gecalanis ciuibus possessa est. oppidũ uero ipsum solius reguli est.Legitur autem apud Stephanũ Vescia urbs fuisse antiquæ Ausoniæ:& ut quidam arbitrantur in Samnio:a qua:qum esset deleta:uidentur quædam reliquiæ ciuium transmigrasse in eam ual lem:quam ad ortum facit collis Vescianus:qui a Gecala proficiscens uer sus Abellam extẽditur.atq; in ea oppidum struxisse:ipsum que fecisse op pidanis cognomine:Vescianum appellantes.Est autem hoc oppidum in confinibus Hirpinorum & Campanorum.Collis uero Vesciani fere gra tias omnes concessit collibus Gecalæ.ẽ enim obscurus & umbratilis. qp pe qui eo prope uertitur:unde uix occiduum & inclinantẽ solẽ excipiat. Nam qua Gecalam attingit:aliquam parit utilitatem.oleas præsertim p saxa producens atq; fouens.

De oppido pagisq;:atq; cæteris q̃ in agro Nolano erecta sunt. Ca.vi.

Ppidum unum ac pagi complures:qui nunc in agro Nola/ no extant:hi sunt.Namque in collium unco Gecala oppi/ dum circunspectatur.hoc primum a Nolanis ædificatum esse:credere licet:simul propter belli occasiões:imminet .n. urbi Nolæ locus is:simul etiam propter commodiorem eo rum collium cultũ.Nolanos uero aliquos eo habitatũ ascendisse ueluti

in coloniam quãdam:indicio est illud:quod ab antiquo tẽpore ad nr̃am usq; tẽpestatẽ in usu Nolanis ẽ.Q um.n.matrimonia nuptiæ ue sanciun tur:pactaq; & dotes spondentur:illa more antiquo Nolæ atquæ Gecalæ rata seruari oportere exprimũť. quod propriũ ẽ suumq; coloniarum. Hoc aũt oppidũ superioribus temporibus grandius fuisse:reliquiæ ædificiorum ac murorum ostendunt.nunc uero pauculas casas circa arcẽ retinet ẽt muro septas.solitudinẽ oppidi uidenť fecisse oppidani: qui alta loca relinquentes ad iuga:radicesq; collium habitatũ deuenere: idq; ob meliorẽ locoꝝ conditionem:præsertim qum ẽt cãpos colere placitũ est. cõmodius.n.colles & cãpos colũt: qui inter utrosq; habitant.Q uãobrẽ sub unco ipso atq; colle meridiano per radices passim incolunt Gecalãi pagos multos iungẽtes.Q uoꝝ primus sub unco ipo ẽ:Sanctus Paulus nuncupatus.deinde Liber:ac Liberi:ulterius uero Bardi.Nã ut eoꝝ noia pluratiua ostendunt: plures uillæ fuere:atq; eoꝝ: qui aliqua rõne liberi atq; egregii.item qui bardi atq; rusticani eo tempore habebanť. In ipso aũt cãpo planicie ue:qua Vesuuium meridiẽq; spectat:est pagus appellatus Sanctus Eramus ab urbe distans ad octingẽtos passus.deinde pauco tractu interiecto Syricũ ẽ:& Sabinianũ.Q uoꝝ uti priores incolatu minores:ita Sabinianũ maxime excellit.Q uinẽt prope Syricũ ac ab occasu hyberno uestigia sunt magni pagi iã deleti:quæ Cẽturia appellabatur.quæq; nomẽ loco:atq; uestigia pauca ædium reliquit.ab occasu uero pagus nullus extat.Ea uero pars agri:q̃ uergit ad arctũ cõplures pagos continet.ut Cœmeteriũ templum iã memoratũ atq; cognominẽ pagum: ulrerius uero Cãpasanũ: Fabianũ:ac uersus Vesciani collẽ Tophinum: Vineolã:Gallũ:Comitianũ:Cotinianũ:Resinianũ:Ponticulũ.Sub colle uero ipso Pedemon tiũ:quod ꝓpe deletũ ẽ.atq; ad uallẽ Gecalæ:Casam marcianã. Præter hæc in iugo Gecalæ occidentali tẽplũ est diuo Angelo dicatũ cum cœnobio sacerdotum præcæpta diui francisci sectantium atq; iter hoc monasteriũ & pagum Sanctũ Paulũ sub ipsum oppidũ Gecalam ad ipsasq; radices collis:fanũ extructũ est: ac Diuo Ioãni dicatum cognomento Cæscũ.cæscum.n.Nolani saxum magnum uocant.quasi de monte cæsum:fanũ.n.super saxo erectũ est. cõplura quinẽt sacella huic similia passim p omnẽ Nola ni agri plagã licet uidere.A t uero inter Cæscũ ac memoratũ Francisci monasteriũ extat quasi subterranea porticus: antiqum opus.quã cryptaporticũ architecti quidam uocant.quæ ad uoluptatẽ nunc tepore nunc frigore captandã extrui solebat:nõ publica mõ publicoq; ære:uerum ẽt:ut q̃sq; amabat:ære priuato sibi ædificabat. Colle ẽt sub ipso lapidicinæ marmorũ uidenť fuisse:unde abscissa credũť cæmenta:quæ ad construendũ aduecta sunt amphitheatrũ.

ARCTVS
PORTA SAMVELIS
TVR PRIORIS
TVR QVINQ PONTAR
TVR MASSBOR
S FRANCIS
AREA
RAMVS VIAE PORTEL
DOCANA
SACELLVM IESV
VIA PORTELLI
VIA VICAN
CIA
COLLEGIVM
VIA PORTELLI
D IO BB EPISCOPIVM
S APOSTOLVS
VIA SCRIGNA
VIA MEGALDINA
CASALENOVVM
S M NOVA
TVR CEMINOR
OR
S FELIX
AREA
PORTICVS
REGIA
PORTELLIVM
OCCASVS
FELLA
NA
POR TA CORTEFELLA
ORIENS
VIA
S PAVLINVS
CORTE
S CLARA
VIA CORTEFELLANA
CLARA STELLA
NOLA PRESENS
VIA VICANCIANA
VIA SCRIGNARIANA
VIA MEGALDINA
VIA MEG
S SPIRITVS
S SERVATOR
PORTA CLAVSA
TVRRIS PINVS
PORTA VICANCIVS
ARX
TVR DOR
MEGAL
TVR ROTVNDA
TVR SCRIGNARIORVM
POMERIVM
RIS MA
TVS
VIA LAVRINIANA
AGGER
AGGER
VIA NEAPOLIS
VIA SARNI
AVSTER
S VICTORIA

De Muris: pomœriis:promurali:fossa:portis: & aggere præsentis urbis. Ca. vii.

Vetur se nr̃a hac tẽpestate Nolana ciuitas muris:pomœriis:ꝓmurali:fossa:portis:atq; aggere.murus est latitudinis qnq; fere pedũ:altitudinis uero.xx.idẽ distinctus ẽ frequẽtibus turribus q̃dratis terna latera extra murũ exerentibus.interq; se distantibus ꝑ octogenos pedes.quas uero turres supra portas: aut in concursu muroꝝ angulo ue:extrui contigit:hæ cæteris sunt excelsiores.atq; noĩe ꝓprio sunt insignes.Q uinẽt ĩ hoc muro quattuor portæ patent binæ binis auersæ:atq; singulæ singulas cæli plagas spectãtes. ad meridiẽ.n.Vesuuiũq; prima uersa est.qui Vicancius appellatur. is.n. locus in urbe ueteri uidet̃ fuisse uicus Ancioꝝ.unde attẽdit uicus ancius atq; Vicancius.Altera porta spectat occasum uernũ:cui nomẽ est Portellũ.Nã in eodẽ muro occidentali erat porta antiquior: cui nomẽ erat porta.uerum ꝙ Regia aliquanto ab ipsa aberat:iccirco aliã paruã portã huic uicinã reguli aperuere:ne uero duæ manerent portæ tã uicinæ: ueterẽ clusere muro:nouã uero reddidere maiorẽ:cui nomen minutũ iã inditũ remansit.claudendi ueterẽ portã ẽt hoc in cã fuit.Nãq; uia:q̃ per eã ferebat:magna aqua ex urbis stillicidiis collecta defluebat:q̃ adeo illã excauarat fluendo: ut in fossam ꝓpe descendere redacta sit.Q ua pro re portã ineptã transeuntibus redditã clusere.Tertia porta spectat arctũ ac mõtem Abellam Vicancio auersa.hæc appellata est Samuelis a custode uel uicino id nomen assumẽs.est.n. familia ciuium Samuelium. Q uarta ad ortum uernum uersa est:ac occidentalem Gecalæ collem conspicit.eadem Portello auersa.nominata autem est Cortefella: uidelicet a malo. Nãq; Cortem Nolani uocant tum domus:cauædium:tum magni uiri domum.fellum uero hominem appellant:qui felleus prauus falsusq; est.in quo itaq; loco porta statuta est:domus aliqua egregia quidem:sed prauorum dominorum fuerat: quæ deleta & loco & portæ nomẽ id ipsum reliquit. atque a posteris seruatum simul ad infamiam facti:simul etiam ut qui infamari metuant:caueant malefacere.Murus item a Vicancio procedens uersum occasum æstiuum:perparum in urbem incurrit:primumque angulum ac foris cauum facit.in quo turris præstans est. appellata Pinus.ꝙ intra urbem uicina ei pinus altissima stabat. quam etiam uidimus.ab hoc angulo exiens murus ad occasum uernum procedit quodã tractu usq; ad angulum:quem claudit cum muro occidentali recta ueniẽte ab arcto.In quo ãgulo turris ẽ appellata Rotũda ꝙ magna ac ea figura ẽ.spectat hæc turris occasũ hybernũ.atq; ꝓpe media ẽ iter duo amphitheatra.Item murus occidẽtalis ab hac turre ꝓficiscẽs usq; ad portellũ

in quo turrem hēt nominatam a Portello: deinde recta procedit quosq; facit angulum cum muro occurente ab ortu. In quo angulo turris extat uocitata Quique pōtarum. ꝙ angulosa turris erat. pontam. n. a pungendo angulum omnem appellant. arcticus uero murus ab hac turre exiens in ortum uernū usq; ad portā Samuelitanā: in qua turrem hēt altā nominatā turrem Samuelis: deinde paulo ēt recta procedens: angulum facit cum muro occurrente ab ortu fere hyberno: in quo angulo turris est appellata Prioris. ꝙ ei subiacent ædes Prioris. Prior aūt is intelligitur sacerdos: qui præfectus est monachorū Annūciatæ: cuius templum ac monasterium est ī Iugo collis Vesciani. quod Casæ marcianæ pago imminet. ab hac item turre murus excurrens in ortum fere hybernū recto atq; lōgo tractu quousq; facit angulum cum muro occurrente fere a Vulturno uento. in quo angulo turris ē Masseorū. ꝙ illoꝶ domus ei turri subiacet. abea uero idem: qui occurrit: murus breui tractu progressus attingit murum uenientem prope a meridie: atq; in concursu turrē hēt Ciminoꝶ appellatā ab ædibus illoꝶ. ab hac item exiens murus recto ac lōgo progressu usq; ad Cortefellā portā peruenit. in qua turrem hēt nuncupatā a porta. Item ultra portā hanc ipsam exiens parum declinat ab austro: atq; breui spacio: quousq; angulum facit cū muro ueniente fere ab Aphrico: ac ī eo turrē sancti Spiritus hēt. ꝙ fanum huic dicatū subiacet. ab ea item turre murus progressus uersus Aphricum unde occurrerat: lōgo rectoq; tractu obuius fit muro uenienti ab occidente prope uerno: & in eo concursu turris est Megaldoꝶ. ꝙ omnes domus: quæ sub eo sunt angulo: eius familiæ sunt. a Megaldina turre procedit is: qui dictus est murus ad occasum uernum recto ac longo spacio quoad ei fit obuius murus ab occasu prope æstiuo ueniens: angulūq; cū eo claudit: ī quo turris est Scrignariorum. ꝙ uicina est domus: quæ eius familiæ fuit. ab hac demū turre paruo tractu murus proficiscit ad fossam usq; arcis. arx. n. inter hunc murū atq; portam Vicancium interiacet. Citra uero murū omnem urbis pomœriū est ad. xv. pedes latum. quare nulla domus pacto aliquo attingit mœnia. ultra quoq; mœnia alterum est pomœrium aliquanto arctius. quod iter murum & promurale procurrit. promurale uero altitudinis est decem fere pedū: latitudinis duū: iter binas quasq; pinnas hñs interualla singula. a fundamento etiam promuralis erisma demittitur ī fossam usq; ad aquā ita: ut tegat internum fossæ latus: atq; promurale suffulciat. quod erisma cum promurali: uerbo nouo Barbacanis appellatur. In eo quinetiam ꝓmurali propugnacula quædam prominēt. sunt hæc ipsa turres ueluti trilateræ metæ iuersæ. nāq; angulum solum exertantes: conum usq; ad imā fossam demittunt. Turrium autem harum trilaterarum singulæ inter binas murorum turres respondent spectantq;. In angulis uero huius promuralis: turres sunt rotundæ. Promurali quinetiam subiacet fossa alta ad

xx:pedes.lata ad quindecim cuius latus externum terrenum est:non ulla anteride:quam scarpam uocant:munitum. ultra fossam agger extat latitudine.xx.pedum:altitudine supra naturale solum sex pedum. sup quo uia est:fossam urbis omnem ambiens. Verum ultra aggerem occidentalem forum Boarium patet longitudine centum:latitudine uero quindecim passuum.ultra uero cæterum aggerem horti atq; olitorii campi dilatantur:qui multo spacio patētes amotis altis arboribus omne genus ambiunt urbem.quāq̄ in foro Boario quod ante Portellum ē:Tiliæ aliquot ordine digestæ extāt:quæ ab Vrso sunt satæ:ut sub umbra possent mercatores pacisci.fossa itaq; urbem ambiens facit:ut pōte sit opus ante portam unamquanq;: ut in urbem fiat ingressus.structura autem murorum ac turrium non ex quadrato est lapide:sed e ruderibus nouis tophi atq; intrito cōfecta.

De Arce Nolana. Ca. viii.

Rx erecta est inter portam Vincancium atq; murum extremum:qui ab ortus plaga adusq; fossam arcis protenditur.Est insula quædam quatriquetra:cuius latera singula ad octogenos pedes longa sunt.quamq; undiq; circundat fossa altitudinis. xx.pedum:latitudinis prope totidem excæpta meridiana parte:quæ arctiorq̄ cætera ē. erismatis & anteridibus utrique firmata:quæ ab imo ad summū exurgentia terram lateraq; defendunt:ne fossam ruendo compleant.In insula uero sunt quinque turres rotundæ:quarum una cæteris maior in media insula extat.ambitu.cxx.pedum:altitudine totidem.Ferunt eā fuisse altiorem quadraginta pedibus cum pinnis menianis super mutulis stātibus. sed ab Vrso Vrsino minutam ea celsitudine fuisse.In imo turris huius carcer est:in quem per hostium:quod in prima est testitudine:sontes demittuntur.retinenturq; quoad causam dicant:atque pœnas dent.Quattuor uero turres reliquæ minores sunt hærentes singulæ singulis insulæ angulis.exurgentesque abima fossa quousque supra solum ad quadraginta pedes extent.circuitus uero earum ad.lx.pedes est. harum quælibet super mutulis pinnas menianas ac propugnacula habet.inter binas uero angulares turres paries ductus ē latitudinis q̄ttuor pedum:altitudinis paulo minoris quā turres.a quo media turris abest qndecim fere pedes.Duo arcis hostia sunt:alterum ad meridiem :quo itur extra urbem. alterum uergit ad arctum:quod ab arce in urbem ducit.atque ponte erectili gressus in arcem utrinque fit.ambo quinetiam hostia ueluti in semiturribus quadratis sūt aperta:quarum summitas expositis mutulis propugnacula habet. Quinetiam ultra fossam meridianam arcis: altera insula parua est in speciem hemicycli figurata: cuius curuatura & umbo exterior est,

frons uero e regione iacet hostio arcis.hæc etiam circundatur a fossa si-milí continuaque cæteris arcis fossis.abima uero ea fossa exurgit erisma: quousq; extet.xvi.pedibus supra solum.idq; in curuatura ipsa umbonis. Nanq; in fronte erisma supra solum non exurgit.umbonis uero ambitus est ad.lx.pedes.Est hæc ueluti semituris tanq̃ ꝓmurale:quod ante hostiũ arcis externum erectum est.ab arce itaq; ad hoc promurale ponte erecti li transitur.In arce semper est præfectus a regulo:quem castellanum ap-pellant.Ex quibus iam liquet urbis præsentis principem partem atque caput hoc in loco esse.

De Regia. Ca.ix.

Ntiqua regulorum domus ad portam eam urbis erecta est:quod Portellum appellatur:ut dictũ est.Verũ ea pri cipum domus regiaq; non scindit urbis murũ altera par te intra:altera extra urbem manens.ueluti arces extare ancipites solent.sed uniuersa intra urbem comprehen-ditur.tanto a muro portaque secedens: quantum inter-num pomœrium semel atque iterum patet:Regia itaque ab occasu: po-mœrio:ab arcto area longa:in quam Portello intrantes:recipiũtur.ab or tu atq; meridie hortis iungitur.Hæc autem sub Raimundo Vrsino atq; regulis superioribus:ita Sæculo ferente:abiecta erat atq; structuræ uilio ris.Sub Vrso uero Vrsino:qui Domi militiæq; uir fuit illustrissimus:ma gnificentius ædificari cœpit.idq; nostra tempestate.Vrsus.n.dirutis fere cunctis ædificiis ueteribus domum quatriquetram erigere agressus est. cuius arcticum latus longitudinis est ad.xxv.pass.orientale uero prope par est.sed opus inchoatum reliquit.ea autẽ latera:quæ finem sunt con-secuta: altitudinis sunt fere duodenum passuum.Fabricæ autem cæteri parietes tcphacei sunt:paries uero septentrionalis solusex marmore qua drato est commissus excæptis fundamento ac parte eius interiore.Fun-damentum.n.totum est tophaceum:parietis uero facies exterior marmo rea:interior uero tophacea cõstat.quod forte quadã euenit.Mens.n.erat Vrso fabricam omnem extophis conficere:ignoranti multitudinẽ mar-morum:quæ in fundamentis amphitheatri latebant oriẽtalis.ergo iacta sunt regiæ fundamina ex tophis: auctaq; quousq; solo terræ æqua esse uidebantur.Interea uero aliqua effossa sunt marmora in amphitheatro: ut illis regiæ anguli firmarentur.at effossa effodientibus alia subesse mar mora patefecere.quamobrem tot effossa sunt:ut eius paries tres ordines ex eis marmoribus:non modo anguli:erecti sint supra fundamenta. Res cœpit apparere magnifica usque adeo:ut Regulo auctus sit animus eri-gendi modo eo parietem:quoad marmora suppeterent.Cui amphithea-trum tot præstitit:quot non modo totam parietis altitudinem atque an-gulos regiæ pilasq; multas & bases atq; coronamenta oĩa conficere: sed

innumera quoq; potuere supereſſe.at uero ubi uiſum eſt : id opus expedi ri:omnes:qui fabricam eam abinitio norãt:iudicarunt.illũ parietem breui deciſurum.q; tophacea fundamenta nequirent diu tolerare tot immenſa marmorum pondera:atq; in tantam altitudinem euecta.In eodem pariete hoſtium marmoreum eſt:atq; ſupra hoſtium ſtatua ex marmore pario Vrſi reguli.in pariete uero meridiano alterum eſt e regione apertum hoſtium:quod in hortos ducit.Fabrica autem abuſq; medietate fere lateris occidentalis incipiens ac protedens uerſus arctũ : uertensq; ante arctum: deinde uertens ante ortum uſque ad medietatem orientalis lateris : finita eſt ita:ut tectum etiam ſit indepta.ſequens uero uſq; ad hoſtium meridianum iam dictum:inchoatum opus eſt.in hac enim inchoata parte ſolæ ſunt cœnationes teſtudinibus altis ualidiſq; contectæ: quæ ueluti primam contignationem præſtitere.reliquus uero regiæ angulus: qui occaſum hybernum ſpectat :uetuſta illa ædificia etiam retinet.quod euenit:bello Aethruſco Vrſum trahente. Rex ferdinandus enim cũ Florentinis bellaturus in Aethturiam miſit Vrſum ducem exercitus.is inibi contractis torminibus Viterbii ægrotans hoĩem exuit.nec fabricæ deinde quiſq̃ unquam quicquam adiecit.

De porticu Nolana atq; uiis urbis. Ca.xi.

IN media urbe tethreda quædam extat. quod Segiũ uocãt a ſedendo.mihi uero non tethredram hexedamue : ſed porticum liceat appellare.figura eſt quatriquetra.ac altera lõgitudinis eſt quinq; paſſuum: altera latitudinis pedum.xx. altitudinis uero ad tres paſſus . extenditur autem ab ortu uerſus occaſum uernum.Huius latus occiduũ atq; arcticum ſolidus paries eſt.Lateris uero meridiani ſiniſtra pars paries quoq; eſt:dextera uero arcuducto adaperta eſt.Latus autem orientale eſt ſolus arcus . ſed uterq; arcus altero cornu ſuper uno eodẽq; capitello colũnæ firmantur:quæ in angulo:quem ipſi concurrentes arcus terminant:ſola extat. hæc alta eſt ad.x.pedes.tegitur aũt porticus teſtitudinibus duabus medio intercedẽte arcu ac longitudinem porticus ſecante. cacumẽ pluteis coronariis circũductis finitur.Quare ab ortu toto & a dimidiato meridiano porticus aperit̃:totaq; intus uidetur:cætera clauditur.Neq; uiis ambiẽtibus æquũ pauimentum habet:ſed altius adeo:ut ſex gradibus aſcendendũ in ipſum ſit.Intus autem ambitu toto ſedilia ſolum modo eriguntur:quæ diuiduntur a duobus:q in ipſam ſcandũt aditibus:altero ſub medio arcu meridiano:altero ſub medio arcu orientali.qui aditus ſunt latitudinis ternoꝝ pedũ.Viarũ aũt urbis duæ ſunt prĩcipes:altera a porta Vicãtio ad portam Samuelinã extenſa eſt:altera a Cortefella ad portã antiquã:q̃ nũc clauſa ẽ:protenditur.Sed harũ Vicãciana ẽ nobilior.a capite.n.prĩcipeq; urbis parte.q̃ Vicancius ẽ:exoritur:atq; oĩs hoſpitum aduenarum uiatorumq;

transsitus hac ipsa fit.domus q̃etiam meritoriæ fere omnes atq; nobiliores uiæ huic adiacēt. hæ uero principes uiæ duæ sese concidunt sub porticu eomodo:ut illius colūnæ basis coronaq; premat̃ ab angulo ipso uiarū:qui ad occasum æstiuū uergit.Neq; recte procurrunt hæ uiæ. Nā ptim dextrorsum sinistrorsumq; serpentes:partim recte procedūt.Ex quo licet coniectari:præsentē urbem:non ut diuisa:sed ut rapta fuisset:ita ædificatam esse.Neq; ædificiorū uiarū ue rō & ordo habitus est in ædificandi principio: sed lubentia & propria cuiusq; cōmoditas antecelluit. Præter aūt has uias celebranrur aliæ duæ non ut principales sed secundo loco præstantes.quæ a meridiano pomœrio exortæ uersus arctū sulcando urbē protendunt̃.eædem secant uiā principē:quæ a porticu ad Cortefellā portam excurrit.Verū earū duarū altera:q̃ orientalior est:paulo citra turrē Megaldinā exorta:anteq; fanū Seruatoris procedens:ad murū pomœriumq; septentrionale pertingit ita:ut sinistrosum:parūq; distantē turrem prioris habeat.eadem item medio curriculo uiam Cortefellanam incurrens de transuerso secat:atq; angulo:qui uergit ad ortū æstiuū:sacellū sanctæ Mariæ Nouæ concipit. ab hac uero sectione adusq; murū arcticū ipsa uia ampla rectaq; patet:q̃ Casalenouū appellat̃.Altera uero huius socia ac non principalis uia a turre Scrignariana:q̃ prope arcem extat.incipit principio parū obliqua:deinde ampla & recta ꝑcurrit: ac uiā Cortefellanā etiā incidens secat paulo inferius sectione antedicta : atq; ī angulo huis sectionis:qui uergit ad occasum hybernū:erectū est fanum diuo Paulino dicatū.Deinde uersus arctū serpens per q̃nquagita passus finitur.inq; eius fine monasteriū obuium fit uirginum:quod Collegium appellāt. Est insuper tertia ac non principalis uia:quæ nō ab austro ad arctū ut illæ:sed ex transuerso ab occasu uersus ortū excurrens.hæc.n.initium sumit a pomœrio:quod inter portellū ac turrem q̃nquepontarū interiacet:primūq; recta:deinde parum obliqua procedit:secatq; uiam Vicancianam:quæ inter Porticum est & portam Samuelinā ita: ut absit ea sectio a porticu triginta q̃nq; passus.habetq; in angulo qui uergit ad occasum æstiuū emporiū extructum compluribus pilis arcubusq; tū in ambitu tum in solo ipso:quod non fornice sed cōtignatione tectum est. quæ docana hoc est suscæptorium appellatur.ī angulo uero:qui ad occasum hybernū uertitur:templū Felicis in platea erectū est. eadem deinde uia xii.passus procedens paulum extumet:Macellū que in ibi a sinistra ostēdit.extumet aūt:ꝙ fundamēta & reliquiæ templi ac basilicæ diui Felicis Iunioris.quæ usq; eo extendebatur:ut dicetur inferius:extuberant eo in loco solum.Superato uero hoc solo serpens procedit eadem Portellana uia.incurritq; in extremam uiā:q̃ ab austro & a turre Scrignariana ueni re memorata est.atq; angulum unum cum ea facit.non.n.se scindunt. nec prætereunt.Cuius anguli e regione monasterium est Virginū:ut dictū ē.

Verum ab eo angulo uiarumq; earum concursu angiportus quidam deriuatur: qui per anfractus per breues uersus ortum uernum procedens i Casalenouum erumpit. Cæteræ autem urbis uiæ ueluti riuuli sunt ab hisce: quæ dictæ sunt: defluentes: atq; insularum sectiones: & uiciniæ sūt: Excæpto pomœrio interiore: quod sub mœnibus perpetuo procedens tanq̄ Oceanus cunctas urbis uias gignit & ambit. Harum quinetiam uiarum aliquæ stratæ marmore spectātur. quæ marmora Nolani uocant silices. Ea enim quæ Vicancio ad Samuelis portam tēditur: strata tota est. quæ uero a Cortefella uenit quousq; scindit Vicancianam uiam sub porticu: atq; paulo ulterius: ea omnis strata est. cætera uero: quæ adusq; portam clausam: quæq; Clarastella uocatur: silice uacat. Quinetiam adiectiuarū uiarum atq; non principalium ea pars: quæ inter sacellum sanctæ Mariæ Nouæ atq; fanum Seruatoris interiacet: strata solum modo ē. Item ea: q̄ a sacello Seruatoris uersus Cortefellam uertitur: donec cum portæ huius uia iungitur: silice contecta est. Contra uero quæ a Portello ascendit usq; eo: ubi Vincancianam secat sub docana: strata perstat: cætera silice caret. eadem uia quæ a Portello tenditur: anteq̄ Vicancianam attingat: ramum sinistrorsum producit: qui docanam ab occasu terminans reuertit̄ serpendo uersus occasum æstiuum: quoad in latus templi Francisco dicati incurrit: is ramus silice stratus est. Item Vicanciana statim in urbem intrans ramum dextrorsum fundit uiam Scrignarianam usq; procurrētem. qui marmore tessellatus est: qui quæ nostra uicinia est. Eadem insup Vicanciana citraportam Samuelinam ultra uero parietem antiqum: alterum ramum dextrorsum deriuat pœmerium usq; protēsum. qui quoque stratus est. reliquæ uero uiæ omnes silice atq; stramento marmoreo omni uacant.

De Basilica urbis principe & Episcopio. Ca. xi.

Icuti uiæ duæ primariæ sese recta sectione concidentes in angulo: qui uergit ad occasum æstiuum a duobus lateribus porticum ambiunt: Ita in altero angulo: qui uertit̄ ad ortum æstiuum insulam quandam claudunt ab occasu quidem Vicanciana: a meridie uero Cortefellana. sed tamen Vicanciana recta procurrens a Porticu ad usq; alterum sectionē: quæ sub Docana fit curriculo. xxxv. passuum: Cortefellana uero ab eadem porticu recta procedēs usq; ad sectionem fani Paulino dicati tractu passuum quinque & quadraginta. Eandē quinetiam insulam ab arcto clādit uia Portelli: quæ a Docana usq; ad angulum: cui Collegium monasterium hæret: procedit mēsu quoq;. xxxxv. pass. ab ortu uero claudit uia Scrignariana: quæ ab hoc angulo adusq; sectionem Diui Paulini protenditur curriculo quadraginta fere passuum.

In ha c itaque insula templum urbis maximum primumque extat Diuæ Mariæ nunc dicatum.quod Episcopium uocant:aut ꝙ ipsi templo Episcopium:hoc est Episcopi domus hære t: aut ꝙ in eo sacra facit episcopus.uerumtamen uerbum id diuersa pronunciatione a Nolanis quam a cæteris latinis profertur.hi.n.episcopium cum accentu in antepenultima latina facta dictione pronunciant.Nolani uero Græcam & peculiarem loco uocem seruantes cum flexo in penultima proferunt. Tempore autem Diui Paulini dedicatio templi fuit Dominedio.deus.n.tũ Dominedius uocabatur.quod uerbum in ore iurantium ac inuocantiũ deũ usq; ad nostra tempora seruatum audimus.Præter hæc ædis huius si non figuram sed sacrificia spectaueris:templum appellare conuenit: sin uero figuram non sacrificia:basilicam potius dices.basilica enim ædes oblonga quadrangulaq; est:altera ianuam:altera eregione cellam uel dicas hemicyclum habet.Neq; quoq; certa basilica est.nam iter ædem & cellam transuersa interiacet altera oblonga ædes.quem titulum appellãt. Q uã obrem hæ duæ ædes figuram.T.literæ presentant:cui si cellam superaddideris:tunicam cum cucullo ac extentis manicis finxeris . Neq; in hoc templo hæc memorata solum reperiuntur : sed etiam hæc ipsa tanq̃ cũ capite tunica additas continet duas alias basilicas titulo eodem discriminatas a cellis:quarũ ædes:mediam iam dictam maiorem ædem utrinque adiacentes continẽt.cellæ uero circa cellam maiorem locãtur. Q uoniã uero totũ ædificiũ templũ ue constat ex cellis ædibusq;: quæ partes sũt basilicæ non templi:basilica potius appellanda est q̃ templũ . Sunt itaq; huius basilicæ septem partes:tres quidem ædes pari longitudine: sed media amplior cæteris:quarũ media appellatur media ædes:a recẽtioribus uero Nauis:alteræ laterales ædes:nunc alæ dicũtur.quarta pars ẽ ædes transuersa his tribus:quibus & ipsa aliquanto ẽ breuior:uocaturq; trabs siue titulus.Q uinta pars est Hemicyclum siue cella maior.quã tribunã dicunt debentes dicere tribunal.quæ ĩ altero tituli latere est e regiõe mediæ ædi respondens:sexta septimaq; sunt duæ cellæ minores utrãq; alam eregione spectantes.ac in eodẽ latere tituli:in quo maior cella ẽ :positæ mediam cellam circunstant.siquando titulus altero longiori latere ac occidentali capita ædium trium terminat:in altero uero orientali huic a q̃ dictanti cellas tres habet:siue hemicycla:siue tribunalia dicas . basilicæ autem longitudo patet a pariete ianuarum adusq; curuaturas cellarũ.latitudo uero ab externo pariete dextræ alæ ad externũ sinistræ.caput basilicæ ẽ titulus atq; cellæ ꝓcipueq; cella maior:q, ab eis tanq̃ a capite cætera initium habet. pes uero eius:paries est:in quo sunt ianuæ.ad eum.n. terminatur basilica:sicuti ad pedes desinit corpus a capite originem sumens.Q uod si parietem ianuarum frontem uelis esse eo ꝙ a fronte est. cellas basilicæ dices occiput atq; recessum.Longitudo quoq; basilicæ ab

ortu uersus occasum tenditur:atq; pes basilicæ ẽ prope mediam uiã Vi-
cancianã:aqua per interiectam paruam aream distat.caput uero in insu
lam penetrat.Est aũt tituli longitudo ad.xv.latitudo ad qnq; altitudo ad
xii.passus.Eiusdem paries occiduus:quo cũ tribus ædibus cõiungit̃: hẽt
tres magnos arcus:quoꝝ medius est aliis maior:per quos arcus non mo
do transitus amplissimus fit de titulo in alas & nauem: uerum etiam idẽ
aer & eadẽ inanitas omniũ quattuor ædiũ reddit̃.paries aũt tituli orien-
talis cellas tres memoratas hẽt singulas singulis arcubus ꝑdictis eregiõe
iacentes.atq; singulæ cellæ singulas continent aras.sed ara maioris cellæ
aliquot gradibus excellit.Q uinẽt tituli paries australis in angulo orien
tali paruo arcu aperitur:per quem transitus fit descendentibus in tem-
plum Apostoloꝝ.de quo inferius dicetur.Media aũt ædes in lõgum por
rigitur ad.xx.passus:cuius latitudo altitudoq; pares sunt titulo. Eius ue-
ro dexter atq; leuus paries:quibus distinguitur ab alis.suprema in parte
fenestras multas atq; oblongas continet:in ima uero pilis ac interpilari-
bus & arcubus magnis æqualibus apertus est.unde & mediæ ædis& ala
rum utrarumq; inanitas & prospectus idem redditur.Alarũ uero parie-
tes exteriores solidi sunt:raras solũmodo fenestras habentes.Et in eorũ q
septentrionalis est:medio hostium est:quo iter fit in paruam aream: quæ
ante fanum diui Ioannis Baptistæ patet.sunt idem parietes longitudine
pares parietibus ædis mediæ.altitudine uero dimidio minores.Eodẽ mõ
& alæ ipsæ sũt longitudine pares ædi mediæ.amplitudo uero earum ala
rum est triente q̃ media minor.Demũ media ædes atq; alæ in pede basili-
cæ clauduntur pariete uno.in quo tres sunt ianuæ:quarum media multo
aliis maior.supra uero maiorem ianuã sunt duæ fenestræ oblongæ:supra
quas est oculus.atq; fastigium.at supra minores Ianuas singulæ sunt te-
ctum imbricatum:solum uero lithostratum est. fenestræ oblongæ illis:
quas diximus minores. supra quas semifastigium erigitur media quin-
etiam ædes diuisa est in duas partes:quarũ maior uergit ad ianuam: mi-
nor a titulo est:parietibus paruulis distinguentibus ac in medio arcũ ut
hostium continentibus:per quem arcum de maiore in minorẽ Nauis par
tem transitur.alti sunt hi parietuli ad.x.pedes.non solum ea minor pars
hisce parietulis in longitudine terminatur:sed etiã a leuo ac dextro late-
re clauditur.Q uamobrem ab occasu arcum:ab ortu uero interpilare ma
gnum tituli habet:quæ expedita apertaq; sunt.ille quidem ut ingredien-
tibus pateat aditus:interpilare uero ut ara magna uideatur.In hac ipsa ꝑ
te sunt quattuor sedium ordines:quæ ex asseribus nuceis compactæ sũt:
bini a dextra:ac bini a sinistra.qui ab antis hostii arcus ue ad angulos dex
trum leuumq; & ab angulis adusq; pilas tituli porriguntur. eorum ordi-
num uero exteriores duo sunt eminentiores:atq; cõcameratiõe una uelu
ti fornice contecti:in quis sellæ distinctæ sunt opere pulcherrimo segmẽ

tato ac uírgulato:relíquí uero ordínes duo ſunt ínferíores carentesq; & tegmíne camerato & hornamento ſegmentatíóís.quam obrem:quí í me-dío eo loco eſt:omnes undíq; íntuetur ſellas. Quínetíam ſub ordínibus ínferíoribus ſedılía quædam alía extenduntur non dıſtíncta ín ſellas ſed unam communemq; ſedem facíentía.Appellatus eſt locus ís Chorus. dŕ quoq; a recentíoribus chorhoſpíta numero pluratíuo.hoc ē loca uel ſo-lía hemícycla ue ſuſcípíentía chorum.ſunt quí dícunt Chorhoſpítæ.hoc eſt ſellæ capíentes chorum.hoſpítum.n.íd eſſe uult:quod ſuſcípít cū am plexu & charítate quadam:chorus autem ordo canentíum eſt. híc.n. ſa-cerdotes ſedentes quotídíanas rogatíones& hymnos díuínos cantāt.Re líqua uero ædís pars nomíe caret. appelletur ergo prochorus:ſeu chorí atríum.ſub choro autē hoc ípſo ſacellum eſt ſubterraneū:díuo Felící dí-catū:quod teſtudíe tegítur:quæ tríbus columnarum ordínibus fulcítur. huc deſcenſus duo per gradus alíquot fíunt:ſínguli de altera baſílícæ ala adeuntes.In occíduo uero ſacellí huíuſlatere ara extat:& ſupra aram mē ſa marmorea erecta ac ptuſa traíectaq; canalículo argenteo:unde líquor quídam ſtíríatím fluens decídít tum:qum maxíme urget hyemale gelu. quem líquorem mannam uocant:ídemq; díuí ſudor eſſe credítur . cuíus corpus ín puteo íacet.híc nempe a tergo tabulæ marmoreæ patet : ac ín ímum deſcendít.Hoc quínetíam ſacellum antíquí partem templí fuíſſe: arbítrandum eſt.ꝙ ſubterraneum eſt & humí depreſſum . appellant hoc ſubterraneum ſacellum íuſum corpus.íuſum dícentes contraríum eíus quod ſus & ſuſum dícunt.hoc eſt locus corporís beatí Felícís quod ſub-teríus eſt.ſed baſílíca tempeſtate noſtra conſtructa ē.Cuíus Fabrícæ præ fectus fuít etíam gratuítus patruus noſter Leo uír mílícíæ domíq; egre-gíus:patríæ amantíſſimus adeo:ut dum íllíus curaret rem: neglígeret fre quentíſſime ſuam:modeſtía ac íuſtítía tanta præditus:ut omnía reí.pu. p̄ clara eí credíta ſínt munía:non modo magnæ huíus fabrícæ præfectura. Gratus ínſuper fuít populo:gratíſſimus regulís præſertím Raímundo Vrſino Salerní Nolæq; princípí:atq; Ioanní Antonío Vrſino Tarentí re gulo potentíſſimo.ídem malos cōníuenter præteríbat:bonos ac doctos colebat:obſeruabat:ſectabatur.Pollebat oratíone non quídem celerí lō-ga ue:ſed breuí:ſeuera:plena ac lucída.quamobrem ín confeſſu dícēs ſem per laudatus fuít.príuatím quoq; q̄ famílíaríter ſe geſſerít:uíta & uíuēdí ratío argumento eſſe poteſt.cum Marino.n.fratre tum ſuperíore ætate: tum maxíme ſeneſcens trígínta ānos ín eadē domo amícíſſime uíxít : í ea demq; menſa ſemper cum eo cœnauít.uíxít annís octogínta. Lōge demū maíor dígníorq; fuít ís Leo q̄ quí hoc noſtro calamo repſentarí ualeat. Sub baſílícæ autem fronte præter aream u íamq;:Area magna eſt ín con ſpectu:quem Mercatum appellant.Quínēt laterí meridíanæ alæ hæret turrís:ıncuíus ſummo uertíce cāpanæ pendent.unde íllam uocant Cam

panarium.hoc quadratum est:atq; celsitudine templo ĩminet:infima ue-
ro pars amplior:ac e lapide quadrato cõpacta:quæ marmorea pars alti-
tudinis sexaginta fere pedũ existit.in ambitu uero eius marmora quædã
ordine locata sculptaq; sunt:tũ poesim tũ militarem artem ætatis suæ te
stantia.opus id ipsum sculptile a manu docta elaboratũ: antiquissimũ ẽ.
atq; non ut campanariæ turri basis fundaretur : sed ut superbiori potius
ædificio subiaceret.Q uinẽt in eadem insula atq; angulo basilicæ: qui ad
Vulturnũ uentũ uertitur:basilica alia parua antiquaq; hæret.media æde
alisq; atq; cellis tribus cõposita.titulus uero deest.huius mediæ ædis pa-
rietes supra calũnas ex marmore peregrino tornatiles pulcherrimasq; ĩsi
dentes erecti sunt.quarũ colũnarũ singulæ longitudinis sunt senũdenum
pedũ.Sed in meridiano latere undecim earũ erectæ sunt.in arctico uero
nouẽ.ꝙ huius lateris duas colũnas occupauit angulus tituli basilicæ ma
ioris.in quo angulo:ut dictũ est:transitus per arcũ apertũ de altera in al-
terã harũ ambarũ basilicarũ fit.parietes uero tantundẽ super eis colũnis
exurgunt.Pauimentum aũt fani huius depressius.xii.pedibus q̃ uulgare
solũ est.alæ uero fronsq; atq; cellæ parietibus claudunt̃.tectum imbrice
structum. Eiusdem longitudo ab ortu in occasum tenditur ad.x. passus.
Ianua non in fronte sed ĩ ala meridionali patet.Ala.n. eadẽ per areã.xx.
pedũ latã distat a uia Cortefellana.ea uero ianua non statim descensum p̄
bet in tẽplũ:sed secus eius frontẽ iter æquale habet usq; latus meridianũ
arcũq; illic apertũ tituli magnæ basilicæ.Q uare ianua sua utriusq; basi-
licæ ẽt alterius est.Est autem hoc iter latum quindecim fere pedũ:longũ
aũt quinquaginta.a quo toto dextrorsum p multos gradus descendit̃ in
hanc minorem basilicam:cui nunc nomen est sanctus Apl̃s. Eadem item
in insula atq; a plaga septentrionali extat altera basilica minor simplexq;:
hærens angulo tituli ac alæ arcticæ maioris basilicæ.appellaturq; diuus
Ioãnes Baptista. eadẽ uersus occasum uernũ ab angulo tituli procurrit:
sicuti basilica Apl̃i ab angulo opposito in orientem extendit̃.basilica Ioã
nis tota tophacea fabrica constat.cuius arcticum latus Ianuaq; uiam at-
tingit:q̃ a Portello exoritur.macellũq; eregione spectat . Duorꝝ uero an-
gulorꝝ insulæ qui circunstant frõtem basilicæ magnæ:alter ad emporiũ
docanãq;:ad Porticũ alter spectantes:officinis tabernisq; diuisi occupan
tur.Nã a ianua meridianæ alæ Episcopii adusq; angulũ sinistrũ insulæ:q
Porticũ spectat:atq; ab hoc adusq; ianuã Apl̃i tabernarũ ordo distendit̃.
eodẽ mõ a ianua arcticæ alæ Episcopii adusq; angulũ dextrũ insulæ : qui
emporiũ spectat :atq; ab hoc adusq; ianuã Ioannis Baptistæ alter taber-
narũ ordo protendit̃.In eadẽ p̄terea ĩsula atq; a tergo cellarum basilicæ:
domus extat Episcopi.cuius hostiũ patet a tergo cellarũ basilicæ Apl̃i: ĩ
Cortefellanã uiã exiẽs.Ab hoc uero hostio usq; ad angulũ insulæ: q tem
plum Paulini spectat:tabernæ sunt.Cæterũ aũt insulæ ; quod ab angulo

quarto continetur:horti sunt amplissimi episcopalis domus. Tota item i sula possidetur ab Episcopo excæpta basilica Ioãnis Baptistæ. hæc.n.a uespillonibus seu libitinariis possidet. magna.n.ciuium multitudo in ue spilloniũ munus nunc conspirata est:quã fratrariã appellãt. hi.n. præter alias lustrationes rerum sacrarum atq; munia.ubi fuerit opus:saccos induti funus efferunt.ac longo ordine bini incedentes põpã aut augent aut so li faciunt:lustrandoq; a domo defuncti proficiscunt:atq; usq; ad locũ se pulturæ procedũt.nãq; primũ perpauci abiectiq; hoies esse solebãt eius modi uespillones:qui solũmodo funera efferebãt paupercula deinde eo rũ multitudo ẽt p ingenuos uiros cõscriptos adaucta ẽ:simul p misericor dia:simul ẽt præmutua pietate atq; proprio quodã diuinorum cultu.est aũt saccus is: quem induunt:tunica talaris ex tela linea albaq;: cui consutus est cucullus:q & collũ undiq; & caput tegit.a cuculli uero fronte oritur buccula:q̃ a fronte usq; ad pectus descendens faciẽ oẽm occulit adeo:ut induti hois nihil cerni possit.in buccula uero tria sunt foramina:quorum duo præbent oculis uisum:tertiũ ori spũs uiã pandit. induti saccos fune cinguntur.idẽ saccus a tergo pedale foramen hẽt:ut nudũ tergus appa reat.atq; a manica dextra scutica pendet.ut qum quis grauiter cõmissorum pœnas sit deo soluturus non solũ pœnitentia factorum:sed ẽt corporis dolo re:indutus solũmodo eũ saccũ uel ambulando ad fana cõplura:uel geni bus flexis ante crucẽ domini rogando scutica acrius percutiat tergus: id q; ubi dextra sumptã scuticã nunc sup humerũ leuũ nunc sub dextrã ax illã celeriter uersando agitat.Hæc de insula deq; basilica principe atque Episcopio:quæ nostra sunt tempestate.

De basilica & Episcopio ãtiquo:deq; reliqis diuorum:q̃ in ibi erãt. Ca.xii.

T uero referre posthæc: quo nã pacto basilica eodẽ hoc ipso in loco se habuerit tẽpore diui Paulini: opæ preciũ est.licebit.n.uidere tũ & isulã hãc ipsam:de qua superius aliqua sunt memorata:tanq̃ diuino nutu semper fuisse de dicatã mysteriis atq; cærimoniis sacris: atq; quantopere sit uel ueneranda uel obseruanda uel timenda:non solum ob tot milia miliũ tot annos factarũ in ea rogationũ atq; celebratorum sa crificiorum:sed ẽt q; sub eius solo multa latent occultaq; sũt:q̃ ignorant nr̃a hac tẽpestate:corpora diuorum & martyrũ & cõfessorum. Q uã aũt res ita se habeat:diuus Paulinus ad Seuerum Sulpiciũ Scribẽs enucleatissime pate fecit.In ea.n.ep̃la docet Seuerũ de basilica Fundana atq; Nolana. Nãq; Paulinus prius extitit Fũdanus episcopus:deinde Nolanus.qđ ipse quo que hisce uerbis monuit.Egrediamur inquit iã Nolana hac basilica:& in Fundanã transeamus.Fundis nomẽ oppido est:quod æque familiare mi hi fuit:dũ maneret possessio:quã illic usitatiorẽ habui. De Nolana uero

hæc scripsit.basilica igit̃ illa:q̃ ad Dominediũ nostrũ cõem patronum in noĩe dñi Christi dei iã dedicata:celebrat̃ q̃ttuor eius basilicis additis reli quiis Apl'oꝝ & martyrũ intra absidẽ trichoraq; sub altaria sacratis: nõ so lo Beati Felicis honore uenerabilis est. Absidẽ solo & parietibus marmo ratã camera museo infusa clarificat. Et paulo post.ait.totũ uero extra cõ cã basilicæ spaciũ alto & lacunato culmine geminis utrinq; porticibus di latat̃:q̃bus duplex p̱ singulos arcus colũnarũ ordo dirigit̃.cubicula ĩtra porticus q̃terna longis basilicæ lateribus inserta:secretis orantiũ uel in le ge dñi meditantiũ:præterea memoriis religiosoꝝ ac familiariũ accõmo datos ad pacis æternæ requiẽ locos p̃bent. Et paulo post subdidit:ꝓspe ctus uero basilicæ non ut usitatior mos est:orientẽ spectat:sed ad domini mei Beati Felicis basilicã pertinet: memoriã eius aspiciens:tñ cũ duabus dextra leuaq; conculis intra spaciosum sui ambitũ absidibus multis laxa tur.una eaꝝ ĩmolanti hostias iubilationis antistiti patet:aliæ post sacer dotẽ capaci sinu recæptant orantes. latissimo uero conspectu tota simul hæc basilica in basilicã memorati cõfessoris aperit̃ trinis arcubus parib⁹ ꝑlucente trãsenna:p̱ quã uicissim sibi tecta ac spacia basilicæ utriusq; iun gunt̃. Nã quia nouã a ueteri paries absidæ cuiusdã monumenti interpo siti obstructus excluderet: totidem ianuis patefactus a latere cõfessoris: quot a fronte ingressus sui foribus noua reserabat̃:quasi diatritam speciẽ ab utraque in utrãque spectantibus prabet.hæc ille. quibus aperte mon strare uidet̃:duas tũ extitisse basilicas:quarũ altera erat diui Felicis cõfes soris:hoc ẽ Iunioris:altera erat Episcopiũ suũ Paulini.& illã fuisse antiq̃: Paulini uero episcopiũ mãsisse nouũ. atq; alterã ab altera solius fornicis pariete seq̃stratã:q̃ ubi ꝑtusus fuit atq; p̱ tres arcus aptus:ueterẽ & nouã basilicã ĩ unam cõiũxit usq; adeo : ut ambaꝝ eadẽ eẽt ꝓspectus & tẽpli ĩa nitas.uixit aũt Paulinus post tẽpestatẽ Felicis Iunioris ãno centesimo ac sexagesimo. At uero qũ iã exploratã habemus in p̃sente episcopio basili cã Felicis . nã ea ẽ:q̃ sub choro ẽ: cõuenitq;:ut illa ꝓtẽderet̃ usq; ad uiam Portelli sup̱ qua erant tria hostia tẽpli:ueluti in eo loco solũ extuberatũ indicare nũc uidet̃: spectaretq; arctũ.ac extẽsa foret uersus meridiẽ:con sentaneũ ẽ:basilicã uero Paulini habuisse ianuas supra uiã Cortefellanã atq; ꝓtẽsã fuisse uersus arctũ. Nã (ut ait)ea basilica ñ erat oriẽtẽ spectãs Ex quo ꝑspicere licet:areã tituli p̃sentis episcopii atq; ei⁹triũ cellaꝝ oẽm basim cõcæptas mãsisse ĩ area basilicæ Paulini. Neq; id solũ cõcæptũ fuis se:sed ẽt areã sacelli totius:q̃d nũc appellat̃ scũs Apl's.atq; oẽm eã areã:q̃ a tergo ẽ triũ cellarũ:quousq; dilataret̃ secũdũ lõgitudinẽ sacelli scĩ Apl'i. nãq; lõgitudo basilicæ Paulini:q̃ a meridie uersus arctũ porrigebat̃ : erat ad.xxv.passus:tãtũdẽq; patebat in latera:ac diuisa duobus colũnarũ ordi nibus. Ergo dextrũ & orientale latus basilicæ Felicis coniunctũ erat cũ sinistro ac occidentali latere basilicæ Paulini usq; adeo:ut figurã repræ

ſentarent duarũ teſſerarũ:qum ſibi ita hæſerint:ut angulus alterius me-
diũ alterius latus attigerit. Tã magnã autem patuiſſe Paulini baſilicã cõ
iectãdũ eſt ex ordine colũnarꝝ:ex alto lacunatoq; tecto:ex marmoribus:
ex opere muſeo:quæ oĩa arguunt multos ſumptus. multi aũt ſumptus
non pñt eſſe arcti paruiq; ac humilis populi. magnũ uero magnificumq;
populũ etiam magna nec minor:q̃ quæ dicta ẽ:baſilica decet. quæ qum
uerisimilia ſunt:inducunt ẽt nos credere:fanũ:quod nunc ſctũs Apl̃s uo-
catur:non tũ tẽpore extitiſſe:ſed poſt ruinas magni illius tẽpli editũ eſſe
a pauperculo populo ex fragmentis reliquiiſq; magni templi. colũnaſq;
pulcherrimas:q̃ in eo nunc ſunt erectæ:fuiſſe ẽt illius tẽpli manifeſtũ ap
paret. Q uinẽt ex hiſce perſpicere licet:antiquum epiſcopiũ fuiſſe baſilicã
Felicis:quã declarauimus:ipſam ſuperioribus priſciſq; temporibus exti
tiſſe tẽplũ Iouis. In quo mortuus ẽ Felix Iunior: ut ẽt dicemus apertius.
ſepultus uero in latere orientali eius tẽpli:atq; iccirco de epiſcopio mu-
tatã eſſe in baſilicã Felicis. Epiſcopium uero tranſlatũ eſſe p noua ædifi-
cia:erectũq; ubi erat baſilica Paulini:quã monſtrauimus:ita ut utraq; ba
ſilica eſſet ſecreta pariete ab altera. quẽ parietẽ Paulinus factis tribus ar-
cubus magnis aperuit:atq; ex utriſq; baſilicis uetere & noua unam effe-
cit:ut ipſemet docet. paries aũt diuidens utraſq; baſilicas erat ubi nũc eſt
paries occiduus tituli. is. n. hẽt ab occaſu fanũ ſubterraneũ beati Felicis.
uidet̃ quoq; Paulinus adeo eo opere delectatus:ut in illis arcubus plu-
ſculiſq; locis carmina depinxerit:decantantia & coniunctionẽ baſilica-
rũ manſiſſe congruentiſſimam & diuinam:atq; omnibus ſpectantibus iu
cundam atq; commodam. quæ hæc ſunt.

Vt medium nulli pax noſtra reſoluit Ieſus:
Et cruce diſcidium perimens duo fecit in unum.
Sic noua deſtructo ueteris diſcrimine tecti
Culmina conſpicimus portarum fœdere iungi.
Sancta nitens famulis interluit atria lymphis
Cantharus:intrãtumq; manuſq; lauante miniſtro.
Plebs gemina Chriſtum Felicis adorat in aula:
Paulus apoſtolico quam temperat ore ſacerdos.

Hi uerſus ut eorꝝ autor ſcribit:erant e regione baſilicæ nouæ ſup media-
nũ arcũ ac intra ipſam tranſennã:qua breue illud:quod ꝓpinquas ſibi ba
ſilicas prius diſcluſerat:interuallũ continuabat̃. Q uinẽt hæc binis nota
ta uerſibus epigrãmata ſup arcus alios dextra leuaq; erãt.

Attonitis noua lux oculis aperitur:& uno
Lumine conſiſtens geminas ſimul aſpicit aulas.

in altero.

Tergeminis geminæ patuerunt arcubus aulæ:
Miranturq; ſuos per mutua limina cultus.

In eiſdem item arcubus a frõte:quæ ad baſilicam domini Felicis patebat mediana:hi erant uerſus.

Quos deuota fides denſis celebrare beatum
Felicem populis diuerſo ſuadet ab ore:
Per triplices aditus laxos infundite cætus.
Atria quamlibet innumeris ſpacioſa patebunt.
Quæ ſociata ſibi per apertos comminus arcus
Paulus in æternos antiſtes dedicat uſus.

Super alios arcus hi bini.

Antiqua digreſſe ſacri Felicis ab aula
In noua Felicis culmina tranſgredere.

Item.

Vna fides trino ſub nomine:quæ colit unum:
Vnanimes trino ſuſcipit introitu.

Baſilicam beati Paulini habuiſſe a fronte tres ingreſſus non ſolũ idem ipſe autor monuit:qum dixit:paries totidẽ ianuis patefactus a latere:quot a fronte ingreſſus ſui foribus noua reſerabatur.uerũetiã epigrãmate; qđ ſuper ianuis erat edito monſtrauit.quod hoc pacto habet.

Alma domus triplici parte ingredientibus arcum
Teſtaturq; piam ianua trina fidem.

Baſilicã uero Felicis ꝑ tres itẽ ianuarũ ingreſſus adiri nõ monuit Diuus Paulinus:ſed ex dictis eius facile eſt ꝑſpicere.Nã ubi dixit paries tribus ianuis patefactus q̃ſi diatritã ſpeciẽ ab utraq; in utranq; ſpectantibus p̄bet:docuit de tribus ẽt ianuis baſilicæ Felicis.Nã qũ baſilica Paulini tres contineret porticus uel dicas ædes uel aulas duobus colũnarum ordinibus diſcriminatas:factiſq; tribus arcubus in pariete medio ꝑ eos accidit: tres alias aulas conſpici ita:ut q fuiſſet in baſilicæ nouæ latere ſeptẽtrionali:is ſpectaſſet uerſus meridianã partẽ.trinas aulas:quæ in ipſa baſilica erant:& uerſus occaſum alias trinas:q̃ denoua in ueterẽ baſilicã ꝑ arcus ꝓtendebant̃.Eodẽ mõ q mãſiſſet in latere meridiano baſilicæ ueteris:idẽ ſpectaſſet uerſus arctũ trinas aulas q̃ in ipſa baſilica erant:atq; trinas alias ab ortu:q̃ de uetere in nouã baſilicã directe porrigebant̃.hoc.n.pacto eſt ſpecies diatrita uel diatritæa.Illud quoq; ex ea Paulini deſcriptione baſilicarũ cõpertũ eſt.Nã ubi de oĩbus baſilicæ ꝑtibus docuit uel uſq; ad ſacrariũ & ſecreta oratoria:nihil de cãpanaria turre & cãpanis meminit qđ indicio ẽ:illius Diui tẽpeſtate cãpanas aut ullas aut magnas ĩuentas nõ eſſe.Nã apud Hieronymũ legit̃ quouſq; cãpanula in clauſtro pulſabitur.Præter hæc aũt:q̃ oĩa ſunt hominũ opera & copiarũ potius uires: ẽt aderant in eis baſilicis plæraq; alia multo cariora & admirabiliora. Nã p̄ter Paulini ſanctiſſimi uiri præſentiã:aderat corpus Beati Felicis Iunioris:atq; ut dicemus inferius alterius Felicis martyris:aderant ẽt reliquiæ

q̃dã apł̃oꝶ atq; martyrũ:ueluti idẽ autor ſcribendo docuit.quãobrem ni fallor:altaria ea ſub q̃ erant ſacratæ reliquiæ:in eo loco baſilicæ nouæ ex tabant:ubi nũc eſt fanũ ſancti Apł̃i.Poſteritas.n.ubi alia reficere neq̃ſſet: cũ ſaltẽ angulũ baſilicæ nouæ ut uenerabiliorẽ erexit in formã:q̃ nunc ẽ. quæ res qum ita habere uideat̃:ẽt expoſtulat:ut illa baſilica fuerit antiq̃ tus appellata ſanctoꝶ Apł̃oꝶ & ſancti Apł̃i numero pluratiuo: non aũt unius apł̃i:ut nunc ꝓnunciat̃.illic.n.apł̃oꝶ nõ aũt apoſtoli unius reliq̃æ ſacratæ ſunt.Q uinẽt aderat inter alia diuina dona pars q̃dã e ligno crucis:quo munere ſolo impartita urbs Nola cõnumerari põt inter eas orbis partes:q̃ uel fortunatiſſimæ fuere uel deo gratiſſimæ.lignũ igit̃ illud ſanctiſſimum Nolam abſportatũ eſſe a Iudea Hieroſolimaq; et a quo ui ro delatum:& quo in loco ſeruatũ ſit:atq; cũ quibus ſociis:idẽ autor clarum carmen cantando docet hoc pacto.

Hic pietas:hic alma fides:hic gloria Chriſti:
  Hic eſt martyribus crux ſociata ſuis.
Nam crucis e ligno magnum breuis haſtula pignus
  Totaq; in exiguo eſt ſemine uita crucis.
Hoc Melani ſanctæ delatum munere Nolam
  Summum Hieroſolimæ uenit ab urbe bonum.
Sancta deo geminum uelant altaria honorem
  Cum cruce apoſtolicos:quæ ſociant cineres.
Q uam bene iunguntur ligno crucis oſſa piorum:
  Procruce ut occiſis in cruce ſit requies.

Ergo in ſacello Apoſtoloꝶ cum eoꝶ reliquiis lignũ crucis ſeruatũ fuit. Q uãobrẽ ſi eiuſmodi reliquiæ in eo loco obrutæ ſunt:p̃ſentia & honore tantarũ reꝶ locus is uenerandiſſimus eſt.ſinuero illæ non ſunt diſperditæ obrutæq;:ſed amotæ nihilominus locus ſacer eſt.ꝙ ſacrariũ fuit nõ au ri:ſed magnarũ diuinarũq; rerũ.utrũ aũt obrutæ maneant an amotæ ſurreptæq; fuerint:incertũ eſt.V erũtñ ſi cõiectura uti uellemus:dicere uale remus:eas ſeruatas eſſe uſq; ad nr̃a tẽpora:nec furto ſummotas raptas ue eẽ:aut obrutas latere.Nãq; in ſacrario p̃ſentis epiſcopii cuſtodit̃ manus ex argẽto ad q̃titatẽ naturalẽ effigiata:in q̃ multæ ſacræ reliq̃æ ab antiquo diligentiſſime ſeruant̃:eas eſſe illas:de q̃bus Paulinus locutus ẽ:ueriſimillimũ ẽ.fert̃ tamen in ea argentea manu incluſam eſſe manum beati Paulini.nãq; cæterum corpus:ubi nã ſit:ignoratur.quamobrem pridie fe ſtũ eius Beati ꝑ urbẽ fert̃ a præſule tũ:qũ fit luſtratio ſacroꝶ. At nihil ue tat manũ Paulini poſteritatẽ cõiũxiſſe cũ illis reliq̃s.Nãq; ſi ſc̃titate ani mi cũ illis una fuit Paulinus:& corpus cũ corp̃ibus ſociari dignũ uiſũ ẽ. manus aũt argẽtea a cubito extat:hẽtq; mediũ atq; indicẽ digitos erectos iũctosq;:reliquos uero concluſos.Nã ep̃s ea ſpecie manus ſignũ benedi ctionis populo facit ſignando in aere crucem.digiti.n.illi duo erecti iun/

ctiq; indicant gratiã dei cum aĩo hominũ coniunctam.nihil.n.aliud esse uidet̃ benedictio q̃ cũ hoĩe:dei gratiæ & beneuolentiæ coniunctio.

De reliquis urbis basilicis. Ca. xiii.

Aeterarum basilicanum egregiarum prima est ea:quæ dicata est Diuo Francisco·hæc erecta est in angulo urbis:qui spectat occasum æstiuum sub turre Quinque pontarum. simplex basilica est. habet ædem & cellã. longitudinis uero.cl.fere pedum. latitudinis.xxxv.altitudinis.lxx.eadem a meridie arctum uersus extenditur:frons meridiana:sub qua area magna est.inter eam & alterã areã:q ante regiã pandit̃ ĩtercurrit uia Portelli. hæret lateri basilicæ occidentali cãpanaria turris atq; dormitorii ps.sed hæc:q ab arcto: reliq̃q; pars:quæ ab occasu est:ambiunt cauædiũ quadratũ amplũq;.atq; præter hoc ẽt alterũ sequitur paruũ cauædiũ oblongũq;: quo ad pomœriũ urbis internũ pertendit̃.inter q̃ cauædia altera pars dormitorii eaq; maior interiacet.est cauædium quadratũ ꝓprie:ut antiquitus fuisse legit̃. subdiũ.n.quadratũ circuncurrunt quattuor porticus testudinatæ. quarũ latera:quæ subdiũ termi nant:ordines colũnarũ sunt cum basibus corõis atq; capitellis & arcubus. Verum hoc non cauædiũ uocãt sed inclaustrũ & inclostrum.dormitoriũ ẽ supra primã contignationẽ: lõgus amplusq; locus tecto imbricato opertus:in quo medio curriculum est: cui utrinq; ordo cubiculoꝝ adiacet.singula.n.cubicula singulis sacerdotibus ad dormiendũ manendũq; delegata sũt:tota uero hoꝝ sacerdotũ habitatio monasteriũ sancti Francisci uocat̃.sub dormitorio uero atq; a meridie horti sunt pomœrio & uia Portelli atq; area memorata ambiti.hic sacra faciũt sacerdotes:quos diui Francisci fratres appellant.ꝙ indumenta & uiuendi rõnẽ diui illius sectant̃.Altera quinẽt basilica erecta est inter porticũ & portã clausam:cuius latus arcticũ attingit uiã Cortefellanã:q uia hac in parte Clarastella uocat̃:ut diximus.hæc aũt basilica antedictæ simillima est:p̃terq̃ ꝙ cella & tribunali caret.Hæret uero basilicæ cãpanariũ & dormitoriũ cũ cauædio quodã hortisq; amplis ab altis parietibus clausis. dicata est hæc basilica diuæ claræ.sacerdotes sunt uirgines: quas monachas diuæ Claræ uocant.Angulo p̃terea:quẽ claudunt uia Portelli & uia Scrignarioꝝ adiacet alterum cœnobium uirginum:quod collegium uocant.Est hic dormitorium & horti atq; basilica simplex cum quadam cella & campanario paruo.basilica uero Annunciatæ Mariæ sacra ẽ.sub Angulo uero urbis in quo turris ẽ sc̃ti Spũs:sacellũ ignobile sup̃ioribus t̃pibus erectũ erat:cui nr̃a tẽpestate additũ ẽ cœnobiũ uirginũ.uetula.n. diues coẽptis aliquot uicinoꝝ domibus monasteriũ mediocre confecit: in quo ipsa prima iniciata cœpit ĩcolere:atq; locũ aliis dare.sacellũ uero

Diui Paulini ubi nam sit:clarũ est.ædes sola est absq; cella.hæret illi magna domus:quæ nobis pueris hospicium mendicorum solummodo aduentantium erat:Hospitale eam ob rem appellatum: & ab ipso tota uicinia cognominis facta est.nunc uero in cœnobium mutata est.ĩ quo Diui Augustini sacerdotes inhabitant.In eo uero sacello quotãnis cærimoniæ atq; nundinæ agũtur cum pompis spectaculis atq; magistro nundinarum: ut ĩferius amplius dicet.Q uod diuus is seruitute solutus atq; ab Aphrica rediens Nolam secum omnes etiam Nolanos nomine eius liberatos transuexit:qui capti seruiebant in Aphrica.Nam qum illic cuiusdam pricipis holitor foret Paulinus:mira quædam prædixit suo domino.quamobrem solutus liberq; factus est:atq; omnibus Nolanis:qui tum in ea prouincia seruirent.Nam multi capta Cãpania a Mauris Vãdalisq; ĩ Aphricam delati fuerant.petitis donatus est a principe.seruus autem in Aphrica fuit:q eo cũ uidua quadam nauigauit:ut sese dando redimeret illius filium.qum alias sua omnia petentibus fuisset libẽtissime largitus.redeũtem ergo tantum Nolanæ ciuitatis patrem tantũq; de Nolanis benemerentem omni pompa lætitiaq; excæpere Nolani:atq; deinde eundem diẽ statis pompis:festis:spectaculisq; uenerati sunt:atq; usq; ad nostrã tempestãtem uenerationes sunt factitatæ.idq; a.xvi.Klen.Iulias usq;.x.easdem. Q uod si in cærimoniis sanctorum legitur memorata die celebrari natalis diui Paulini hoc est eius obitus.Nãq; tum diui & sancti nascuntur:qũ obeunt.non cogimur:audire pompas & spectacula agi ob natalem diem beati.quoniam pompas:ut reditus ab Aphrica longe prior fuerat obitu & natali:ita multo prius ĩcæptum erat:quotannis agi. Q uare potius natalis dies redactus:confususq; fuit cum die reditus:ut huius diei pompis etiam natalis celebraretur:q̃ dies reditus promotus sit ad natalicie diẽ. fanum quoq; diuo Felici dicatum:iam monstratum ẽ:extare ad sectionẽ: quæ sub Docana est. uocatur autem Felicis implatea. Verum fanum ipsum duplex est:alterum.n.est subterraneum inhumũq; depressum:alterũ uero supra huius testudines erectum.in illud subterraneum alteris scalis descenditur:ad hoc alteris ascenditur.Et infernũ rudis inanitas est. ĩ qua pilæ quædam extant testudinem fulcientes.Supernum basilicæ figuram habet.hærent sacellis his habitacula pauca:ad quæ etiam mendici aduẽtantes excipiebantur.atq; iccirco appellatum est hospitale. idem a ciuibus uespillonibus regebatur.nunc uero eiectis uespillonibus prohibitisq; mendicis prouẽtus & usum capit sacerdos unus.huius aũt fani depressæ se des atq; pauimenta indicant:in eis tẽplum antiqum fuisse extructũ. Verum enimuero hoc ĩ loco scire oportet plures Felices fuisse diuinitate donatos.fuere namq; duo Felices fratres genere Romani:ambo sacerdotes atq; citra dignitatem episcopatus idem sub Diocliciano:anno post dominum Iesum fere trecẽtesimo.horum maior natu a Draco præfecto

urbis Romæ capite mulctatus est:idq; ad mille passus extra Romã : ac ĩ fossa:quã forte illic euulsa arbor fecerat:atq; cũ Adaucto socio obrutus est. Iunior uero ab eodem Draco uerberibus cæsus est:ac missus ad Circeos:ut illic exilium agens uitã finiret. In quis tum forte locis præfectus erat quidam Probus genere Nolanus. hic igitur Felix incolatum agens: præfecti filiam:qum furens esset:ac uxorem:quæ aqua intercute laborabat:solo nomĩe iesu liberauit. Probus igit̃ miris hisce cõmotus christianus factus est.atq; exacto magistratu Nolam rediit : Felicẽq; secũ duxit. is uero paucis Nolæ moratus primũ ad tẽplũ Apollinis:quod prope urbem erat:quodq; hodie Cœmeterium dicunt:accessit. uatẽq; Apollinis: q illic uera respondere rogantibus:profitebatur:mendacem arguit.quãobrem tanta cũctis suborta est indignatio:ut statim tẽpore imago Apollinis a populo sacerdotibusq; deiecta sit:ac deinde illic oratoriũ christicolarũ constitutum est.xii.uero anno (tot.n.annos post eius aduentum Nolæ uixit Felix) qum factis sacris populo dedisset pacem. idq; in urbe atq; in templo:non discedens loco obiuit:deo eum uocante non aũt martyrio aliquo:ac in eo templo tumulatus est. Anno uero post hunc quinq̃gesimo alius Felix illuxit pontifex atq; martyr:qui Roma eiectus ad uillam:quæ cũ sacello erat:secessit.atq; illic capite trũcatus est ab inimicis: ibidẽq; sepultus.idq;.xvii.Kl.decembres. Legitur quartus micuisse Felix Aquileiensis ac frater Fortunati ẽt sub Diocliciano.amboq; fratres: hi capite truncati fuere.sed alter in Aquileia:alter Vincẽtiæ tumulati sũt. Per eadẽ tempora extitit quintus Felix genere Scyllitanus Cucufati cõciuis & socius.qui in Gerũda Taraconensis Hispaniæ urbe martyr obiuit. qn etiam per eadem tempora Diocliciani fuit sextus Felix Tubizacẽsis episcopus.is Roma Nolam missus est omni interdictus cibo ac compede ẽt uinctus.naue.n.uectus est.qui qum primum Nolam deductus est: a præfecto urbis capite mulctatus est.idq;.xviiii.Kl.Februarias. Horum itaq; sex diuorum duo corpora Nolæ habentur. Verum qum Iunior ille in tẽplo obiuerit:atq; illic sepultus sit:antiqumq; testimonium dicentium doceat in sacello subterraneo:quod sub choro basilicæ est:manere diui Felicis corpus:censendum est:Iuniorem Felicem illic esse. Atq; ea pro re basilicam Episcopi templum Iouis fuisse licet coniectari. Nanq; ille pacẽ populo dedit factis sacris in templo:quod primum urbis fuisse consentaneum est.primum aũt tum templum primo deorum: qui Iouis erat: sacrum fuisse:nemo ambigit.corpus uero Felicis episcopi ac martyris ignoratur ubi nam sit. In quo si coniecturali ratione rem liceat deiudicare : arbitrandũ est:huius corpus in eodẽ sacello cum Felice Iuniore tumulatũ esse.uulgo.n.& dicitur & creditur Felix martyr illic esse. Quinetiam qm̃ iunior Felix in cœmeterio deturbarat uatẽ Apolliniis:eratq; hoc ipsum quoq; facinus magnum cærimoniis illustrandũ:Felix uero martyr.xviiii

K.Februarias obiuerat:eadem dies quasi facta societate utrorũq; festiui-tate celebratur in cœmeterio.illic.n.ea die multæ cærimoniæ aguntur ac cedentibus uniuerso Nolano po.atq; circũpositis oppidanis dié testanti bus & in memoriã reuocantibus cõcursum populoꝝ:qui ea die factus é: qua diruta est Apollinis imago.Templum aũt duplex:quod in sectione emporii est:duobus etiã diuis uidetur esse dicatũ.Nãq; a cærimõiis:quæ xvi.Kl.decembres aguntur illic:dicatio arguitur Felici pontifici ac mar tyri.at uero ꝙ eadem die etiam sacellũ:quod sub choro magnæ basilicæ est:ornatur:ac in eo cærimoniæ factitantur:uidet̃ esse templũ Felicis Iu nioris:aut episcopi martyris.qui sub choro tumulati sunt. Q uod si non ob eandẽ martyrii rõnem.Nam in utrisq; de martyribus dicitur : fit ut in duobus fanis eadem die eædem cærimoniæ habeantur.erit ut templi du plicis pars subterranea sit sacellum Felicis episcopi martyris:superna ue ro Felicis pontificis ac martyris.cui a Nolanis etiam erectum est fanum atq; dicatum:q̃q̃ Nolæ non sit aut mortuus aut sepultus.cum qua senten tia concors esse uidetur in epistola Paulinus:qui basilicam:quæ erat:ubi nunc est chorus episcopii ad Felicem confessorem.i.iunioré rettulit. aut pars subterranea dicata est Felici sacerdoti martyri fratri maiori natu Fe licis iunioris.superna uero Felici pontifici. Q uæ sicuti complicata sunt: ita quoq; anticula pictura:quæ in duobus parietibus atrii basilicæ supe-rioris spectatur:cõposita est e facinoribus miris atq; suppliciis diuersoꝝ diuoꝝ:non unius Felicis.Illud quoq; ex prædictis claret: neminem eoꝝ diuoꝝ Nolanum genere fuisse.iunior uero Felix Nolanus uocatus est:ꝙ xii.annis Nolæ uixit.ac Nolæ obiuit:Nolæq; sepultus habetur . atq; ob hunc unum tum ei:tum pluribus cognominibus diuis cærimoniæ ac sa-cella Nolæ increuere adeo:ut solorum Nolanorum uideantur credan-turq; esse diui Felices.Est insuper fanum dño Iesu dicatum: ædes sola est sine cella:sed turrem campanariam habet.idem spectat ab occasu uerno aream eandem:quæ ante basilicam diui Francisci patet.regitur aũt a ue-spillonibus multis:qui nunq̃ mendicis locum dedere.quosq; imitati ue-spillones diui Ioãnis Baptistæ:mendicis hostia cluserunt.Nãq; illos in q̃-dã habitacula:q̃ basilicæ hærent:excipiebant.Hæc sunt clariora urbis sa cella fanaue. ꝑter hæc ẽt plura alia sunt ignobilia:q̃ passim ĩ urbe erecta sũt.quoꝝ & si aliquoꝝ meminimus enarrãdo uias: cætera referre ñ opus ẽ.Illud potius meminisse decet:multũ in urbe numerũ basilicarũ atq; sa-celloꝝ non nisi multũ studiũ Nolanoꝝ erga diuinas cærimonias testari. idq; non modo orando:sacraq; audiendo:sed ẽt efferendo funera mendi-cosq; domo lecto & alimẽtis excipiẽdo.Q ui mores a Felice iuniore atq; Paulino urbis epõ introducti esse uident̃.Q uippe ꝙ Paulinus nõ solum sua pauperibus libẽter ac mẽdicis largiebat̃.uerũ ẽt ꝓ liberãdo redimẽ-doq; uiduæ filio:sese in ꝑpetua seruicia intrusit ac dedidit.

Qua rõne ĩ urbe præsente sint subterranea caua ue sacella. Ca. xiiii.

N supioribus sæpenumero dictũ est: ĩ basilica maiore: atq; sub choro sacellum esse subterraneũ. itẽ basilicã Apostolorũ ad multos pedes depressam in humũ. Sacellũ ẽt infernũ diui Felicis subterraneum spectari. id ĩquã mirũ quibusdã uideri posse in urbe campestri. præsertim qum solũ aliarũ basilicarum: atq; urbis ipsius: & agroꝝ æqum oẽ esse ubiq; loci comperiatur. sed miri nihil erit: si uetustati hoc ipsum referatur. qua hæc quoq; in solo æquo erant cũ urbe et agris. referatq; fabricis urbicis: agrorũq; ĩcrementis. solum. n. urbis altius redactum est ex fabricis atq; ruinis: multisq; aliis: quæ in urbem ad continuum uitæ usum commodũq; inuecta sunt. hæc. n. tantũ illa loca pauimentaq; temploꝝ adaugere potuerũt: q̃tũ uias & domos impleuerũt. siquando domus aliquæ ẽt nũc demissius solũ occupant. aliquæ quoque uilæ sunt demissioribus sedibus prius fuisse: deinde ab ædificiis & ruinis repletæ æquatæq; sunt uiarũ solo. uti nos plærasq; uidimus. Sed tamen nemo passus est: quoad fieri potuit: ut pauimẽta templorum obruerentur omnia: aut ea: quæ magis uidebantur populo ueneranda. Quamobrẽ depressa: ut erant: semper seruata sunt. Agros quoq; altiores cõtidie redditos esse: necesse est. ꝙ a tribus lateribus sunt circundati mõtibus: e quis multa materia deuoluitur excussa depulsaq; a pluuiis: a uentis: a tonitibus: a terremotibus. In quo illud nosse operæ p̃cium est: non solũ agros augeri: sed ẽt aquas certis temporum interuallis ĩ altiore uel alueo fluere: uel strato fundoue iacere. limo. n. tenuissimo uel cõfluente: uel incidente fundum aquæ assidue excrescit: tolliturq;. quam rem aperte cernere licet in Pado limum fluxu multum trahente: qui nõ inter ripas: inter margines aggeresq; fluit. inter quos alueus fluminis lõge altior est: q̃ agroꝝ solũ utrinq; adiacentiũ. Aquæductus quoq; & riui oẽs nisi expurgent statis tpibus aut a cursu & impetu ꝓprio: aut a manu hoium: obstruunt ac ĩpediunt. Proinde quo nũc solũ urbis abest ab aq̃ puteoꝝ (nã altius ẽ plurimũ. xxv. pedibus) eos tũ altius erat solũ subterraneoꝝ hoꝝ locoꝝ q̃ puteoꝝ aq̃. Qđ si solũ aquæ auctũ sit: hoꝝ uero sacelloꝝ pauimenta aucta nusq̃ sint: nihil mirũ ẽt eẽ debet: si sacelloꝝ pauimẽta tã uicia aq̃ nũc sint. aq̃. n. ipo ĩferior ẽ octo fere pedibus. subter. n. fũdũ aq̃ excreuit: solo sacelloꝝ nihil supcrescẽte. cõpertũ itaq; eẽ remur: ea sacra loca cæteris uetustate p̃stare: inq; eis tẽpla priscis extitisse tpibus.

Quæ sit figura ædiũ p̃ntis urbis: & q̃lr earũ ptes se hẽant. Ca. xv.

Va figura quoue modo antiquoꝝ ædes habuerint Nolanorũ: nulla earũ in p̃sentiaꝝ extante: ignoramus. Ne igit posteritas aliquando idẽ desideret: cognoscereq; nequeat: placet hoc in loco illas illarũq; partes scribẽdo rep̃sentare. Aediũ itaq; species aut quatriquetra conspicatur: aut: quod frequẽ

tissimum est:oblongior q̃ lata patet.aedium quinetiam ita habẽtium q̃dam ac perq̃ pauca inueniuntur:quæ carẽt cauædio:quædam uero atq; q̃ plurimæ reperiuntur:cauædiũ continentes.Quæ uero cauædium amplectuntur:illæ frequentius unũ latus eius attingunt.multæ tamen sunt: quæ binis illud lateribus ambiũt.quædam:quæ ternis: rarissimæ omniũ offenduntur:quæ undequaq; cauædium cingãt.Domus aũt partes:ædiũ ue:quæ magno interstitio separantur:sunt hæ.atriũ:cella uinaria: equile: conclaue:cubiculũ:porticus superior:bibliotheca:penus:nauis:turris:cauædiũ atq; horti.atrium locus est in solo ipso sedibusq; domus : in quem primum p ianuã de uia excipiũť itrantes.hoc sæpius protenditur adusq; cauædium:ut lucidius sit:atq; ad introducenda utensilia expeditius.idẽ latitudinis minimæ est decem pedũ.maximæ uero.xxv. altitudinis uero xvi.aut plurium ita:ut usq; ad.xxxii.pedes interdũ tollatur:quousq; cõtignationem primam subierit.est aũt latius q̃ ianua.hæc.n.ampla est pedibus quinq; aut pluribus.nã usq; ad.xii.pedes dilatatur.alta uero tantũdẽ cum semisse:aut triente:aut quadrante.Contignatio uero atrii frequentissime ex tignis cõstat.raro testudine tegitur.solũ uero pauimento stratũ est:quod ex calce & paruis pumicibus:quos lapillos uocãt:ac pauca arena conficitur:quod lithostratũ seu pumicistratum uolentes dicere Nolani:astracum dicunt:uerbũ Græcũ sequẽtes.pumiculi uero hi tũ ĩ agro Nolano fodiuntur:qũ altius fuerit excauatũ:tũ in radicibus Gecalæ collis occiduis.ubi quoq; arena præstantissima abunde comperitur. quæ argumento sunt:eorꝫ colliũ imas sedes magna ex parte arenosas pumiculosasq; esse: non argilleas:atq; aquarũ sustentatrices.atriũ demũ hoc porticum uulgo appellant.In eodẽ ẽt solo equile:quã stallã uocant: ædificatť. locus oblongius porrectus est: in quo eq muliq; ad eqtandũ uehendũq; curantur.Est cella uinaria oblongior quoq;:quod ẽt cellariũ: uerbis illis corruptis in unum hoc ipsum:uocant.in ea seruantur uina doliis ligneis recõdita. sunt aũt eiusmodi dolia uasa rotũda duabusq; partibus inter q̃s porriguntur:cõpressa:duploq; longiora q̃ lata.longa uero sunt:quantum homo tendere põt brachia.media in parte parũ extumida . structura ex tabellis castaninis:iterdũ quernis tantundẽ longis:palmo latis:digito altis ad unguem cõmissis:atq; utrinq; a plurimis circulis ligneis arctãtibus perficitur.Quin utraq; frons aut cornus:dicas:orbe ex cõpactis asserib⁹ tabulato clusa est.quem orbẽ tympanũ appellant.q speciẽ tympani p̃sefert.in media uero dolii longitudine foramẽ ad amplitudinẽ mali terebratur:p quod ipleť uas.illudq; cauonẽ nũcupant.q dolio fabricato cauať. Quinẽt in altero cornu tympanoue tria duoue foramina parua faciunt: ut in uno eorꝫ insito canaliculo uinũ(ut lubet)hauriať.hoc ipm uas bottẽ uocant sectantes uocẽ Græcã:hoc ẽ magnũ cõcæptaculũ. βου nãq; magnitudinẽ uult significare.θήκη uero id:quod rem ipositam ambiendo ca-

pit.ex quibus cōpositum est βουθήκη.butheca.a quo uerbo abscissa ultima remansit buthe:& bothe:& botte mutatione literarũ atq; pronunciantis asperitate.Atrio aũt frequẽtius equile hæret q̃ cella uinaria.hæc.n.strepitus odit.qui & in atrio & in uia fiunt sæpissime.Super his aũt aulis inferioribus prima sternit̃ contignatio ex trabibus castaninis cõstructa raro.n.ĩfernæ domus ptes testudie operiunt̃. Eq̃le quinimo: caret pauimẽto:cella uero creberrimũ pauimẽtat̃. atq; ĩ qbusdã cellis ẽt fouea ad magnitudinẽ dolii fit:q̃ pauimẽto incrustat̃.hisce uero ptibus cauædiũ adiacet:in quo plurimũ puteus coronat̃.is pluuiaꝝ aquarũ nihil suscipit.Nã ad eã:q̃ suapte natura ac subterranea scatet:descẽdit. Post cauædiũ patẽt horti puo dũtaxat pariete exclusi a cauædio: ĩterdũ ps domus ĩter cauædiũ hortosq; interiacet.In eodẽ qnẽt solo frequẽtius & furnus & lauacrũ: qđ cãtarũ pãnoꝝ uocant:ædificat̃.Ab atrio p̃terea cauædioue scalarum gradibus ascendit̃ supra primã cõtignationẽ:qđ solariũ primũ nũcupãt. in hac frequenter conclaue & cubicula sociata struunt̃.conclaue aũt uel Græce dicas tricliniũ:salã Nolani uocãt a saltãdo.Nã in ea saltare solẽt: uel qñ nuptiæ fiunt:uel qñ cõuiuia parant̃.locus est longior duplosq̃ latus.in altũ uero tollit̃:quantũ est latus.solet ĩminere uiæ.atq; ab eo latere fenestris duabus magnis aperiri.unde:q̃ fiant in uia(ut lubet)spectarent.hærent cõclaui cubicula:quas cameras appellant.hæc laudatissima sunt q̃ exacte q̃drata figura cernunt̃.latera.n.singula ad.xxxii.pedes extẽdi solẽt.singula aũt cubicula singulis alteris ue fenestris illustrant̃. fenestrarũ altitudo est sex pedũ:latitudo triũ.Quarũ podiũ non altius tollit̃ q̃ ut ad cingulũ nostrũ ptingat.conclauis uero fenestræ multo sunt maiores q̃ cubiculoꝝ.interdũ cubicula non oĩa conclaui hærent:sed eoꝝ unũ solũmodo:cui cætera deinceps sũt adiecta:abeoq; ad reliqua trãsit̃: quæ aut serie dirigunt̃:aut primo cuncta hærent cubiculo.habet cõclaue caminũ magnũ cũ foco.cubiculũ uero hæc eadẽ:sed dimidio minora. Hæret quoq; conclaui bibliotheca.locus est cubiculo minor:interdũ æqualis.in eo libri in pluteis pendentibus:parietiue affixis pandunt̃.hic cõtẽplatur: literariisq; rebus incũbitur:tractaturq;:quod studium uocant. Interdũ ẽt hæret conclaui porticus superior.huius aut duo latera arcus sũt duntaxat insidentes super pilis columellisue:aut unũ latus adapertũ est uno duobus ue arcubus:quã logiettã:hoc est scænulã:uocant.scænã.n.logia uocant.q; in ea sedentes sub umbra λόγον id est sermonẽ serere solent: & colloqui.tegi consueuit ea porticus cõtignatione laquearibus pulcris hornata.raro uero testudine picta.usus huius ẽt est ad captandũ lucidiorem amplioreq; aeris prospectũ:atq; auras excipiendas. ædificat̃ quoq; in hac prima contignatione coquina.Illud tñ referre oportet.nam in quibusdam ædibus sunt cœnationes solũmodo:in plurimis uero cœnacula & cœnationes:ubi & amplitudo soli:& animus magnus:atq; diuiciæ cõ

senserint.queadmodū ab hoꝝ cōtrariis cōtingit:ut in ædibus plæraq; ex hisce desint. Vicina qnēt conclaui manet penuaria cella: quæ sæpius in cœnatione statuit:quā spensam uocant. Prima aūt contignatio ordit ex trabibus castaninis passim sup duobus parietibus sitis: atq; extransuerso asseribus coassatis confixisq;:atq; his iniecto pauimento pumici strato tegunt conclaue:cubicula:cæteraq;:quæ sup contignatione erecta sunt:ab altera contignatione:quæ inferiori similis edi solet.interdū uero ex trabibus ac asseribus absq; pauimentatione construit.sup qua plurimū unus atq; indistinctus locus patet:qui sup cœnaculis exurgētes ēt habet parietes cū crebris ac paruis fenestris.cooperit uero hoc supremū spaciū a pectinato tecto.interdū a semifastigiato:ac ībricibus iniurias cœli defendētibus. Vsui aūt hic locus Nolanis ē ad stipendas seruādasq; maxime auellanas:quarū ingens nūc hisce copia nascit.appellant hunc locū nauē domus: a similitudine lōgæ nauis:q̄ pectinato tegmento solet operiri.a Nolanis uero nuncupat uerbo Græco megacenū auellanarū.μεγάκενον n.latini interprætant magnū uacuū.ē.n.hic locus magnus uacuusq;: ubi merces multæ stipari atq; seruari possunt. Turris aūt rara in ædibus Nolanis extat.sicuti rara pauimēta subdialia.his.n.aliq ciues loco tecti utunt. At uero tertia contignatio oīum rarissima in ædibus Nolanis reperit. fabricæ aūt Nolanæ non latericiæ:tophaceæ sunt oēs.ex cœmentis.n.topheis arena: calceq; corrupta conficiunt. Nūerus ædiū Nolanaꝝ oīum:quæq; in urbe nunc sunt:ad septies centū censet.sunt insup ædes eiusmodi semotæ a tabernarū locis.quod factū ē honestioris uitæ cā.non.n.decens esse ducunt:ut in eo loco & matronæ & puellæ inhabitent:in quo oīs ē uirorū consuetudo. Nāq; tabernæ ac meritoriæ domus sitæ sunt in media urbe circa porticū:circa emporiū:circa forū frumentariū:circa insulā basilicæ.cæterū uero urbis solū ædes occupauere. Quāobrē uiroꝝ oīs cōgressus & exercitiū interdiu agitur in tabernis & in earū uiis.noctu uero qsq; ubi seruauit tabernam:suas ad ædes se cōfert. Ea uero loca:quæ supra tabernas manent aut megacena sunt non hoīum habitationes:aut diuersoriarū domoꝝ triclinia cubiculaq;.atq; prætoris ē:noctu custodire tabernarū solitudinem: circa eas assiduas excubias facientis.

Qui fuerint:q ædificando benemeriti sūt de urbe Nola. Ca. xvi

Pere pretiū erit hoc postulante loco:ea referre:q̄ a suis autoribus in urbe edita ac ædificata sunt.quiq; illi fuerint:declarare.idq; quantū aut scriptores:aut inscriptiones:aut relatio:aut præsentia ipsa facti p̄stare docereq; possunt. Ti.igitur Cæsar tēplum Augusto erexisse legit. Nicola Vrsinus Pyrrhi pater cœnobiū diui Frācisci;atq; diuæ Claræ.atq; Collegiū uirgi

nũ cõdidit. in media uero urbe porticũ fundauit. Arcẽ alii ad Ladiſlaũ regẽ alii ad Pyrrhũ Vrſinũ Nicolæ filiũ referũt. Raimũdus Vrſinus Pyrrhi filius promurale cũ eriſmatis fecit. idẽ ſemiturrẽ: quẽ umbonẽ uocauimus: ante hoſtiũ arcis externum cõſtruxit. oẽs qnẽt uias: quas ſiliciſtratas eſſe monſtrauimus: abeo planatas eſſe. atq; extra urbẽ ĩ cliuo ipſo collis Gecalæ occiduo baſilicã cũ cœnobio erexit: Diuoq; Angelo dicauit. Vrſus Vrſinus noſtra tẽpeſtate regiã inſtaurare magnificentius aggreſſus dimidiatũ opus expediuit. Nãq; morte pͥeptus ædificiũ imperfectũ reliquit. Idem areã: quẽ Mercatũ appellari monuimus: ampliorẽ apertiorẽq; atq; ſpecie quatriquetra reddidit. Carnariũ quoq;: quod ſupioribus tẽporibus in hac area exercebatur: amouit. illudq; incluſit ĩ angiportu: q a uia Portelli diuertitur. ut dictũ eſt. Emporium quinetiã: quod antea arctiſſimum ac uetuſtate nutans erat: inſtaurans amplificauit. Baſilica Epiſcopii incœpta eſt a Raimundo Vrſino memorato: finita uero eſt ab Vrſo atq; Epiſcopo Nolano Ioanne Antonio Tarẽtino. Chorhoſpitæ baſilicæ fabricatæ ſunt ab hoc ipſo Ioanne Antonio Epiſcopo. a quo epiſcopale palatium etiam inſtauratum magnaexparte fuit: atq; aptius diſtinctum. Palatiũ: quod in medio plano Palmæ extat: conditum eſt a Nicola Vrſino Petiliani Nolæq; regulo auoque tuo. in quo Ferdinandus primum: deinde Federicus eius filius reges incolebant: qum eo ad aucupiũ miluorum rapaciumq; auium certamen ſpectandum ſe contuliſſent. Gẽtilis Vrſinus pater tuus columnas earumq; coronas & ſpiras: item latera cuncta pauimẽtumq;: ac teſtudines omnes ſacelli Beati Felicis: quod ſub choro obſtruſum eſt: læuigatis aſſeribus quernis concinne contexit. ac ſacelli eiuſdem totum parietem: qui ſupra altare extat: ſigno marmoreo eleganti adhornauit. In quo principe animus magnus erat illuſtrandi mire factis urbem Nolam adeo: ut frequens ab eius ore uerbum audiretur: ſe omnes de urbe benemeritos ſuperaturum. quod feciſſet profecto: ni ab ĩchoata iuuenilitate febris iniquiſſima uirum tantum euulſiſſet. Baſilicã diui Ioã. Baptiſtæ atq; domini Ieſu ſui cuiuſq; ueſpillones tum ære collato tum legato extruxere. Idem cœnobium fanumq; diui Angeli: quod: ut monitum eſt: ĩ Gecalæ iugo erectum eſt: partim amplificauit: partim elegantius atq; commodius reddidit induſtria: ſtudio: & autoritate ſua Ioannes infantius concionator diuinorum. Quinetiam omnem cliuum: qui ante templum ipſum ac monaſterium aſſurgit: ductis arcubus atq; teſtudinibus piliſq; oportunis fundatis adeo affabre contexit: ut ab ima eius collis radice gradus rectos longoſq; exciperet deinceps exurgentes: quouſq; aream: quæ ante templum & monaſterium eſt: ſcanderent. opus magnum pulchrumq;: atq; aſcendentibus facillimum ſternẽns iter. atq; uelu ti eriſma firmiſſimum iugo ſuppoſitum eſt: quo: ne fanũ cœnobiumq; labante cliuo ruinam faciant: tutiſſime ſuſtentantur.

Quæ fora & qbus in locis pateāt:atq; q res in eis tractent. Ca. xvii.

Ocus iā abhis datus ē:ut pauca de foris referant.fora nāq; cōplura exercentur.quoꝝ unū est boariū.quod extra Portellū amplissime patet.in quo arméta:greges& aīalia omne genus uendunt.idq; Mercurii quaq; die.q octaua quæq; ē. Nāq; pridie dié Mercurii illucet Martis dies.ac pridie Martis ē Lunæ dies.pridie ité Lunæ Solis dies illucescit:q ēt Dominica nuncupat.estq; semp dies festus nefastusq;.at dies postera Mercurii:Iouis dies ē.& huius postera ē Veneris:atq; post hāc ē dies Saturni.qđ Sabbatū uocāt.Alterū aūt foꝝ ē farinariū.qđ emporiū & docana ē.ueꝝ in hoc ipso nō farina solū:sed ēt caseus:oleū:cæra:lana:pāni:coria:ac plæraq; alia uendunt.idq; non paulatim libratim ue: sed summatim.hæc oīa Mercuriana die ꝑsertim a circūpositis oppidis apportant:uendūturq;.farina uero diæ Lunæ atq; Veneris quoq; inuecta foris diuēdit. Est tertiū foꝝ frumentariū in cōspectu basilicæ:qué Mercatū appellant.in quo Mercurii die frumētū oē genus uēdit.& legumīa:& poma:& linū:& qcūq; a domo rustica cistis absportare i urbé pn̄t paganæ mulieres. In hoc aūt foro spira magna qdā marmorea sita ē:sup q trabs ēt marmorea qdrilateraq; trāsuersa iacet.q in trabe excauata sunt oīa mēsuraꝝ publicarū genera.ut uini: frumentoꝝ:auellanaꝝ:cæterorūq; pomoꝝ.ut oēs haꝝ rerū mensuræ: q ex alia materia fabrefiunt:tū ꝓbarent:qū hisce illas æquas eē magistratus cōpererit.olei nāq; mensuræ a pondere nō a uasis capacitate accipiūt emendationē.Quinēt ab alterutro trabis eiusdé eoꝝ magna catena pendet:q collare ferreū ultimo ligat.hic sontes qdā citra dolorē corpis dant pœnas.siquidē nudi atq; eo uincti collari exponunt conspectu & maledictis oīum:q ea die mercandi causa Nolā se cōferunt.exacta uero uendendi hora:q ad inclinationē usq; solis ꝓrogat:sontes tāq satis pœnaꝝ eo pacto soluissent:dimittunt.Qui locus pœnaq; uergonia uocat.q; sontes assidue auersi faciē in humū uergūt.Est insup foꝝ asserū:qđ eadē die exercet in area:q sub basilica patet Aploꝝ.i quo trabes:asseres:ac similia noua lignoꝝ rudera.Foꝝ qnēt cupedinis patet:sed qđ i duobus urbis locis atq; cotidie habet.alteꝝ.n.ad sacellū diui Paulini:qđ Hospitale ēt appellatū ē.alteꝝ ꝓpe emporiū frequētat.i his manēt cupedinarii oīs gn̄is:ac oīa:q esu apta sunt:uēdunt excæptis pisce ac uiscere.Est laniena eo in loco:qué diximus:atq; in eodé foꝝ ēt piscariū statutū ē.Artes uero utēsiliū in officinis rabernisq;:qs apothecas appellāt:exercēt:q circa ea fora passim adiacēt:ut dictū ē.Lupanari uero:qđ tanq ꝓstituentium puellarum forum est:locus nullus descriptus est.meretriculis.n.concessum est:ut in diuersoriis domibus solummodo se prostituant:suiq; corporis operam illic:ut lubet:diuendant.

DE.NOLA.LIBER.TERTIVS.

DE.SACRIS.INITIATIS.ET.DIGNITATIBVS. AC.PROVENTV.EORVM.ITEM.DE.BEGINIS. ET.VESPILLONIBVS.NOLANIS. CA. I.

VPERIORE Volumíe pñtis urbis forma ſtructuraq; oís atq; locoꝝ uiaiũq; deſcriptio:qn ét ager ac eius partes explicatæ ſunt exacte. In hoc aũt tertio:qué mox exaraturi ſumus libello referent ciues:atq; eoꝝ mores & actioues.ciues inquã tã ꝓ fanos. q̃ ſacris initiatos & addictos. ité tã pricipes pſulesq; q̃ q hiſce regunt:hiſq; ob noxii ſũt. uerum prius de ſacris ibutis:poſterius de ꝓfanis enarrabi mus.ſunt igit ſacerdotũ Nolanoꝝ alii epales:quos clericos pſbyterosq; uocant.alii cœnobitæ:quoꝝ hoſce monachos & fratres:fœminas uero monachas appellant.clericoꝝ aũt alii ſunt cõſcripti ſtatutiq; in officio quoad uixerint.nõ nulli uero extraordinarii uagant.ſtatuti uero ſacerdotes ii ſunt:q i choroſpitis ſedét: qq; oés duo ſunt atq;.xxx.Quoꝝ.xx.canonici:duodecim uero numerales appellant.canonici ſedent in choroſpitis ſuperioribus deni quidé in ordine dextro:ac deni in ſiniſtro.numerales uero in ſedibus inferioribus ſeſſitãt:ſeni in latere dextro:atq; ſeni in latere leuo.Atq; ſicuti canonici ſe de excellunt numerales:ita quoq; in q̃uis re pticipanda pferunt.Quãob ré maiores ptes capiũt & ꝓuétuũ & rerũ cæteraꝝ:q̃ cõi cõditione ad eos acceſſerint.Canonicoꝝ qnét q̃ttuor ſũt dignitates Archidiaconus:Theſaurarius:Decanus:& Cãtor.Quoꝝ Decanus & Cãtor primi ſedét i ordine ſediũ dextraꝝ.Archidiaconus uero ac Theſaurius a latere epi i ordine leuo.haꝝ dignitatũ q̃libet ſemel cõceſſa nuſq̃ tollit niſi poſſeſſor renũciauerit epo.tũ igit alter loco renũciãtis tãq̃ defuncti ad ſcribit ac admittit.ſed tñ i locũ canonici tã abſq; dignitate pdictaꝝ aliq̃:q̃ dignitate hornati:ad ſcribit uel unus e numeralibus:uel aliqs q extra oém ordiné epi mãſerit:uel ét canonicus ad aliquã earũ dignitaté attollit.Ad numeralis uero ſacerdotis locũ:ubi morté cũ uita cõmutarit:ſolũmõ recipiunt:q extraordinarii ſũt.hac.n.ſpe plæriq; ſacris initiati & diaconi gratuiti téplo ſeruiũt:quoꝝ nemo aut canonicus é aut nũeralis.q &ſi nihil reꝝ clericaliũ pticipãt:alũt ſe tñ lucellis:q̃ orones faciédo colligũt:atq; paruis aliis uectigalibus:q̃ ab extraordiariis ſacellis i qbus ſacra agũt:capiũt. Quin ét pter eas pſonas ét eligit Sacrarius:qué Sacriſtanũ uocãt.q unus e nũeralibus cõputat.Sed ea dignitas nõ é illi perénis.mutat.n.ab epo:qũ mutãdi neceſſitas aut uolũtas aderit:pter hoſce ſũt duo ꝓcuratores:atq; q̃ſto

res.quoꝝ alter e cāonicis:alter e nūeralibus designatᷣ.Neq; eiusmodi q̄stura ppetua manet.quotānis.n.q̄stores deligunᷣ.Eps aūt:q oium dns ē: primus sedet in choro ac in ordine sediū leuo superiore.Nāq; sedem primam:quæ in ordine dextro est:regulo concessit.Episcopus quinét in ædibus habitat:quæ basilicæ cōterminæ structæ sunt. canonici uero atq; cæteri omnes clerici:suæ quisq;(ut lubet)domi.sacrarius aūt solūmodo cū ministris eius assidue in templo præsens est:ac in aula sacraria corpus curat.Nanq; diluculo primum campana pulsata citantur clerici omnes ad matutinas orationes:inclināte uero ad occasum sole iterū campana reuocantur ad orones uespertinas.Nec aliis horis ad templū clerici se conferre coguntur.Prouentus aūt tam episcopi q̄ cleri colliguntur exagris: aut domibus tabernisue locatis aut tributariis.quaꝝ possessioni successere legatis & testamento defunctoꝝ.Verumtamen separata ē possessio ac redditus locoꝝ episcopi ab ea:quæ est cleri.Quāobrē prouētus cleri in status suos sacerdotes diuiduntur eo pacto:quo singuli canonici tricenis senis aureis quotannis impertiātur:numeralis uero uicenis quaternis.Nā pter hosce prouentus:quilibet eoꝝ alios hēt redditus ex aliis extra ordinem possessis sacellis.Episcopi uero annalis prouentus ad octingētenos aureos comsummatur.aureus aūt atq; argenteus pondere pares sunt:sed censu differunt.Nanq; aureo decem argentei æqum cēsum faciunt. quāobrē aureus etiam decatus appellatus ē.ꝗ decies argēteo ualeat.Cœnobitæ aūt distinguntur.Nam alii sunt monachi sectantes beati Augustini statuta.qui in monasterio uiuunt:quod beati Paulini fano hæret.alii uero beati Francisci ordines ac præcepta subeuntes:uitamq; agentes in cœnobiis duobus.quoꝝ alterū est intra Nolam in angulo:qui est sub Turre Quinquepontarū:alterū in iugo Gecalæ collis.Verum hi nudos pedes socculis & soleis duntaxat ligneis muniunt.atq; iterulam pilis asperis cōfectam assidue indutam gerunt.linea omnia tam uestiendo q̄ dormiendo fugientes.Quāobrē obseruantes appellantur.illi uero & lineas iterulas īduunt:& ī lecto linea sternum:atq; caligas laneas:& calceos crepidasq;: quæ e subere corioq; consuuntur:admittunt. conuentualesque uocātur. Omnes:qui prædicti sunt:hostiatim in urbe mendicant.sed Augustinenses atque Franciscini conuentuales præter mendicamenta etiam uectigalia ex agris ac domibus & tabernis colligunt.obseruātes uero solis munusculis atque petitis mendicatisque alunt se:possessionibus quibuscunque non solum redditibus abrenunciantes.Cœnobitæ autē fœminæ omnes uirgines sunt:atq; intra urbem cœnobia habent.Nam aliæ in monasterio clausæ sunt:quod collegiū appellari:dictū est.aliæ in cœnobio diuæ Claræ.Itē in sancti Spūs conuentu aliæ.alunᷣ oēs redditibus atq; lucellis:q̄ suendo filandoq; faciunt.Nec ulla in cœnobiū prius admittiᷣ: q̄ decētem pecuniæ quātitatē:tanq̄ dotē ferat:cœnobioq; largiaᷣ. sex itaq;

Nolana cœnobia sunt. Verũtamen ut in monasteriis mariũ cœnobitæ ꝑ pauci sũt Nolani: ita fœminæ cœnobitæ maxima ex parte de familiis Nolanis sunt excæptæ. paucissimæ. n. externæ admittuntur. ꝗ eo factum est. nãq; monachi fere quotannis cœnobium mutant. fœminæ uero non solũ non mutant monasteriũ: sed quod semel intrauerunt: nusq̃ abeo proficiscuntur foras. Sunt præter hosce umbræ quædam initiatorum ueluti beginæ: seu ut aliis placet dicere: bezeguæ: quos Nolani bizogas uocant. atq; ueluti sunt uespillones: quos cõfratres appellant. Nanq; beginæ siue mares siue fœminæ sint: non includũtur. domi. n. quisq; suæ uitã agit. atq; ut profani consuetudinem ineunt. uidentur tamen iniciati. ꝗ ex eodẽ pãno indumentis similibusq; prope figura iis: quibus sacerdotes utuntur. atq; statis quibusdam horis ad fanum accedũt ueluti sacerdotes: statasq; quasdam orationes faciunt. item institutiones & leges obseruant: quas potissimũ a cœnobitis diui Francisci accipiunt. hos. n. tanq̃ magistros audiunt & uenerantur. atq; ad eoꝝ fana maxime oraturi accedunt. Vespillones aũt ut fanum propriũ hñt: ita ab orandi temporibus statis: atq; obseruandis alioꝝ sacerdotum præceptis se uendicauerunt. Nanq; profani prorsus sunt: umbræ uero uidentur iniciatorum. ꝗ curam quandã subeũt regendi basilicam: quam collato ære cõstruxerunt. atq; efferendoꝝ funerum. adhæc se uinculo iusiurandi mutuo astrinxere ita: ut æq; ac fratres se colerent ac adiuuarent. Quãobrẽ conuentus eoꝝ: et ueluti familia numerosa appellata est fratraria. Quinetiam tam hi q̃ beginæ nihil rerũ ꝓuentuũq;: quod ad fana spectaret: attingunt: inq; proprium usum aut alimentum abducunt. Sed potius cõtra de suo assidue penu sacculoq; erga basilicã atq; sacerdotes: quos secunt: aliquid effundunt atq; cõferũt.

De sacellis sepulcrisq; priuis: deq; funeribus atq; eis: quæ circa funera tractantur a Nolanis. Ca. ii.

INcrebruit tempestate tam superiore q̃ nostra: ut sicuti in urbe quisque sibi domum condidit: in qua cum familia bene ageret atque uiueret. ita quoque contendat extruere sacellũ cũ sepultura ĩ qua mortuus humaretur honeste cũ suis. Neque eiusmodi sacellũ sepulcrũque extruitur extra urbẽ secundum celebres uias: ut uiatoribus noĩa magna ponentium ostentarẽtur in marmore incisa candido. ueluti priscis seculis cõsuetum fuit. Neq; in excauatis in monte uerruca ue aliqua magnis concameratisque cuniculis: q̃ aliquanto tractu semota sit ab urbe: incauantur sepulcra singulis defunctis: quæ sicuti capsæ longa serie ac sibi hærentes ordinatæ: tũ ĩ dextro tũ in leuo cuniculi latere soloque calle: q ĩ medio ẽ cuniculo relictus: discriminante structa spectant. Quãobrem in uisceribus mõtis terræ ue

facta esset uc luti ciuitas defunctorum:atq; tanq̃ per uicinias:ita per cuni culos tumulatorum iretur.quemadmodum ætas:quæ secuta ẽ illam pri scam:fecisse cõperta est.utq; Neapoli atq; Syracusis eiusmodi mortuorum ciuitates excauatas etiã nunc est cernere: q̃q̃ neq; tẽpestate hac neq; lon gis anteactis temporibus quisq̃ in eis conditus sit. Verum nostrates sacel la priua:quas cappellas uocãt:hoc est ædes parum capientes:in basilicis magnis urbis non in cuniculis struũt.ut in episcopio:in sanctis Aposto lis:in basilica diui Frãcisci ac cæteris.quasi defunctos sacris initiatos mi nus deceat:nisi in locis sacris iacere.Sacellũ igitur parieti basilicæ hærẽs extruitur latum ad octo:decem ue pedes.nanq; factis utrinq; duabus se mipilis in pariete ipso arcus superincuruatur:qui a solo extat ad. xii. pe des.Quinetiam eriguntur duæ columellæ singulæ ante singulas semipi pilas:super quibus testudo uertitur ita : ut cum arcu prædicto eandem faciat camerationem.deinde super testudine opus fastigiatur ĩ sigilla ima gunculasq; uel uirorum uel foliorum apte se complicãtium.In medio uero sa cello ara extat longitudine trium:latitudine quattuor pedum hærẽs etiã parieti.super qua fiunt sacrificia & diuinæ rogationes quædam:quas mis sas uocant.super ara uero tabula magna erigitur:quæ parietem: quem a tergo habet:omnem fere tegit.in hac frequẽtius picta est dei mater sinu gerens Iesum dominũ ĩfantem:atq; a latere utroq; diuæ matris pingunt̃ diuorum imagines:quos sacelli dominus maxime colit.hanc tabulam græ co uerbo econam uocant.in aliquibus uero sacellis non tabula est : sed ĩ pariete ipso eædem picturæ conspicantur.tegitur itaq; econa & ara atq; sacerdos:qum sacra in ea facit:a testudinis cameratione.sub ara uero fos sa alta ad.xvi.pedes cauatur:lata ad.viii.longa ad.x.erismatis undiq; fir mata atq; subterranea quoq; testudine operitur.fossæ hostium quadratũ est:laterisq; trinum pedum.quod claudit̃ a mensula marmorea.estq; hoc ipsum hostium ante aram . lapis autem tegens interdum protensus ẽ ad hominis magnitudinem.latus uero pedes tris.atq; insculptus in eo esse so let sacelli dominus:atq; circa eius imaginem:nomen etiam & laudes inci duntur.idq; tum præsertim fit:qum uir fuerit uirtute præstanti.hoc itaq; modo se hẽt sepulcrum domusq; defunctorum atq; sacellum. Qum igitur quisq̃ ciuium egregius mortem cum uita commutarit:etiam biduo defũ ctus continetur domi:frequenter die una.pridie uero q̃ exequiæ agant̃: ad primas faces campana maxima pulsatur.prius quidem ĩ episcopii cã panaria turre:atq; q̃ uehemẽtissime pcuti potest:ut sonus sit terribilior: ac tanq̃ pro mortuo clamores etiam campana mittere uideatur.pulsatur q; ad ducentos ictus.Post hanc pulsatur altera campana etiam maxima ĩ campanario diui Francisci ad totidem ictus.modoq; eodem utraq; uicis sim ter pulsatur:qum defunctus mas fuerit.Nanq; pro fæmina semel atq; iterum singulæ pulsantur.si uero defũctus fuerit opifex aut non ex ordi

ne meliorum:tum cãpanæ hæ ad quinquagies sexagiesue ictũ accipiũt. interdum non utraq3 sed alterutra duntaxat ictu agitur. Q um uero qui obiit:puer infansue fuerit:campana parua paucisq3 ictibus idq3 in altero solum campanario auditur. Q uinetiam sub diluculum posteræ diei pro primario solummodo uiro campanæ eædem ut pridie tractantur. item tertio post exortum solem:atq3 sub ipsam funeris elationem. Defunctus uero qum domo educendus est:in capulo strato culcitra & lodice pulcherrima imponitur uestitus eo modo: quo preciosissime hornatus fuisset uiuens. secuntur ipsum mulieres usq3 ad capulum passis capillis: lugubri ueste plorantes plangentesq3. interquas siqua uxor fuerit defuncti:ipsa palam resectis forfice capillis omnibus pectus mariti contegit:ac relinqt largiens:ut illos ĩ sepulturã rem suam uxoris carissimam conferat. deinde osculis postremis datis lamentationibusque magnis factis euellitᷣ a cadauere:quod amplexa tenet. plorantem illã euellunt magistri pompæ ac uiri amici. postea filiolæ atq3 affines mulieres etiam plorantes defunctum osculantur. atq3 ultimis his officiis actis tollitur capulum humeris quattuor ualidoꝝ iuuenum uespillonum: atq3 effertur. mulieres se qui conantes domi retinentur ab aliis amicis. quarum numerus ingẽs ad id ea die accurrit. Pompa uero partim præcedit:partim sequitur funus. p̃cedunt. n. primum libitinarii bini incedentes tacentesq3. secuntur hosce cœnobitæ:postremo sacerdotes episcopii bini quoq3 sed cõcinentes psalmos neniales. eorum uero trium generum singula præferũt altam crucẽ: quam ueluti uexillum comitantur. atq3 singuli omnium ordinum horum candelam accensam gerunt. secuntur funus primũ affines pullati omnes: idem bini gradientes plorant:eis amici cateruatim comitem præstant. uehitur funus ad basilicam sacelli sui:atque in ea media capulum demittitᷣ: collocaturque in mediis castellaminibus. Castellamina aũt ad id extruũtur hoc pacto. erigũtur quattuor tigna ueluti pilæ:singula senis pedibus alta. quorum bina a reliquis distant sexdenos pedes. binorum uero alteꝝ ab altero pedibus octonis. his insident quattuor triangula ex tigillis constructa:binis tigillis singula triangula fastigiantia angulum. per eorũ uero trianguloꝝ latera oĩa passim candelæ accensæ eriguntur. ĩ angulis uero faces extant. hanc itaque structurã fabricãque lignoꝝ ad id temporis paratã:castellamina uocant. Defunctus aũt intra ea tenetᷣ quousque diuinæ preces: atque nenia a sacerdotibus decantãtᷣ. atque collaudatio facta sit. siquidem iterdum habetur oratio:qua defuncti mores ac uita laudantur in ipso funeris officio:iterdum uero post ipsius humationẽ. quod magis probatũ est. quo. n. oratio habetur humatione posterior:eo magis a silentio & hominum obliuione ueluti ad uitam defunctus reuocatur. magisque amari ac desiderari uidetur. contra uero qum præsente defuncto oratur:una cum eo humari ac sepelliri uidetur oratio. Proide Genti

Iis Albertinus iuuenis magna eloquentia prædítus biennio poſt tumula
tos luculentiſſima oratione collaudauit Sigiſmūdum Alfanum atq; Bal
dachſarem iudicenſem.actis itaq; inferiis neniiſq; primum dimittitur ab
æditimis tota lugubritas:quæ comitata funus erat:ut domū redeat.illaq;
prius ad defunctum accedit:atq; oſculo dato reuertitur domum uerſus.
Deinde defunctus in arca lignea linteis ſolis conuolutus includitur atq;
in foſſa ſacelli ſui ſtipatᷣ:ac tegitur.Illuſtrioribns uero uiris atq; epiſcopis
& regulis arca fit excauato inſculptoq; marmore:quæ non in foſſam de
mittitᷣ: ſed erectis quattuor columellis piliſue ſuperponitᷣ extans a ter
ra ad ſex pedes.in qua ubi defunctus ſitus ē:tegitᷣ altero marmore imagi
ne defuncti effigiato.atq; noīe& laudibus eius inciſo.quoꝝ uero tāta nō
eſt uel uis uel ambitio:in foſſas publicas intrudunᷣ: q̄ p̱ reliquā baſilicā
ſunt excauatæ.neq; caſtellaminibus incaleſcunt:aut collaudationibus il
luſtranᷣ.Illi uero q̱ occiſi ſunt tā repente:ut ne ſacra q̱dē a ſacerdotibus
accipere quirint:extra baſilicā humanᷣ.fit.n.ligone foſſa alta ad q̱nq; ſex
ue pedes:inquā cadauer abſq; pōpa & neniis delatum a paucis: ſola terra
operitᷣ. eſt aūt hiſce occiſis ſepelliendis area q̄dā deſtinata : quā ambit a
meridie ala epiſcopii:abortu uero areola baſilicæ diui Ioānis Ba. ea area
q̄drilatera patet:cuius ſingula latera ſunt ad q̄dragenos pedes ꝑtenſa to
taq; ſub diuo.appellataq; ē olearū horti.nāq; cōſitæ illic alias fuere oleæ:
quas nos uidimus.illud quoq; referendū ē.q̱ nāq; ſacellū priuū ſibi ſuiſq;
cōdere cupit:eū oportet:non prius rē ſtruere:q̄ mercari locū a p̄fectis ba
ſilicæ:uel e p̄o:uel ſacerdotibus.atq; p̄terea opus eſt:tradere ædito ſacel
lo agrū ædeſue ſubdititias reddititiaſq;:ut ex eis pecunia tanta ualeat exi
gi:quæ iuſtū præmiū orātibus ſtatis horis in eo ſacerdotibus eſſe poſſit.
contingit q̱nēt:ut ea poſſeſſio amittatᷣ:uel qum domini familia extingui
tur:uel obſcuratᷣ adeo:ut nullus hæres appareat.quāobrē iterū a p̄fecto
uenditᷣ ſacellū.interdū uero ipſum hæres uendit. emptor aūt ubi factus
ē ſacelli dn̄s:ſtatim tempore foſſam expurgat eximens & terrā & oſſa om
niū eoꝝ:q̱ ſuperiore ſæculo illic ſepulti fuerint.illaq; plauſtris extra urbē
tanq̄ alteris exequiis efferunᷣ:ac in uiis cænoſis ſpargunᷣ: ut uiatoribus
calcata reddant itinera ſicciora.p̄fecti quoq; baſilicarū uel qū publicas
foueas mundare purgareq; uolunt:aut nouas aliquas excauare purgami
na & terræ īmiſta oſſa defūctoꝝ eodē mō extra urbē eiiciūt:uiatoribuſq;
ſternuūt.ne ita ferente cōditione humana ſit aliq̱s ēt mortuis q̱eti locus.
atq; hō aīaduertat:iter ip̄m atq; terrā:quā pedibus calcat:nihil intereſſe.
Poſtq̄ aūt a funere æditimiſq; dimiſſi ſunt filii affineſq; defuncti:domū ſe
cōferūt ſola amicoꝝ turba comitāte.ubi offendūt mēſas magnas opipa
re paratas.uicini.n.amiciq; ac affines uarias optimaſq; dapes eo præmiſe
rāt.diſcūbitᷣ a cūctis.fiūt colloquia nihil ad defunctū attinentia.ſed ea:q̄
triſtes aīos mitigent ac leuēt.atq; iterim ſiq̱ ſint:q̱ plorēt:illis cōſolanᷣ ii:

quibus curæ ē conuiuiũ & leuamētũ.nã illud:quod dici solet:seruare uel le:uident̃.solatiũ in aduersis.familia uero defuncti post humationem tri duo biduo ue domi se cōtinet.deinde ad officia quisq; sua foras exit. Sed tñ pater ꝑ filio:atq; filius ꝑparente.itē frater ꝑ fratre:ac patruus auun- culusq; ꝑ nepote:& hic ꝑ illis annũ lugubris inter hoīes agit:nigrã pal- lã uestiens.q̃ ubi in collari uícta sit:soluta descendit usq; ad talos tegens oēs corporis partes.quã Gramaliã uocãt.uerbo.n.gramũ significatu no- uo lugubre significat̃.capitis quoq; tegmen nigrũ ē:strophiũ uero qđ ca piti intortũ gestari deberet:solutũ humero pendet.barba q̃nẽt ꝑmittit̃: capillos intonsos alit.p id quoq; tp̄s non ridet præ uiribus: non læta loq tur:audit ue.nec ad ea loca accedit:in quibus aut nuptiæ celebrant̃: aut sodalicia agunt̃.Cæteri uero affines p tres menses interdũ duos aliq̃ñ mi nus lugẽt.Mulieres aũt domi forisq; lugent.uxor quidē uidua facta ppe tuo pullata ē tũ nigris uestibus:tũ uelis capitis fuscis utens. nisi transierit ad alteras nuptias.Filiæ itē defuncti aut semp:aut usq; quo maritent̃: ni- gra induunt.cæteræ uero affines aliquot mēses luctũ ostendunt uittis tri bus sericis nigris rubrisue:pede longis:digito latis:q̃ sub uelo pellucido alboq; ab occipiti p uerticē usq; ad frontē distinctæ locis tendunt̃.

De Familiis præsentis urbis egregiis. Ca. iii.

Emo(quæso)me Nolanus accuset. si scribens de familiis Nolanis neq; de oibus neq; de paucis eaꝝ tanq̃ dei illustrio ribus mentiōem fecerim.Nãq; si paucas dũtaxat referre ue lim:multas alias memorandas honore suo defraudē:neces- sum est.siquidē p̄ter paucas ēt plæræq; aliæ numerant̃ me- moria dignæ familiæ.sin uero oēs censerē:ꝑfecto multas quoq; iniuria q̃ dã afficerē.inter oēs.n.plæræq; sunt:quarũ nomē est in obscuro.quarũq; qui meminerit dicendo cũctas:is indignas dignis æquas fecisse: existima tur.Eas itaq; censere familias:recte uideor facere:q̃ studiis ingenuis non artibus sordidis aut multũ seruicii cōtinentibus incũbentes:alunt se. q̃q; uel mercaturæ studio:uel literis:uel armis utentes clarius cæteris degũt. atq; ad honestũ uitæ modũ bene beateq; uiuẽdũ cotidie attollere se: sum ma ope nitunt̃.In quo nemini quoq; mirũ esse uelim:si alicuius familiæ unum alterũq; nominauerim uirũ egregiũ.atq; hoꝝ causa ēt familiam ex cæperim enotarimq;:quãuis illa tota sordida sit.Siqdē bonitatis atq; uir tutis munus hoc ip̄m potissimum est:ut potius a uiro uel modice studio so claroq; familia ignobilis obscuraq; possit illustrari:q̃ lumen uirtutis ui ri solius ualeat extingui ab obscuritate familiæ.quasi minima scintilla fa cilius magnas tenebras:q̃ tenebræ maximæ paruam scintillã uincere atq; superare possint.adde nullã esse familiam ēt nobilissimã: quæ nō ab uno paruoq; aliquo tanq̃ igniculo cœperit illustrari.q̧ si magnæ gradus fece-

tunt a primis inchoantibus:nefas est:de primis non etiam sua merita cō memorare. Neq; hoc in loco mihi negociū est conferendi laudādiq; unā quāq; familiā:uirosq; in eis pcellentes.sed ut dictū est monendi repræsen tandiq; duntaxat posteris ciuibus:duos præsentiū ordinesesse: alterū ob scurorꝝ:clarorꝝ alterū.ut illorꝝ quisq; possit iudicare:quo pacto cōsentiāt posteriora cū præsentibus.cernereq; unde nā genus trahat:atq; an recæ ptitius sit:an indigena ciuis.& an a seruiciis ad honestos euectus:an a cla ris ad seruicia degenerarit.quod sūmopere nunc nos cupientes conferre cū præteritis præsentia:consequi non possumus. nequimus.n. cōparatio nē facere psentiū cū anteactis sæculis.de familiis.n.ut de plærisq; aliis re bus Nolanis nihil a quoq̄ relatū usq̄ legimus. Verūenimuero recte cen suros Nolanas familias:primū oēm urbē in quatuor partes ueluti tribus diuisam tueri oportet . quarū una continet a pomœrio Vicācii atq; uia Cortefellana: q̄ orit a porta clausa procurrente adusq; sectionē:quæ sub sacello beatæ Mariæ nouæ fit.atq; uia:quæ ab hac sectione descēdit adus q; turrem Megaldorꝝ.hæc.n.populi pars Vicancianorꝝ est.altera conclu dit a pomœrio Cortefellano atq; uia pcurrēte a turre Megaldorꝝ psectio nē beatæ Mariæ nouæ:atq; p Casalenouū adusq; pomœrium arcticum. quæ pars populi Cortefellana est. Tertia cludit itē a pomœrio Samue litāo atq; Casalinouo & uia Cortefellana:q̄ tēdit a sectiōe btē Mariæ no uæ adusq; Porticū:atq; a Vicantiana:q̄ pcedit a Porticu adusq; emporiū: demū a ramo uiæ Portelli:qui ab emporio adusq; diui Francisci basilicā reflectitur.quæ regio Samuelini populi est. Quarta pars ē reliquum ur bis:quod claudit ab eodē ramo:eadēq; Vicācian a atq; uia Cortefellana: q̄ a Porticu ptendit usq; ad portā clausam:atque pomœrio Portelli.quæ urbis ps Portellāorꝝ ē.In hisce ita factis urbis populiq; ptibus tribubus ue hæ familiæ meliores tēpestate nr̄a incolere reperiunt. ¶ Nā in regio ne Portellana sūt Ferrarii:iter quos Bartholomæus iureperitus:ac Adria nus eius filius ēt iureperitus atque poeta:itē Placitus scia iurisutriusque floruere. Censent Infantii:iter quos Altobellus eques acerri mus extitit: atque Ioānes monachus cōcionator diuini uerbi.cuius industria studio que multa addita sunt iu tēplo atque cœnobio diui Angeli : qđ i Gecalæ iugo erectū ē. Antonius quoque huius frater:q & decanus in e pio:atque epi Vicarius ppetuus uixit. Incolūt Calabrii.quorꝝ Hieronymus excel luit moribus:elegātia:atque armis nō mō in Cāpania:uerꝝ ēt apud Insu bres. Sūt Coronæ:quos inter Iacobus atque Antōius eius filius arte chi rurga polluere. cōperiunt Corriales:ex qbus Ioānes eques micuit. cēsen tur Boccalati:inter quos Marcus phūs atque medicus pcelluit. Aloisius uero Marci filius atque Ioā. Paulus: itē Pyrrhus & Frācìscus arma exer cuere. & Bernardinus mercaturæ studio pollēs. Sūt Albertini.ex quibus Iacobus utriusque iuris peritia excelluit:atque Neapoli regius iudex cō

ſcriptus eſt in foro:quã Magnã Curiã uocant.idẽ ĩ bello Gallico:magno habitus ẽ loco.Q uinẽt Gentilis huius filius legũ ſcia atq; oratione pſtãti floret.Symo:itẽ Troianus:ac Ioãnes Antonius ſenatores boni exiſtũt. Angelus qnẽt canõicus atq; theſaurarius clericatus pſtat: Felix quoq; arma exercens.Hieronymus uero & Antonius legum ſcientia redimiti. Sunt fulcii:inter quos Hercules muſica & armis excellit. Præter autem hoſce Familia tua Vrſinorum fulget.quæ & ſi Romæ ac Italia tota Illuſtriſſima eſt:ex ea tamẽ multos duces protulit Nola urbs.ut Colam:Pyrrhũq;:qui Nolæ principes atq; multoꝝ in Vmbria oppidoꝝ dñi fuere. itẽ Raimũdũ:qui Fregellarũ:quod quidã Atripaldũ nũc uocãt:ac Sarni Salerniq; non modo Nolæ princeps fuit.Ioannem Antoniũ itidem: qui Tarenti magnæq; Apuliæ partis:q̃ olim Calabria dicebat':regulus extitit.is aliquando tantũ pſtitit cõſilio:potẽtia:atq; armis:ut Regẽ Ferdinãdũ primũ ad fontes Sarni fluuii magno cũ exercitu uertere in fugã quirit.peneſq; eũ aliqñ fuerit.illũ Neapolis regẽ futuꝝ:quẽ ipſe deſignaſſet. tũ.n.inter Ferdinandũ ac Ioãnẽ de regno bellũ gerebat'.extitit alter Ioãnes Antonius frater tuus e Gẽtile atq; Catharina Ferdinãdi regis nepte ortus:q uel ante pubẽ elegãti & ſoluta & numerata polluit oratione:atq; memoria tanta pditus fuit:ut uel quattuor qnq; ue ſcribẽtibus uaria epiſtolarũ genera eodẽ tẽpore dictaret.equo quoq; & haſta accõmodatiſſime utebat'.uixit annis.xviii.Ex eiſdẽ parentibus tu quoq; Enrice digniſſime genitus es:q tã pclaro & paterno & materno genere illuſtratus:ẽt ingenio ac morib9 regiis pfulges:hornatuſq; magno excellis iperio. Nolæ n.urbis pſtãtis Regulus euaſiſti:in cuius ætate tenella poſita ẽ ſpes gñis patriæq; ſũma:& indoles maxima cõſpicat' .q̃ geſta clara: ac auis patreq; tuo digna pollicẽt'.quẽ deus optimus maximus benignitate ſũma cũ illuſtri Maria Sanſeuerina cariſſima cõiuge cõplectat':ut & Neſtoris annos ſupetis plẽq; dignã pducatis:atq; res ſũma oẽs cũ gloria geratis.¶ Hæ familiæ ſũt ĩ Portellana urbis plaga.In Samuelitana uero ſũt hæ.ſiqñ Sarini primũ occurrũt:iter quos Marcus ac Bartholomæus ob magnã equorũ curãdoꝝ peritiã claruere:quãobrẽ ẽt ducibus regibuſq; cari habiti ſũt. nũerant' Todones:in quoꝝ nũero Melchionus & Antonius igenio mercaturæ polluit.Itẽ Alexãder:q arma exercuit:atq; cõtra Turcas in Aſia recte ſe geſſit.Cẽſent' Iordani:iter quos Iordanus magno mercaturæ ſtudio ualuit.Verginius uero arma tractauit.Incolũt Mẽnati.quoꝝ Leonardus lr̃as exercuit.Antonius uero frater atq; hoꝝ pr̃ Georgius peritia curãdi equos pſtitere.Alexãder uero nepos eq̃s acerrimus floret.ac Siluagius huius patruelis:q armis glorioſe incũbit.Cenſent' Coci.q & ſi lr̃is & armis caruere:nuſq̃ tñ auſi ſũt eoꝝ aliq fœdare ſe abiectaꝝ artiũ ſeruicio: ſed honeſtiore ſtudio uixere mercaturã exercentes.ut Pyrrhus pr̃ & Antonius & Iacobus & Sãtillus & Alexãder filii.Incolũt Cæſarini:quos iter

Colangelus armis floruit.uir.n.manu fide atq̃ cõsilio p̃stãs:duxq̃ exercitus ẽt extitit.is iter Salernũ.Ebulũ q̃ Aloisiũ ducẽ strenuũ cũ exercitu fugauit:in q̃ ea pugna cũ eo singulari certamine manus conseruit. spoliaq̃ cæsi ducis cũ ingẽti gloria reportauit. huius tres filii extãt Ioãnes alter: q̃ eques laudatus ẽ.alter Micheles canõicatus dignitate honoratus. Tertius Iacobus Antonius:q̃ scĩa legũ cõsilio atq̃ facto floret.is.n.ab Aldoblandino patruo tuo in Hispaniã missus ẽ ad regẽ.nauigauit:cũ rege tractauit:opt inuit.Sũt p̃tereos Landi.inter quos Martinus mercaturæ diligentia polluit:atq̃ Siluester eius filius arithmetica.numerant̃ Matrẽses: quos egregios reddidere Antonellus atq̃ Felix Antonius lr̃as exercẽtes. spectant̃ Tãgi.unde Sãctillus studio mercaturæ singulari excelluit.atq̃ Baptista eius filius canonicatus dignitate decoratus.Itẽ Antonius:q̃ lr̃as exercuit.Extant Friciæ.ex q̃bus Troianus armis inseruiuit. ac Antonius eius filius miles acer extitit.Itẽ alter Antonius poeta:q̃ doctã ætatulã cũ morte cõmutauit.Sũt Cãditæ.de quoꝝ numero Alexãder eques floret egregius.Cẽsent̃ Maccei.inter hosce p̃stitere tũ Lionellus senator bonus ac elegãtia uiuẽdi hornatus:tũ huius tres filii.Ioãnes Felix:Pyrrhus: & Philippus.oẽs.n.fuere equites p̃stantissimi atq̃ in singulari cõflictu hastiludioue:quã giostrã appellãt debẽtes clostrã dicere:excellẽtissimi. idq̃ p̃sertim in Insubribus.clostra.n.cõcursus duoꝝ certãtiũ ẽ:atq̃ locus clausus in quo hastis cõcurrit̃.Illoꝝ aũt Ioãnes Felix domũ reuersus Ferdinãdo regi gratissimus fuit:bisq̃ orator ad Matthiã Pãnoniæ regẽ ab eo missus ẽ.unde multis muneribus honoribusq̃ honustus rediit.In bello uero Turcico:q̃d ad Hydruntũ gestũ ẽ:glãde ignescẽte genu ictus obiuit.Pyrrhus in cõflictu cecidit surculo & hasta scissa traiectus tp̃a.Philippus pe regre semp arma exercens uixit.Q uinẽt ex eadẽ familia atq̃ gñe altero duo fratres claruere:Frãciscus atq̃ Vincẽtius.Ille.n.sæpe Regiæ exigẽdæ pecuniæ qũ pax fuisset:qũ uero bellũ:cõmeatuũ p̃fectus extitit. Vincẽtius uero regis erat a secretis:qq̃ studiis hũanitatis atq̃ musica polluit. Incolũt Sãctori.inter quos Nardus iurepitus excelluit atq̃ Ioãnes mercaturã ex ercẽs.Sũt Sardi.ex q̃bus Angelus Felix studio mercaturæ peritia nituit.numerant̃ Samueles:quos inter Hieronymus mercatura tractanda p̃stitit.Itẽ Paccæ innumerant̃:quoꝝ Angelus & Antonius eius filius lr̃as exercuere.sũt Gratiani iter quos Vincẽtius lr̃as exercuit: atque Frãciscus mercaturæ studio pollẽs.censent̃ Perillii.quos Frãciscus nobilitauit dignitate archidiacõatus.Itẽ Philippus sagacitate mercaturæegregi⁹.¶Cortesellana aũt regio hisce natiõib⁹ illustrat̃.siq̃ñ cẽsent̃ i ea Abũdi.ex q̃bus Felix p̃stãti musica redimitus floret. Sũt Gallucii:inter quos Ioãnes gladiaturæ magr̃ illustris extitit:icolũt Russi.quos Angelus Felix p̃stãs cursu:ui:& armis nobilitauit. Sũt Sicorãsæ: quos iter armis excelluere Angelus ac Nardus.cẽsent̃ Tãcilli:ex q̃bus extitere duo Micheles alter mõachus ph̃ũs & cõcionator uerbi diuini:alter ph̃ia atq̃ medici

na hornatus.Itē hoꝝ patruelis Vicētius phūs ac medicus.nūerāť Capo-
ſcrofæ: quoꝝ nūero Orolādus ſenator: Felix uero eius filius iurepitus ex
titit.Immorāť Griphi.unū Aloiſius extitit:q ī Aqlāoꝝ urbe p̄fectus urbis
electus ē.& Felix ei⁹ fili⁹ arma exercuit. itē Dātes mercaturā exercēs.Sūt
Maſſei:ex qbus Ioānesphia & medicia ſcīa polluit:Blaſius Marinus uero
eius pr̄ ſenatorio ordīe aſcriptus ē.Cēſenť Ballettæ.ex q̄ gēte Marchiſella
mr̄ orta ē nr̄a:atq; Iacobus miles.Itē Patricius canōicatus dignitate hono
ratus. atq; Ferdinādus:q armis tractādis delectat⁹ ē.cōperiūť Rehæ.iter
quos p̄ſtitit Ioānes ſtudio mercaturæ pollēs.Itē Nicolus muſicus atq; ca
nonicus. quinēt Carulus hiſtoricus:& huius filius Annibal:q arma exer-
cuit. Atq; Hieronymus uir ſenatorius.Sūt Suſſolani.quos īter Frācīſcus
atq; Laurētius eius filius iuriſutriuſq; ſcīa clari p̄fulxere.atq; Petrus ſacer
docio ac lr̄is circūſeptus.nūeranť Mariſeolæ.ī quoꝝ nūero Fuſcus exti-
tit mercatura p̄ſtātiſſimus ditiſſimuſq;.& huius filii duo Marcus ſenator
optimus:ac Felix corpe &māu ualidiſſimus.Itē Hierardus lr̄is īſignitus.
Cēſenť Liæ.īter quos Petrus ac Vicētius iurepiti p̄ſtitere.Petrus uero ī
Apuliā Oenotriāq;:quā nūc Calabriā uocāt: ſæpe auditor cāꝝ a Rege
miſſus ē.itē Pertus canōicatus dignitate honoratus.& Symo mercatura
pollēs:atq; Paulus huius filius lr̄is hornatus.Cēſenť Maſtrillii. īter quos
Antonius medicus p̄ſtātiſſimus atq; phūs extitit.Gabrieles uero eius fi-
lius iurepitus & ſenator optimus uiguit:gratuſq; regulis atq; pplo. octo-
genarius:atq; felicitate ꝑpe potitus obiuit. uerumtn̄ filii filiæq; totq; ne-
potes atq; ꝓnepotes exorti ſūt abeo:ut octogīta un⁹ nūerati ſint oēs.quos
ſenex ille quotānis cōuiuio excipiebat: ut ī eadē mēſa cūcti diſcūberēt:ip
ſeq; ſedēs ī altero mēſæ cornu lōgā ſūma cū uoluptate ꝓlē ɔſpectaret. Cy
rus huius filius armis polluit:quo rex ſæpe uſus ē:ac ſenator optimus fu
it.Franciſcus alter filius iurepitus extitit:ac regius magnæ curiæ Neapo
litanæ Iudex cōſedit.Angelus uero tertius Gabrielis filius mercaturæ di
ligētia p̄ſtitit atq; ſenator optimus:a Cyro tres orti ſūt Matthæus:q eqs
iuueniſq; ī caſtris obiuit. et Antōius:q ſenator optimus atq; publicis ī re
bus ſæpe p̄fectus.tertius Nicolus eqs atq; ſenator optimus utriq; pplo ac
regulis cari. Alfonſus uero rex in Hiſpaniā Nicolū miſit.Erat.n. is regis
familiaris.atq; p̄ter hoſce ortus ē Victorius mercatura magna pollēs.Frā
ciſco aūt q̄ttuor filii orcti ſūt.Ioānes Thomas iurepitus egregius : idē au
ditor cāꝝ ī Oenotriā Brucioſq; a rege miſſus ē. Neapoli quoq; regius iu-
dex ad ſcriptus fuit ī eo foro ſūmo:qđ ſacrū uocāt cōſiliū.atq; ī altero fo
ro:q magna curia nūcupať:Fiſcalis aduocat⁹ ſeſſitauit.alter Felix:q ī ep̄a
tu locū p̄ſulis tenēs:cleꝝ iuraq; ep̄atus multus ānos gubernauit.idē cano
nicatus cātoris q̄ dignitate p̄celluit.tertius Ambroſius:q adoleſcēs arma
egregie exercēs obiuit.q̄rtus Cornelius ſenator bonus. Veꝝ hoſce Frāci
ſci filios īter Vicancianos cōnumerari oportet.ī illa.n. tribu īcolūt.Ange
lo uero cōplures filii orti ſunt.Sed unus Innocētius ac Ioānes alter legū

ſcia pſtitere. Alexāder uero ingenio mercaturæ:ac Antonius literis hornatus extitit. Quinēt altero genere Maſtrillioꝝ Enricellus ac eius filius Micheles extitere magna mercaturæ diligentia pollentes:ſenatoreſqꝫ pſtantes. huius uero filii tres : Bernardinus ſcia legū emicuit : qui tandem contenta hoīum conſuetudine cœnobiū arctū intrans ſacris initiatus ē: ut ſolitaria uita gauderet. Quinēt Vincētius:iuuenis paruo corpore animoqꝫ audaci extitit. Ioānes uero ſenator bonus euaſit. Cōputāť Barones: inter quos Colucia pſtitit arte medica. Felix uero eius filius ſenator bonus extitit. Felicis uero filii quattuor. Palamedes ſenator optimus ac elegantia & liberalitate nobilis:poeticaqꝫ gaudens. a quo cōplures orti ſūt. ut Petrus ſenator bonus. Albentius:q iureperitus excelluit. Lucius:q eqs euaſit. Argentinus:qui equeſtri ordine floruit : ac a ſingulari certamine: quod ſæpe iniuit:ſemp uictor atqꝫ cū gloria rediit. Mirantes:q arma exercuit. quos ille filios nominauit ſecūdū ordinē elementoꝝ noīs ſui. atqꝫ pter hoſce Annibal Petri filius ſenator pſtans excellit. Ioannes uero alter Felicis filius eques bonus extitit. cuius itē filius Marianus eques laudatus:& alter Adrianus:qui arma exercuit. tertius uero Felicis filius Franciſcus fuit ſenatorio egregius munere. cui ēt duo filii orti ſūt. alter Felix: q ſenatoria diligentia fulget. atqꝫ Andreas:q literis hornatus ante frugē obiuit. At Seruator quartus Felicis filius dignitate archidiaconatus atqꝫ canonicatus inſignitus eſt. Sedtñ hi tres Coluciæ nepotes ac pronepotes in plaga Vicanciana ſunt cenſendi:illic.n.imorantť. Sūt præter hoſce Saxi. inter quos Marinus cum literis hornatus:tū architecturæ peritiſſimus. itē Marius huius filius poeſi atqꝫ ſcia legū excellēs. Sūt Scrignarii. inter quos Reſtainus ſenator: Thomas uero atqꝫ Raimundus Caruluſqꝫ utriuſqꝫ iuris ſcia pſtitere. Maximus itē mercatura pollēs atqꝫ ſenator magnus. ac huius filius Petrus Cola literis inſignitus:cuius alta īgenia: quæ ī legibus præſeferebat adoleſcens:mors cita uetuit explicari. Cenſenť Ianuarii. quoꝝ Ieſueles ſenator optimus extitit :Regiqꝫ Ferdinando cariſſimus. Felix uero huius filius literis hornatus ac ſenator præſtās pcellit. numeranť Alfani. inter quos Ioānes pſtitit:uir adeo cōtinens:ut ab oī rei pu. Gubernatiōe ſe tēperarit. Vrſo uero regulo carus fuit. Sigiſmundus huius filius excelluit tū eloquio tū legū ſcia. qui uir magnus euaſiſſet niſi morte preptus fuiſſet in adoleſcētia. Quinēt Frāciſcus ac Ciccus ſenatores boni. Sūt Cāpiones:inter quos Ioannes phūs ac medicus magnus pſtitit. itē Franciſcus huius filius monachus atqꝫ phūs. Carulus quoqꝫ ac Pyrrhus Aloiſius mercaturā exercuere. Sunt Motones. inter quos Iulianus mercaturam exercuit. Extant Caraccioli. ex qbus Altobellus floret arte muſica. ac Felix & Ioannes armis inſeruiuere. nūeranť Baſilii:ī qbus Bernardinus philoſophus ac medicus uiguit. Carulus uero pr̄ ac Antonius arma tractauere. Incolunt Perarii:in quorum numero Colantonius

iureperitus extitit ac senator optimus. ac Iacobus senator bonus. Gaspar ité eques egregius: & Aloisius: ac Vincentius möachi philosophi atq; diuini uerbi concionatores: & Hilarius iuris peritia isignitus. Bernardinus quoq; philosophus ac medicus: ac huius pater Ansoisius: q lras exercuit. sed hi duo Vicanciani sunt. censentur Sclaui. quo℞ Bernardinus monachus philosophus & concionator extitit: ac Iacobus & Thomas: q arma exercuere. sunt Cucurbitæ. inter quos Danieles sacerdos ac peritia iuris portificii polluit. & Nardus: qui lris fuit hornatus. Ité Ambrosius scia legũ redimitus. Ioannes quoq; canöicatus dignitate honoratus. cuius opera Pannonũ Regina usa est. sunt Pappones. inter quos Ciccus extitit canonicatu honoratus: ac regi Ferdinando p carus. ité Pätaleo: q lras exercuit. Paulinus quoq; canonicatus dignitate insignitus. numerant Thetii. inter quos Citatinus uir illustris emicuit: duxq; exercitus. Oroládus uero huius filius eques egregius atq; elegätia uitæ nitens. Bernardinus uero & Vrsus huius filii lris redimiti fuere. numerant Vicarienses: ex qbus Palamedes uir prudens laudat ac Reguli rerũ curator atq; magister (ut aiũt) huius filii duo Felix alter: Alter Bernardinus: ille sacerdocio canonicali ac humanitatis studio: hic scia iuriũ atq; ui dicendi emicuere. cui tanta inata fuit suauiloquentia: ut qũ loqueret alios cöticentes intétosq; redderet. Proinde ab oratiöis suauitate cognométũ assũpsit. Læpidus. n. cognominatus é. mores uero utriusq; elegätiores: amor ingés erga iusta honestaq;: apud eos ut locũ nullũ occuparat pecuniæ tenacitas: ita liberalitate ubiq; gentiũ nemini cöcedebät. Regulis ac populo cari amiciq;: ac nullius unq̃ maleuolentiæ altores extitere. incolunt Tocci. inter quos Robertus eques egregius extitit: idé Clanchetellæ oppidi cuiusdam: qđ in Sänio dominus. cöperiunt Hierardi. unde Gabrieles chirurga arte pstitit. huius filii duo Felix ac Antonius philosophi atq; medici euasere. ac tertius Cæsar: q lras exercuit. Sũt Palméses. iter quos Philippus eqs acer floruit: ac senator senescés optimus. ¶ In águlo uero Vicáciäo césetur primũ Risia natio: in q̃ Gabrieles iurepitus ac senator optimus uirq; grauissimus extitit. Antonius Felix uero huius filius utriusque scia iuris eximius: eloqo qnét magno excellés: senatorque optimus htũs é. idé auditor cärũ in Apuliá sæpe missus é a rege. Nolæ uero a Regulo electus é auditor uniuersi Nolani dñatus. cui tres filii orti sunt Fräciscus: q legum scia ac mo℞ böitate pstitit. Gabrieles alter: q armis nisu magno isudauit. Felix uero tertius canöicatus dignitate honoratus. Sũt Angelici. in q̃ géte Felix micuit poesi atq; scia legũ: & Säsonettus: ac Ioänes pr: auusq; ei⁹ ob ingété mercaturá magni uiri. ité Siluius: q arma cũctis rebus añposuit. Césent Iudicéses in q̃ familia Baldachsar pstitit poesi atque phia. Ité Paulus huius frater mior natu: phũs illustris atq; medicus. is aũt qũ priæ Cäpanæq; scholæ pa℞ placerét: ad Venetas adq; patauinas nauigauit in

quis breui subtilis disputator euasit:igésq; opus edidit de cõtradicétibus doctoꝶ locis:q antilogica nũcupauit.Sunt Cãpasani.iter quos Antonellus senator optimus pſtitit:pfectusq; urbis tũ qum pestilentia afflictata fuisset:quã summa diligentia iuuit.Pyrrhus uero huius filius lrãs exercuit.ité Colafrãciscus: q mercaturã sectatus est.Sũt Cyrolii:unde Maiellus ac Antonellus fratres:& Alexãder huius filius eqtes laudati euasere: Antonius alter filius miles extitit.censent̃ Sansones:quoꝶ Sansonettus & duo eius filii Antonius cognomento Brattus ac Robertus arma exercuere.Ioãnesmaria uero mercaturã tractauit.Reperiũt̃ Triũphii: quos Ioãnes Baptista arma exercens illustrauit. Numerant̃ quoq; Montorii: quoꝶ unus Matthias elegãtia uiuendi:atq; arte musica canõicatuq; honoratus excelluit.Ioãnes Antonius uero armoꝶ fulgore delectatus est. Sũt Bulini.inter quos Lysias ac Georgius eius filius studio magno mercaturæ pſtitere. et Laurentius huius filius literas exercuit . ité Thomas filius alter legũ excelluit scia.utriq; patriæ amãtissimi.Iacobus uero eiusdé filius arma ptercætera secutus é.Altero uero Bulinoꝶ genere Ciccus ortus é:qui & aĩo & armis & cõstans & ualens fuit.quo sæpe nũero usus é Ferdinãdus rex : cui quoq; p q̃ carus extitit . ex hoc ortus é Franciscus: q iureperitus senatorq; optimus pſtitit:atq; inter Nolanos uir callidissimus.Auditor quoq; causarũ oĩs reguli ditionis declaratus é.ité Vennerellus huius frater magni animi iuuenis.is arma exercens Hydruntũ aduersus Turcas missus est.ac in aggressu quodã in oppidũ:muꝶ scãdit: hosté deiecit:in eo glande ignescente caput ictus decidit ad suos:ac paucos post dies obiuit.præter hosce Ferdinãdus miles extitit.sũt hic quoq; Tãcilli altero gñe orti:inter quos Cola atq; Ioannes Bernardinus eius filius phia & medicina egregia pſtitere.Césentur Cãpobasii.ex qbus Antonellus illustris extitit robore:prudétia arteq; militari.duxq; aliqñ exercitus. magno qnét loco a rege Ferdinãdo habitus é . et huius filius Baldachsar senator floret egregius.ité Carulus:q armoꝶ decore pfulget.Sũt Pericãnii.inter quos DonPetrus clarus armis atq; potens fuit.& Ioãnes Rubinus eques acerrimus:ac Ambrosius huius filius eques:iuuenisq; ingenti aĩo:ac oé audens adire periculũ.Quinét alio gñe ortus é Laurétius laudatus phũs atq; medicus.huius filius primus Calliãder iureperitus euasit:alter Eugenius:Tertius Suauius phi atq; medici.q̃rtus Iocundus scia legũ pſtans.qntus Amænus Theanésis decanus . Nolanusq; canonicus ac Iulii secũdi cubiculari⁹:sextus Béignus eq̃s excellés. Vltimus Perioãnis utriusq; scia iuris iĩsignis:extitere. at Perioãnis i Oenotria regius auditor iura dixit.Quinét Rainaldus Suauii filius canõicatus dignitate hornatus.ac Aloisius iocũdi filius:q arma exercuit.Sũt Morgãi.iter quos angelus canõicatus dignitate pditus.Sũt Candicii.inter quos Bernardinus lrãs exercuit:atq; Felix canonicatu redimitus.Sunt Morræ iter quos An

tonius armis excelluit:atq; Felix qui arma tractauit.Sunt Lysii. Q uorũ Micheles armis præstantissimus antecelluit.is.n.in plærisq; Italiæ locis singulari certamine:quod stichatum clausum uocant: pugnauit: sempq; cæso hoste palmam ingenti cum laude atq; illæsus reportauit. Q uinetiã ĩ plærisq; bellis ductor magnæ peditum turmæ militauit.ducibus carus: cunctis terribilis.erat.n.iuuenis quadrato quodam ualidoq; corpore.ca-pillo fuluo intortoq; non crispo:facie fulua:animo interrito: oculis acer rimis:uir tacitus.iustus:innocuus:impigerrimus:laboris tolerantissimus: callidus.ac si uelis nihilominus similia audire alter.L.Bancius.Scaramel la item huius frater exercuit arma.Extant hic Barones:ut dictum est.In-ueniuntur Cærii.inter quos præstitit Iacobus mercaturæ ingenio . Sunt Caietani.ex quibus Nardus atq; Oliuerius literas exercuere . Nardusq; musica præstitit.& Bernardinus:qui arma tractauit.Manẽt Labrones. in ter quos Barbatus miles laudatus micuit.ĩmorantur Samueles hic quo-q;:quo℞ Ceccius eques floruit: ac Antonius Felix eius filius : qui literas exercuit.spectantur Fellichiæ quo℞ Iacobus eques laudatus extitit:atq; Andreas huius filius iureperitus:atq; Antonius Ferrãdus Andreæ filius legum scia prædictus.Itẽ Leonardus ac Ferdericus eius filius senato-res boni.Felix item qui arma & literas tractauit.numerantur Angeli.in-ter quos Felix iureperitus atq; poeta extitit.& Colantonius literis & ca-nonicatus dignitate hornatus.Sunt Munciolæ.iter quos Cola eques op timus extitit ac Alfonso regi carus.spectantur Claramontii.Q uo℞ Pa-cellus peritia re℞ magna excelluit.hoc sæpe Ferdinãdus rex usus est.idẽ tanti ingenii atq; iudicii fuit:quanto primus uiam ditandi Nolanis:si uo-luissent:potuit monstrare.Angelũ.n.filium iuuenẽ patre non inferiorem in Aegyptum atq; Alexandriam nauigare iussit:euehentem summã ingẽ tem auellana℞ adiuit ille:rẽ bene tractauit:rediit honustus cinnamis ac speciebus (ut aiunt) quæ ita in Italia sunt ꝓciosæ:ut in Campania uilio-res Auellanæ.item Vincẽtius alter eius filius philosophia & medicina singulari micuit . et Sigismundus senator bonus itẽ Antonius mercatu-ra pollens.incolunt Venæ:inter quos Angelus literas exercuit . sunt hic quoq; Mennati alio genere orti inter quos Ioannes dignitate canonica-tus & literis hornatus:itẽ Marinus ingenio mercaturæ ꝓstitere. sunt Mi-rãdæ:ĩter quos Bernardinus canõicatus dignitate hornatus extitit.spectã tur Romani in primis Serpentinus:q eques eximius ꝓstitit.is corpe par uus:magnus uero consilio rerũ militariũ erat.ductor equitũ turmæ.Re-gi carus adeo:ut ille sæpius uiri huius prudentia usus sit.Marcus itẽ eius filius eques egregius extitit.incolunt Baruli:inter quos Andreas miles ĩ iuuẽta:senescẽs uero mercatura excellẽti ꝓstitit.Cẽsent̃ Burselli.iter quos excelluit Cola magno mercaturæ studio:atq; diuiciis magnis. Cõperiũt̃ Fõtanæ rosæ:iter quos Aloisius senatorio ordĩe nituit.Ioã.ac Polydorus.

eius Filii scientia legum redimiti. comperiuntur Verteraimi. quorum Andreas philosophia pstanti floruit. is episcopus Sarni extitit. atq; Troi lus literas exercuit. & Frãciscus huius filius literator. sũt hic quoq; Gri phi alio genere orti. ubi Danieles ac Darius eius filius literas exercuere. Manẽt Iosepi. inter quos Turcus eques præstitit. Matthæus uero eius fi lius armis magno nisu inseruit. Item Angelus & Contarenus. Sunt hic quoq; Maccei: quorum Antonius rerum antiquarum fuit studiosissimus. Censentur Martini. unde Felix studio mercaturæ præstanti excellit. item Rentius Geometra. sunt Florentii. inter quos Neapolitanus extitit Geo metra. comperiuntur Perusini: inter quos Antonius mercatura polluit. ac Baro Geometra. Ioannes Thomas uero huius filius legum scientia p ditus. Sedent Vitaliani. inter quos Ambrosius & Dominicus & Ioãnes Baptista literas tractauere. Andreas uero & Antonius huius filius mer caturam: Cẽsentur Megaldi. inter quos Verteraimus iureperitus extitit. is aĩaduertens immensum litium pelagus: auersus ab eis ad sacerdocia animum applicuit. Item alio genere ortus est Colella atq; tres huius filii Angelus: Antonius: ac Ioannes Baptista: qui literas exercuere. uerum hi sunt numerandi cum Cortefellanis. Sunt Verrilli. ex quibus Petrus lite ras exercuit. Paulus uero huius filius musica arte & philosophia emicuit. item Minichellus: qui arma exercuit. Cẽsentur Crucini. quorum Ioãnes Franciscus literas exercuit. Sunt Carminiani inter quos Angelus ac Fe lix Antonius eius filius uterq; senator bonus perfulxit. Sunt Scauetti. ĩ quorum numero Franciscus ac Lucius eius filius arma exercuere. Aure lius uero literis redimitus. Comperiuntur Hiasii. Quorum Macceus li terator laudatur. & Nardellus: qui literas exercuit: Felix uero canonica tus dignitate hornatus. sũt Viuaquæ. ĩter quos Paulinus monachus & cõ cionator diuini uerbi præcelluit. Numerantur Hierordi. inter quos Pa tritius literas exercuit. cẽsent Spatarelli. equibus Felix iureperitus. atq; Colãgelus eius filius literator extitere. fuere item hic altero genere Scri gnarii. Sunt Grauinæ. inter quos Sansonettus atq; Carulus: itẽ Validus Sansonetti filius literas exercuere. immorãtur item Mastrillii de quibus dictum est. sunt Supini. inter quos Ioannes Paulus philosophus ac medi cus. Raimundus uero eius frater medicus extitere. & Frãciscus musicus & canonicatu insignitus. & Bernardinus qui literas exercuit. Cẽsent Leo nes: quæ familia nostrum est genus. inter hosce Leo patruus: qui tum ar mis præstitit: tũ senator optimus habitus est: de quo superius satis dictũ est. Marinus itẽ noster pater uir prudens ac studio mercaturæ excelluit. Masellus horum pater mercatura quoq; polluit. Damianus uero musi cus præstantissimus extitit: regi Alfonso primo carus. Quinetiam Masel lus noster frater arma exercuit. Camillus uero noster filius literis insi gnitus. me quoq; inter hosce cõnumerato Leones: qui maximis amiciciæ

uinculis connexus sum cum Marco Musuro Cretensi uiro optimo grauissimoq; ac in utraq; lingua & doctissimo & facundissimo omniq; scientiarum genere hornatissimo. Demũ inhabitãt hac in nostra uicinia Notarii: iter quos. Micheles atq; Ciarlus equites extitere. ac huius filii duo Nicolaus atq; Vincentius arma exercuere. Itẽ Franciscus: Robertus & huius filius Bernardinus senatores boni. quinẽt Siluester canonicatus dignitate hornatus. In hac quoq; Familia Beatrix puella uenustissima illuxit. cuius ora ne an igenia potius diuia forẽt: nõ erat hoĩs ẽt Paridis opus diiudicare. utraq; enim uisa sunt summa esse. atq; supra q̃ ubi uis humana cõstituta est: euecta. hanc Thomas Maluicus sculptor præstantissimus e marmore finxit. sed inter cœlandum creduntur Gratiæ atque Horæ affuisse: opificisq; oculos illuminasse: manusq; eruditissimas reddidisse. siqdem marmore Pario miranda ꝓprietate edita est. ubi. n. marmor uiuaq; coram præstoq; fuissent: Beatrices geminæ cernebantur: altera audiens: loquens altera: ridens altera: altera læta. Neq; Maluicum solũmodo magnus ille puellæ decor atq; splendor ad effingendum commouit: uerum etiam omnes Italos poetas ad canendum exciuit: atq; inter primos Antonium Thebaldeum Ferrariensem uirum ut diuino ingenio. ac eloquio fulgentissimum: ita uiris doctissimis assidue atq; ubiq; terrarum laudatissimum. Quamobrem poematis innumeris utraq; illa diuinitatis imago celebrata est: prænomenq; accæpit a Musis. nanq; Diua Beatrix ab omnibus est cantata. Eadem duodeuicesimum iam annum agens: atq; ad Gecalæ pulcherrima iuga profecta qum inter oleas quercusq; ascenderet: e medio rem miram statim tempore sublata est. nec usq̃ a quoquam deinde uisa fuit. creditur tamen ob eius optimos diuinosq; mores uiua uolare cum superis: atq; alto successisse cœlo. Hæc sunt Nolanorum genera: q̃ tempestate nostra in urbe excellunt. quos uero in singulis uiros generibus memorauimus: parte maxima nouimus: uiuuntq; plæriq; eorum. q̃q̃ plurimi ob eam pestilentiam: quæ ab illuuione anni millesimi quingentesimi quarti post Dominum Iesum: orta est: desiderantur. seniores uero perpaucos a senioribus. qui illos cognouere: dedicimus.

De iudæis: qui Nolæ sæculo nr̃o habitauere ac eoꝝ eiectiõe. Ca. iiii.

E Nolanis familiis & habitatione satis dixisse uidemur: cõsequens est: docere de incolatu Iudeorum: quem aliquando fecere in urbe Nola. tanquam de corpore locutis: consentaneum sit: etiam de accidentariis rebus meminisse. accidit. n. forte quadam Iudæos incoluisse Nolam. Ex qua facti narratione erit posteritas multo doctior earum rerum: quæ nostra tempestate actæ sunt in hac urbe. Anno itaq; millesimo quatercentesimo q̃dragesimo in urbe Nola incolere cœpere Iudei atq; perq̃ pauci. Quorũ

primus fuit Vlielmus chirurgus medicus.homo pannosus ac pauperculus:ueluti senes nostri retulere.is ubi Nolam ingressus est:urbem statim totam commouit nouitate præsentiæ iudaicæ usq; adeo:ut postq̄ auditũ fuit aduentasse iudeum:turmatim Nolani per urbem ruere:ut illum tuerentur.tanq̄ sperassent unum ex illis cernere:qui Dominum Iesum cruci affixere. illi uero conductis ædibus cœpere uiuere ciuem Nolanũ. qum antea nullum in urbe Iudæum habitauisse auditum cognitumue sit a senioribus nostris.Deinde hisce ueluti initium aditũq; facientibus aduenere paulatim alii totq;:ut ad uiginti ædes conduxissent.Priores uero paucos annos ditissimi euasere fœnore faciendo. nãq; uestes omnis generis: uasa ænea:stannea:argentea:annulos:gẽmas cæteraq; praeciosa quæcũq; potuissent accipere in fidem & pignora capientes fœnerabant. fœnus autẽ erat mensurnum:uelut pro sexagenis mutuatis nummis singulos cum semisse expilabãt.quæ lucella super pignore ultra mutuatam pecuniam adiecta breui augebant sortem adeo:ut usuræ debitum præcio iusto rei æquaretur.unde res de pignoris proprietate in Iudei possessionem silenti deuoratione trãsigebatur.Neq; id eis satis fuit:sed Vlielmus etiam primus:senex iam ausus est ædes magnas mercari:easq; fabrica maiores pulcrioresq; efficere:idq; super uia Vicanciana.Item agrum amplum emere ad Turrem Martianam.quæ ædes agerq; postea possessi sunt a Cæsarinis tum:qum aduentantibus Gallis Iudei omnes expoliati fuere.Incoluerũt uero Iudei in urbe Nola annis septuaginta. Nanq; millesimo quincẽtesimo nono eiecti fuerunt nõ solum a Campania:sed etiã de Pelignis: Apulia:Calabria nunc dicta:ac longe antea de Sicilia: omniq; Hispania ab altero Ferdinando Aragõeo:qui prius Hispaniarum rex erat ac Siciliæ:deinde pulsis nostris regibus longo bello habito cum Gallis:ipse successit iperio Neapolitano.quo in bello Gallico Iudei plurima passi sunt damna Nanq; diuiciis omnibus spoliati sunt partim a militibus:partim a populis idq; anno.M.cccc vic.post Iesum dominum.

De Studiis Nolanorum Præsentium. Ca.v.

X ante facta de ciuibus historia plusculisq; locis aliis memoratis q̄ facillime pspici possunt omnia studia Nolanorum:qui hodie extant.atq; eadem illa uetusta a præsentibus hominibus tractari.ut cærimoniæ diuiæ: philosophia: militaris ars:agricultura atq; mercatura.hãc.n.peculiarem Nolanis esse:atq; magnopere cultam multitudo eorum ciuium:qui solis mercaturæ muneribus se domumq; egregios reddiderunt:apertissime testatur.q̄q̄ mercatura longe maior ditiorq; agi posset:q̄ agitur a Nolanis. materia enim magna atq; uia facillima data eis est.uia.n.breuissima facillimaq; patet ab urbe ad Stabias. Stabiis uero naue exire licet ad omnes orbis partes:præsertim in Aegyptias Alexandrinasq; nationes ubi Nola

ni fructus p̄ciosi habent̄:atq; illinc reuectare aromata spẽsq; in Italiã:in q̃ carius uẽdunt̄.qđ utilissimũ expeditissimũq; eẽ:ostẽdit aperuitq; primus Pacellus Claramontius ac Angelus eius filius:ut antea dictũ est.maximi quoq; momẽti id esse docuere Veniti:atq; Ligures mercatores : quorum quicũq;(nam complures uenere)Nolam mercatum fructus nostros ac cesserunt:ii ditissimi in patriam rediere.quam rem animaduertentes Neapolitani:& ipsi summo cum lucro idem tractauerunt.ut Franciscus atq; Matthæus Coppula:Colantonius Galiardus ac plæriq; alii. materiã uero noster ager tum alias tum nostra tempestate aptissimam produxit.uina enim optima plurimaq; Nolana sunt: atq; Auellanarum ĩgens copia. uina quidem Romæ Venetiisq; paratum liberalemq; inueniunt emptorem. auellanæ uero gratissimæ omnibus non solum Italis: sed ẽt Aphris populis habentur.quod si ad ea loca exteri mercatores hæc deuectãt magna cum utilitate.cum eadem deuehere facilius possent Nolãi:si uellẽt. id autem ab eis:ut satis perspectum aliquando fuisse uidetur:ita nec factitatum unq̃.ꝙ mediterraneis ingeniis insitum esse creditur: humi hærere uelle potius:q̃ undis fluctibusq; huc atq; illuc more pisciũ actitari . Agri culturam uero rem magnam dignamq; esse:animo concæpisse Nolanos: illud maxime indicare potest.siquidem omnis ager Nolanus colitur . In quo q̄q̃ cætera omnia lætissime ueniunt:duobus tamen Nolani præsertim nunc indulgent arboretis atque coryletis.Proinde summum Nolanorum uectigal ex hisce duobus capitur.Vina enim atq; auellanæ abunde colligunt̄.Quantitas autem uini omne genus: quæ uendi potest:q̃q; superesse ei:quæ usui cuiq; est:duum milium doliorum est. dolium autẽ uas est capiens.xxiiii.cados.quos baryles uocant a pondere iusto decentiq; humero hominis βαρύ· nanq; ponderosum est.Cadus enim uasculum est ligneum:quod qum plenum sit:fit hominis iustum ad ferendum pondus.equo uero tres cadi iustam sagmã sarcinãq; faciunt. uenditur autem Nolæ uini dolium:qum mustum est:triginta argenteis . Est aũt argẽteus nummus ex argento ponderis quattuor scrupulorum:horum singuli uicena grana frumenti ponderant.Auellanarum autem summa collectio ẽ ad sexaginta centenaria Nolana.cẽtenarium uero triginta modios capit. modius auellanarum apud Nolanos mensura est decem & octo tumulorum:aut duas iumenti sarcinas capiens . singula enim iumenta nouenos tumulos iuste ferre possunt . tumulus uero auellanarum mensura est capiens decem & octo rotula cum semisse fere.nanq; tumulus frumẽti.lx.rotula capit.rotulum uero est pondo triginta trium unciarium cum triente.uncia uero pondus est triginta scrupulorum . Quinetiam centũ rotula pondus complent:quod cantarum circumflexa penultima uocãt Nolani.Quamobrem si pondera auellanarum collegeris:quæ ĩ uno sũt centenario:inuenies centenarium capax esse centum cantarorum. hoc ẽ

centenarium cantarorum.quod ſine illa adiectione proferentes: centenarium appellant.quodq; dũtaxat in auellanis intelligũt.Neq; tamen hæc pondera audienda ſunt:qum auellanæ ſiccæ fuerint:ſed tum:qum de coryletis domum uehuntur.Centenarium uero menſura : quod primum a pondere ſumptum eſt:auditur tam in ſiccis antiquiſq; q̃ recentibus auellanis.Venditur autem Nolæ medius auellanarum frequentius xxiiii.argenteis.

De elegãtia & gratis moribus Noláo℞. Ca.vi.

Eruant Nolani hac etiam tempeſtate mores illos antiquos atq; uetuſtam uiuendi elegantiam.In urbe enĩ nulla ruſticitas admiſſa eſt.ſoli.n. fabri & rerum utenſilium opifices incolũt atq; uiri primarii: quo℞(ut noſti)meminimus.Gaudent pulchris ædibus ſumptuoſiſq; domiciliis atq; domus hornamentis præſertim lecti:cubiculi conclauis:atq; menſæ:gaudent pulchris ueſtibus:annulis:gẽmiſq;.mulieres uero ſolæ aureos torques bullasq; pulcherrimas a collo pendentes geſtant:atq; in utrãq; manũ ĩmiſſa bina terna ue dextrocheria ſeu dicas armillas argẽteas aureasue:quas manilias uocant.Quãobrem Antonellus Cãpobaſius uir grauis atq; cẽſorius ſæpe nũero carpere accuſareq; ſolebat Noláos.ꝗ nimis ĩpẽderẽt ueſtibus &hornatu corpis.utũtur eqs mulabuſq; atq; ſeruis.alunt canes ad uenãdũ atq; ad aucupãdũ accipitres.hi.n. edocti in coturnices a dño de manu ĩmiſſi ĩnuolãt:capiũt: atq; captas domino ſeruant.Gaudent quinetiam hoſpitalitate.libentiſſimeq; hoſpitibus domum adaperiunt:opipare lauteque illos excipiũt :ut ſoectatores teſteſq; habeant hornamentorum atq; erga cunctos innatæ familiaritatis.Cibos ruſticorum fugiunt.Laudant ſiquid ornate dictum factum ue ſenſerint.ſordidos oderunt:caſtigant: ut quiſq; quantum fieri poſſit eliganti honeſtæq; uitæ indulgeat.Natos quinetiam diligenter ac liberaliter educant . neq; hiſce contenti ſtudent etiam in nuncupandis filiis.uolũt.n.& puellis & pueris ſtatim ortis nomina pulchra ĩdere.Quãobrem pulchriores & uiros & mulieres Nola gignit:q̃ quæuis excircũpoſitis locis.Ex quibus ſtudiis mores placidiſſimi increbruere : præſertĩ mutua omnium beneuolentia.factiones quoq; neſciunt Nolani: neq; homicidia:neq; proditiones : neq; latrocinia.Illud quoq; mirum eſt.nuſq̃ uiſas eſſe Nolanas meretrices : neq; mẽdicos per alias urbes uagari . Quorum omnium fons atq; magiſtra eſt domeſtica patria ue atq; pertinax uitæ elegantia atq; cultus.Has ergo partes Nolanorum ſentiẽs Ioãnes Frãciſcus Caracciolus poeta illuſtris:uirq; moribus ĩtegerrimis ac(ut aiũt) Petrarca Neapolitanus:ſummopere & nomina & corpora & ingenia & & facilitatem atq; elegantiam Nolanam nõ modo mirifice laudabat:uerum etiam admirabatur magnopere:eamq; obrem frequentiſſime Nolã

ſpaciandi gratia ſe conferebat. Et Iouianus Pontanus noſtra tempeſtate florētiſſimus philoſophus & poeta urbe & moribus Nolanis delectatus eſt adeo: ut peſtem Neapolitanā fugiturus oībus circumpoſitis urbibus poſthabitis: Nolam diuerterit. ac in ea integram ēt æſtatem magna cum uoluptate (ut nos uidimus) contriuerit. Laurentius quoq; Valla: qui latinæ orationis atq; elegantiarum autor ac indagator ſummus ſuperiori tempeſtate fuit: Nolam ſæpe ſe conferebat delectatus Nolanorum oratione non modo amæna atq; ab omni ruſticitate remota: ſed ēt ꝙ antiq̄ latii proprietatem ſeruatam in ea uidebatur agnoſcere. proinde ſæpius dicere ſolebat: latina uerba nec ab Italis nec a Barbaris rectius q̄ a Nolanis pronūciari. ueluti cōpertum habuimus ab Antonello Petrucio Atellano Laurentii Vallæ diſcipulo atq; Philippino Bononio Laudenſi. qui nunc monaſterii Sancti Baſſiani commendatarius eſt. quorum uterque uir optimus atq; doctiſſimus habitus eſt: atq; Regis Ferdinandi primi a ſecretis extitit: Ioannes quinēt Attaldus philoſophus præſtātiſſimus: q̄q̄ Archiepiſcopus Tranenſis erat: maximā tamē partem ætatis Nolæ cōſumpſit. hic mortuus eſt: hic quoq; opertus tumulo. Eadem ratione Aurelius Biennatus poeta atq; orator optimus: & ſi epiſcopus erat Martorani: Nola tamen allectus frequentiſſime ad eam ſe cōferebat. Annibal ēt Ianuarius uir acri ingenio ac literis oībus hornatus: & ſi Salerni: Neapoliq; multa digna poſſideret: ſæpe numero tñ Nolam ſe cūtulit delectatus urbe ac moribus Nolanis. Antōius quoq; Galatheus utroq; literaꝝ charactere atq; ſcīa omni uir maxime circūſeptus Nolam libentiſſime ueniebat: ſemperq; domū noſtram diuertens. is ꝑter cætera dicere ſolebat. Nolā mihi ſolā Syracoſias eſſe. Nam Syracoſiæ uidentur appellatæ: ꝙ uel inuitos hoīes ob amænitatē trahāt. Petrus Grauinia Panhormita orator atq; poeta illuſtris uirq; uitæ elegātioris diligentiſſimus aliquot annos Nolæ ſuauiſſime uixit. Quinēt Raimundū Vrſinū Nolæ: Sarni: Salerni: multorūq; alioꝝ locoꝝ principē Nola ſola potuit trahere: delectare: ac ꝑ oē uitæ curriculū detinere. Vrſum Vrſinū quoq; uirū grauiſſimū adeo Nola oblectabat: ut crebrerrime Neapoli & a regis latere Nolā diſcedere cogeret̃. Gētilis pater tuus tātope Nola gaudebat: ut ſemper triſtis ab ea proficiſceretur: ad eam uero reuerteret̃ lætiſſimus. Neq; mirū id ſit. ſi eadē ēt tū: qū iniuriis Syllæ laceſſita fractaq; iaceret: potuit Auguſtū allicere detinereq;: atq; Ti. Claudiū excire: ut in Cāpaniā Nolāq; crebro accederet. Multos ꝑtereo alios: ne multos recenſeā Nolanæ cōditionis amatores. Hæc inſup in cauſa eſt: qur multi e Nolanis peregre diu uiuere: atq; extra patriā incolere nequeant: ſed q̄ celerrime fieri pōt: ubi exierint: domū reuerti ꝑcupiant. non. n. inueniunt in exteris moꝝ ſuorum dulcedinē: q̄bus domi educati alitiq; fuere. quare aſperitatē quandā offendentes ab ea ut a contrario hoſteue repellunt̃ ad ſuos. Vnde factū ē No-

læ ueluti prouerbiũ.Nolanũ cãpanariũ:in eos:qui non longius tolerant aut manere:aut proficisci:q̃ unde cãpanariũ spectare quirint.Laurentius Bulinus nepos iam adolescens qũ triduo peregre mecũ forte p Sãnium uenisset:adeo offensus ẽ moribus externis:ut reuersus Nolã:nõ prius portã Samuelitanã ingredi uoluit:q̃ equo desiliens antas oscularet̃:qđ sæpius inter equitandũ uouerat:si cito Nolã reuerteret̃.sed huius Felicitatis fortuna q̃si inuida illa:q̃ ex illuuione iã dicta orta ẽ:pestilentia multum rẽ Nolanã afflixit:atq; nõ magnũ mõ hoíum numerũ sustulit: uerũetiam diuicias imẽsas exhausit.quãobrẽ æqua rõne cætera quæq; diminuta pdítaq; esse quoq; oportere:cõpertũ est.

De Magistratibus Nolanis. Ca.vii.

Olani magistratus sũt hi.Prætor:Auditor.Electi.p̃fecti eduliorꝝ.p̃fectus mẽsurarũ.Aedilis. Quæstor urbis. Magister nundinarũ.Quæstor reguli.p̃fectus arcis.Horꝝplurimi cõstituunt̃ a regulo:pauci a populo.Regulus p̃torẽ quotannis in urbe p̃ponit:quẽ Capitaneũ uocãt:atq; eũ:quẽ ei lubeat.is tñ uir externus ẽ freq̃ẽtissime:nõ ciuis Nolanus.cõtrouersias oẽs ciuiũ primũ iudicat.Sontesq; quoscũq; punit.Nã lites: q̃ sacerdotũ sũt: episcopi ẽ cõponere.ubi uero forũ agit domus est cõductitia:q̃ circa mediũ urbis ꝓpeq; Porticũ eẽ solet.salariũ p̃tori statutũ ẽ a Regulo cui quoq; licet nõ nullas paruas pecuniarꝝ exactiões facere.Nãq; sontiũ mulctæ in ærariũ fisci deferunt̃.uerũ p̃tori q̃licũq; lr̃arũ gñe fuerit redimitus aut lr̃is caruerit:semp adhibet̃ aliqs iureperitus:quẽ assessorẽ uocant: cuius ẽt officiũ ẽ cõtrouersias dirimere.iudicia.n.q̃ ab hoc ipso ferunt̃: ea p̃tor fecisse:existimat̃.idẽ plærũq; ex ciuibus Nolanis atq; a regulo quotannis cõstituit̃:a quo ẽt salariũ delegat̃.Regulus ẽt Auditorẽ p̃tore superiorẽ cõstituit.q nõ mõ p̃toris urbani:sed cæterorꝝ ẽt oppidorꝝ:q̃ Nolæ subdita sunt:causas assumit:siqñ in his aliq̃ male trãsigant̃.is.n.q iniuria lite cecidisse credit:appellat Auditorẽ.Est aũt auditor freq̃ẽtius Nolanus ciuis: forꝝ cõuentũq; iuridicũ domi suæ hẽt.p̃mia quoq; statuta a regulo capit. tẽpus aũt magistratus:annus est.Electura uero senos hoĩes excipit:quos electos uocãt.ꝙ q̃rto quoq; mẽse a pplõ eligũt̃ terni de primariis: totidẽq; de plebeis.horꝝ sũma urbis potestas est.de unaquaq;.n.re uerba facere pñt:atq; p re pu.itercedere regi:regulo:p̃tori atq; cæteris magistratibus: atq; cũ ea autoritate rẽ pu.gubernãt.Exercẽt aũt magistratũ suũ electi nõ stipẽdio munere ue cõducti:sed ꝓrsus gratuiti ac ea charitate cõciues amplectunt̃:q̃ patres filios ꝓsecunt̃.p̃fecti uero eduliorꝝ a pplõ ẽt statuunt̃:quos catapanes uocãt:debentes dicere catapan.hoc ẽ p̃fecti catapã id est circa oẽ eduliorꝝ genus.nihil.n.esculenti uendi in urbe põt:nisi indicto declaratoq; abeis p̃cio.siqui sint ergo:q rẽ pluris uendiderit:aut iniu-

sto pondere mensura ue:aut ré uiciatam adulteratamue:ii ab illis pecu nia mulctantur.conscribuntur autem hi a populo altero quoq; mense at que bini:sed alter ex primariis ex plebeis alter.pro præmio uero his mul ctæ conceduntur:quas ab iis:qui cum fraude uendidere:exegerint. Ve rum qum acriores sumendis pœnis sunt:ab Electis refrenãtur.Q uestor autem urbis:quem Syndicum Græcouerbo appellant:populi magistra tus est.is enim syndicus est:ad quem communia a populo publicata de feruntur.ꝙ ea iuste recipit.ergo pecuniam exigit a Publicanis populi: at que a conciuibus secundum publicatam a populo Electisq; formulam. Eligitur autem quotannis atq; unus a populo Electisq;.cui præmia quæ dam soluuntur:ꝙ labores multos subit in eo officio:illaq; ex pecunia pu blica sumit. Aedilis uero magistratus a regulo pronunciatur. uerum is quoad uixerit:rem tractat.præfectus est uiarum:arearum tam in urbe q̃ extra urbem:stillicidiorum & ad hæc spectantium.idem solus unus est. eiq; nulla stipendia soluuntur.Nanq; mulctæ:quas a transgressoribus exi git:illi conceduntur.Præfectus uero mensurarum etiam unus est : atq; a regulo declaratur:ei curæ sunt mensuræ:stateræ:trutinæ & cæte ra id ge nus:mulcta uero:quæ ex iniuste his utentibus exigitur : stipendia ꝓbet. solet idem semper in magistratu esse.Præter hosce quæstor reguli: quem ærarium uocant:a regulo eligitur cum annuo salario:sed ad incerta tem pora.is colligit omnem reguli pecuniam.uerum quotannis quaterni ho mines de plebe urbana paganisq; deligũtur:quibus ille ut lictoribus sem per præsentibus utitur.horũ unus ex plebe Nolana iubetur:alter de pa ganis:qui a Vicanciana porta sunt.Tertius de paganis:qui a Cortefella na sunt plaga.quartus de paganis:quos Samuelis porta excipit. singuli quinetiam horum baculum tanquam insigne assidue ferunt. unde Baiuli sunt appellati:uel ꝙ Aerario baiulant:hoc est ferendo:quod uelit: serui unt.Habent hi baiuli forum:controuersiasq; minutulas cognoscunt.præ sertim eas:quæ oriuntur ex damnis illatis in agris. uerum ꝙ literis carẽt: iudex eis datus est ex ciuibus Nolanis:qui literas exerceat. pœnasq; pe cuniarias duntaxat exigunt.Præfectus uero arcis a regulo statuitur: qui ut custos est arcis:ita nemini obnoxius est iudici nisi uni Regulo. statui tur autem ad interminata tempora.Magister autem nundinarum etiam a regulo constituitur.sed ex primariis Nolanis.fit quotannis quidem: ue rum octonum dierum imperium habet.quibus nundinæ & Cærimoniæ Beati Pauli aguntur:ut superius dictum est.Licet enim tum omnibus li bere impuneq; in urbe publiceq; esse:uel si alios magistratus fugerint. tũ enim omnium magistratuũ potestas interdicta cõticescit.sicuti oĩa uecti galia sublata sũt.Q uãobrẽ ab externis populis mercatores q̃ plurimi ad urbẽ se cõferũt. cũ mercimõiis inumeris:ut uendãt emãtq; absq; solutiõe uectigaliũ ac portorioꝝ.Huic itaq; cõuẽtu octomerino magr̃atũ ꝑesse

oportet.ut controuersiæ cōpescant: q̄ inter negociantes solent excitari. is ergo prima die magnum imperium ostentat. Nam a Regia sumpto uexillo magno reguli exiens ordine longo per urbem totam procedit. primum.n.omnis multitudo paganoꝶ pedes progreditur arma gerentium. quæ turmam peditum in aciem descendentium præsefert. hos secūtur tubicines Tibicinesq; atq; tympanistæ equo sedentes. ac uexillum præcecedentes. sequitur hosce uexilliger. is iuuenis ualidus est atq; ex equestri ordine delectus: equo sedet pulcherrimo. quem nunc in hoc nunc in alterum latus agitans: gestat uexillum erectum: qum dextra ac cubito exerto illud fixerit: ubi genu premit equm: atq; dederit: ut eius uelum assidue obuius uentus crebras in undas uerset. Post hūc lictores magistratus pedes secuntur. hosce seqtur ipse magno equo delatus hornatusq; uestibus: gemmis & auro. sceptrumq; dextera tenens. comitantur omnes Nolani ciues: qui equo sequi possunt. tandē facta lustratiōe ad Porticum: quæ ꝑ eos dies auleis ac frōdibus hornatur: deuenitur. hic uexillum erigitur super Porticus fastigio. Magister uero solio alto sedens iura cunctis dicit. Septimo uero die ac pridie festum beati Paulini altera fit lustratio. primum.n. agricultores cum falcibns procedunt sequentes tanq̄ uexillū eorum: ingentem ut columnam facem accēsam: spicisq; triticeis redimitam. hæc adeo magna est: ut pondus iniustum sit hoī ferenti. quare in capulo quodam erecta præfertur a pluribus. ex collata pecunia agricultoꝶ confecta est. atq; quotannis augetur non solum reficitur id: quod in lustratione incenditur. quod cæreum uocant. similiter fax alia conficitur ab aliis. quam in hac pompa suam quiq; præmittentes secuntur. deinde ergo seqtur fax holitorum cepis alliisq; corollata: quam secūtur holitores. ac deinceps reliquæ faces opificum. Post hosce incedunt ordines cœnobitaꝶ: ac ordines sacerdotum clericorum. quorum ultimus episcopus est: ferēs manu reliquias apostolorum: ac ligni crucis: quorūdamq; martyrum: ac diui Paulini: easq; in manu argentea clausas. Episcopum comitatur regulus: atq; magister nundinarum: deinde primarii urbis: atq; plebs reliqua: omnes uidelicet pedes incedentes. Postrema uero die nundinarum: quæ festa diui est: præmia cursoribus exponuntur in ipsa porticu pendentia. quæ tria sunt. Primum militares uestes: alterum Scorpio cum pharetra: tertium ensis. conueniunt ergo undique: qui cursu præstant. curriculum est mille & quincentorum passuum. curritur per portam Vicancium. carceres sunt extra urbem ad Candicios: meta est ad Porticum. cursores nudi ac reuinctis capillis certant. horum primo uincenti primum: sequenti alterum: tertio tertium præmium datur. Post hoc currendi certamen primores adolescentuli: qui duodecim annis natu non fuerint maiores. equo insidentes cursu altero certant hastulas gestantes. curritur eadem uia per trecentos passus. carceres sunt extra pottam Vican-

cium.meta ad porticum.hic enim in media uiarum sectiõe orbis auratus pendet amplus:quem hastula sub axilla dextra firmata directaq; incurrẽtes transfigunt. Transfigentibus crumenæ sericæ donantur. Hæc omnia gradum facere uidentur ad militarem artem non solum ad pompam instruuntur.testãtur que apud ueteres horum spectaculorum autores magnam curam fuisse rei militaris:non modo diuini cultus. Quibusq; expeditis magister abdicat se magistratu:domũq; se confert priuata facturus.

De Tributis & Vectigalibus:q̃ in urbe pp̃loq; Nolano fiũt. Ca.viii.

IN urbe Nola tum publica pecunia exigitur:tũ priuata.publicam exigit populus Nolanus.priuatã uero regulus atq; ciuis. Verum ea:quæ publica ẽ Nolanorum etiam in priuatam mutatur.transfertur enim in tributa regia. a rege nanq; iussa est anniuersaria pecunia præ numero ædium:quæ& in urbe sunt:atq; in pagis uillisq; Nolanis palantur.itaq; ut pro singulis ædibus populus iussus sit denos quinos argẽteos soluere.atq; p̃ter hosce singulæ ædes iussæ sunt accipere ab eo modios singulos salis.modius.n.hic: qui & tumulus dicitur:pondo est centum ac decem librarum.atq; pro sale destributo exiguntur argentei quini cum semisse in singulos modios. quamobrem ædes singulæ:quos focos appellãt.uicenos argenteos cum semisse soluere tenentur. Nolanæ uero ædes tum urbanæ tum paganæ qum usq; ad millenarium numerum censeantur:fit ut singulos annos po. Nolanus tributum uicies centenum quinquagenumq; aureum regi pendeat. Verumtamen&si populus numerum pro numero ædium pensurus ẽ:non tñ ea tessera pecuniã colligit:ut pauperes sortes æquas locupletioribus soluant.sed rem cuiq; ita impartitur:ut suũ cuiusq; peculium ac cẽsus est. Quinetiam ne omnis ea summa hauriatur a ciuibus:idixit annuẽte rege atq; regulo quattuor uectigallia rebus quibusdam: quæ publice uenduntur. quas gabellas appellant uolentes dicere capiellas a capiendo. Eorum unum est super farina:quæ in emporio uenditur. in quo emptor solummodo soluit in singulos tumulos memorati ponderis obolos quosdã: quæ argentei decima est pars. Alterum uectigal indictum ẽ super uino:quod duntaxat in tabernis diuersoriis uenditur. Caupo.n. in singula dolia aureos quaternos soluit. Tertium est super uiscere rotulatim uendendo.lanius.n.pro boue uituloue:aut porco:aut cæterorum quolibet soluit habita rõne eque ac rotulati libratimue fieret solutio. Quartũ est super eis:quæ sale macerantur:inter quæ ẽt recentes pisces audiunt̃. in quo uenditor solum soluit præ nũero rotuloꝝ.oĩum hoꝝ uectigalium atq;:distributi salis pecuniam Syndicus & quæstor urbis colligit:idẽque ex ea tributum regi nomine Nolanorum pendit. Regulus autem priuatã pecuniã excipit simul per uectigalia quædam:quæ super mercatura

rerum iniecta sunt: simul per redditus agrorum atq; ædium & taberna-
rum: quas possidet. Vectigalia sex sunt. unum est super statera. nam pro
omnibus rebus: quæ publice summatim uenduntur pondere: qum state-
ra sint librandæ: solutio fit libratori a uẽditore. Alterum est super animã-
tibus: quæ uenduntur. soluitur pro præcio animantis uenditæ. solutio fit
ab emptore atq; par a uerditore. quo uectigali soluti sunt Nolani tã emẽ
do q̃ uendendo. Tertium est: quæ Grassa nuncupatur. Nanq; præ abspor
tandis rebus ab urbe aut transigendis per urbem agrum ue Nolanũ por
torium soluitur a rerum domino. Neq; huic uectigali obnoxius est No
lanus ciuis. Quartum est super iugulandis animalibus: quorum uiscus
diuenditur. quod Lanius etiam soluit præ magnitudine animalis: quod
iugulat. Quintum est super mensuris frumentorum & leguminum: atq; fru
ctuum: qui in Mercato uenduntur: cui Nolanus ciuis si emptor fuerit nõ
manet obnoxius. uenditor uero frumentimetræ præ nũero mensurarum
soluit. Sextum super pannis: in quo aduena: si in urbe uendiderit: præ uẽ-
ditorum precio pannorum facit solutionem. Collectio igitur regulinæ
pecuniæ: quæ in agris urbeq; Nola quotannis fit: excrescit ad bismille-
nos atq; quingentenos aureos. Pecunia autem priuata ciuibus exigitur.
partim a feudis: partim ab agrorum fructibus. feudum enim est ius quod
dam regium: quod habetur in plærisq; aut ædibus aut tabernis aut agris:
aut omnibus his: quorum feudatarii tenentur quotannis tributula quæ-
dam pendere feudi domino. Quod ius nusquã diuiditur: sed integrũ sem
per uenit ad hæredem eum: qui natu fuerit primus. ciues autem: qui feu
da non possident: ex agris tabernis ue aut domibus usum fructusq; capiẽ
tes: uectigalia faciunt. nemo tamẽ ciuis Nolanus est uel cum feudo uel
sine feudo: qui præter impensas factas in agris: tantum pecuniarum exi-
gere potest. quod excedere ualeat trecentos aureos.

De Matrimoniis & dotibus. Ca. viiii.

Atrimonia Nolani contrahunt primum per occulta pacta:
deĩde anteq̃ fidẽ dent sponsi: referũtur ad præsulem: atq; in
episcopio audiẽte populo publicant̃. ut si qd̃ forte cõiugiũ
occulto fuisset patratum: detegeretur. ne ue duo cõiugia cõ
iungerent̃. atq; ubi cõpertũ sit: nullã adesse fraudẽ: illud: de
quo agit̃: paucos post dies data fide cõpleret̃. In quo mulier dotẽ fert ui
ro. Cõtra uero uir dono mulierẽ ꝓseqt̃. Nanq; ob sumptũ primũ osculũ
ille mulieri de pecunia sua tantũ largitur: quanta est dotis decima. Qui-
etiam præ honere prolis tollendæ: quanta est dotis quarta. Dos autem si
parua aut mediocris fuerit: frequenter ex triente utensilia sunt: e besse ue
ro nummi: aut domus aut ager: qui nummis fit censu par. si uero magna:

e sextante utensilia sunt:e dextante uero nummi aut prædia.uir uero ueluti accæptæ summæ:quæ fit ex dote constituta & quarta & decima memoratis:obnoxias & obligatas facit possessiões suas:præsertim domos & agros adeo ut illarum usus ipsius sit:mulieris uero hypotheca seu primũ ius.Manet aũt sponsa domi paternæ aliquot menses:interdum usq; ad annum uirginitate seruata.exacto uero tempore manendi statuto ad episcopium deducitur a parente cum pompa & sonis.atq; illic idem sumpta fiſiolæ manu:eam uiro tradit:dedit:atq; addicit.at is cum accæpta sponsa ad aram accedit ducente sacerdote:& actis illic oratiõibus accæptaq; benedictiõe domum uiri:puella cum eadem pompa deducitur.atq; illic tũ die tum biduo:interdum triduo nuptiæ celebrantur inter sonos & tripudia & choreas & cantus & opipara amplaq; conuiuia.Nam q̃ plurimi ad conuiuia inuitantur:ad tripudia uero & choreas cuiq; accedere & intrare licet.hoc pacto Nolani ante prolem gignendam præludũt:ut summo honore & lætita eos excipiant:quibus sunt senectutem grauem commissuri.summa uero dos adusq; septingẽtenos aureos excrescere : minima uero non infra quinquagenos minui & tenuari solet.Quamobrem ubi tantum auri cum puella transferri uideretur:autore Raimundo Vrsino Nolæ regulo cautum est:edictumq; factum:ac a po. Nolano iureiurãdo santitum:quod hoc pacto habet.Nolano homini a cõterminis populis uxorẽ ducere liceto:in uxorem uero Nolanam puellam mulierem ue ad externos populos mittere non liceto.quod multis annis seruatum est . nostra uero tempestate prope antiquatum.

De spectaculis histrionũ atq; ludo equestri. Ca.x.

Vanq̃ per hæc tempora nulla extant amphitheatra:neq; uestigia aliqua uidentur eorum:quæ extare potuissent post illa duo:quæ in urbe antiqua(dictum est)mansisse. spectacula tamen quodam modo aguntur:quæ similitudinem & speciem faciunt illorum ludorum antiquoꝝ.siquãdo nunc spectacula redduntur tum personatorum:tum etiam iuuenum ueris armis certantium.atq; illi pedes:hi uero equo sedentes rem agunt.Verumtamẽ personatorum spectacula quædam sunt ad ostendenda mysteria religionis .ueluti qum repræsentat̃ resurrectio Domini Iesu:aut qũ Reges tres stella monstrante uiam : uisere natum Iesum.quæ omnia in basilicis solẽt agi.In quibus reddendis peritores extiterunt actores Paulus monachus: Baptista Tangus:Bernardinus Miranda:Bernardus Gratianus & Antonius frater eius:Ioannes Monfortes:Ioãnes Moscarellus:Petrus Paulus eius filius:atq; Carulucius Tangus.Quædam uero ad uoluptatẽ apparantur:quæ quoq; maxime uaria sunt.neq; ipsa hæc in templis:in areis urbis magnis actitant̃:ueluti inforo frumẽtario:ut i area ea:q̃ ẽ ante basilicã diui Frãcisci.atq; ante Porticũ:aut ẽt uagãdo p urbem.In his q̃ maxi

me comœdia Atellana introducta eē uidetur.omnia.n.uel choreas & tripudia capiunt:uel iocos & sales habentia:risum crebrerrimo mouent.Peritiores q̄ plurimi etiam in his apparuere histriones.sed præstātissimi omnium tres.Ioannes Gratianus cognomento Rosta.rostam.n.dicunt frustulum assum carnis.erat.n.illius corpusculum rostæ perq̄ simile. Damianus Capuanus.atq; Angelus Massellus Sassius.Is adeo facetus fuit:ut ne moriens quidem iocorum oblitus sit.qum.n.rogaretur:quo nam in templo placeret humari:uoce saneq̄ tenui respondit: in sancto Apostolo : ut sicuti uiuus bene bibi:ita mortuus bibam assidue.erat.n. uini amātissim⁹. in sancto uero Apostolo pauimentum adeo humi depressum est : ut parū absit ab aqua. Proinde qui illic sepulti sunt:fere semper aqua madent. Eorum uero qui equo sedent:spectaculum tanquam equitum certamen est . singuli.n.armantur ubi primum calcaria fuerint calciati:ocreis a talis ad usq; inguina:quarum scinerios:quibus tibiæ: arnisios uero: quibus coxæ teguntur:appellāt.item faleris:quæ a cingulo adusq; genua pendētes ambiunt clunes ac coxas:quasq; faldas uocāt. Tertio semilorica uel semitunica:quæ & brachia & cæterum corpus:quod a collo ad cingulū est: operit.quod fiancale appellant.uerū tam faleræq̄ semilorica tela q̄dam est ex solis annulis ferreis textilis.Item thorace:manicis:casside: atq; buccula:quam baueram appellant.Quinēt humero sinistro ueluti q̄dam ala:quod spallarolum uocant:adiecta est:quæ tegit usquequaq; humerum axillamq; atq; scapulam.habetq; anterius ea ala ueluti paruum scutum:quo & axilla & pectoris pars sinistra tutius armantur . Quinēt adiicitur fœmorale.hoc.n.est tegmen:quod a cingulo pendens tuet᷑ alui sinistram partem atq; coxam.leua.n.ualidius armant᷑.ꝙ leuo latere ictus hostis excipiuntur.sūt aūt hæc arma preter faleras atq; semitunicam solido dupliciq; ferro constantia:tersaq;:ac ueluti speculum fulgentia. cassidi quoq; semper assidet crista aliqua aurea argentea ue:ut equitis fert libido.hēt is eques armatus in conflictu turbinatam hastam longam pedibus quattuordecim.cuius citra capulum cauda est longa trium pedum: crassa uero tantum:quantum apte ab axilla astringi possit . ultra capulū uero turbinis ambitus est duum pedum.in cuspide uero summa ambitus est digitoꝝ sex.quinetiam ultra capulum statim affixus est orbis furreus magnus ac nitidus:qui ubi hastæ cauda sub axilla tenetur:tegit & manū & axillam tenentis.quod schifum uocant.in cuspide uero hastæ spiculū nullum.ea.n.secta est solummodo. Neq; tam longa magnaq; hasta : ubi īclinata in hostem fuerit:posset teneri ab axilla atq; dextera manu: nisi ēt exerctus a thorace eēt ferreus ueluti dens porcinus.hoc.n. tāq̄ unco mu tuloue hasta q̄ maxime sustinetur.quem dentem restam appellant . Ascēdit itaq; is armatus equum magnū ac ualidum.atq; eū exeūtē quattuor iuuenes etiam equo sedentes antecedūt:quoꝝ singuli singulas hastas : q̄les

diximus:gerunt erectas:atq; cum comitibus aliis ad curriculum specta-culumq; graui incessu deuenit.locorum uero certaminis huius alter ex-tra urbem est in foro Boario:alter ĩtra urbem atq; in ea uia : quæ a sacel-lo Paulini uersus turrẽ Scrignarioꝝ procurrit.est enim ampla:recta:pla naq;:cuius solum non cœnosum est:neq; silice stratum. Sed tamẽ ut ĩ fo-ro Boario rarissime fit conflictus:ita hoc in loco frequentissime agitur. In hac autem uia media sepes extruitur altitudinis sexpedum:longitudi nis uero passuum.xx.contexta ex perticis tenuibus uiridibusq; atq; fron dosis primum quidem pedatim humi fixis deinde altera ĩclinatis. quam telam appellant.conflictus uero fit aut qum duo cõcurrunt uterq; ab al tero telæ cornu ita:ut concurrentes tela sola mutuo dirigat atq; discrimi net:aut qum eorum alter ictum excipit expectans in altero cornu telæ: alter uero abaltero impetum facit.Sæpius tamẽ eodem ĩ spectaculo idẽ alterq; socius omnes incurrentes expectando excipiunt.expectantes ta-bulerii nuncupantur.qui duo interdum sunt:ut unus eorum semper sit in spectaculo.licet autem singulis quaterna incurrere:ꝙ quaternæ hastæ fe runtur a singulis.atq; ꝙ in eo numero omnis uis & equi & equitis experi tur.Neq; singula paria certantium in singulis spectaculis:sed deinceps q̃ plurima numerantur.accidit itaq; in eo conflictu hastarum cõflactio aut omnium aut plurium.uerum qui omnes eas frãgit feriendo: is præmiare fert.ni fuerit:qui hostis cassidem eiusq; frontem feriat:is enim præfertur cũctis:ubi nemo hostem ab equo feriendo detruserit Nam hic ante om-nes dignus habitus est.accidit casus : accidit confractio aut brachii aut tibiæ aut carpitis.accidunt uulnera obsurculos frustaq; fractarum hasta rum:quæ per cõmissa arma infiguntur ab impetu.accidit ĩterdum etiam mors tam a uulnere q̃ a casu.Præmium uero aliquando tela serica est:ali quando pannus:aliquando annulus aureus.Neq; in conflictum hũc No lanum milites discendunt:sed iuuenes:qui militarem artem inire cupiũt paranturq;.appellant autem hunc conflictum giostram debentes dicere clostram.quippe ꝙ in loco ueluti clauso id genus certaminis agitur. Ex quibus licet uidere ueluti quasdam umbras antiquarum institutionum: quibus populus oblectabatur & discebat in amphitheatris. atq; quibus iuuenes ad ingenium pugnandi erudiebantur.Namq; sicut in scholis pri mum adolescentes declamando docentur orare:ut in foro concione ue apposite dicendo suadere ualerent.Ita in spectaculis iuuenes & equos & hastã regere atq; arma tolerare ut discũt ita assuescũt:ne in pugna uerio re ab ignorantia & nouitate facti tardarẽtur. Verumenimuero mos hic usq; ad nostra tẽpora seruatus:si non per se degenerauit:cæpit tamen cor rũpi a more alio:qui nuper ĩ Italiã furtim ĩductus eẽ uidetur hoc pacto se habens.In eodẽ enim curriculo funis e transuerso tenditur.a cuius me dio pendet bacillus ultimo annulum ferreum continens nõ maiorem eo:

quem medius digitus indueret.quam quintanam uocāt. Curritur igitur ab equite inermi atq; cum hastula tenui ad transfigēdum eum annulum. transfigenti cuiq; datur pecten:aut speculum:aut crumena:aut muscariū setaceum:ei uero qui equo decidit:nāq; hoc etiā contingit:utriculus qui dam mittitur.currunt hic equo sedentes tam personati q̄ non personati. atq; in curriculo nulla his tela sepes ue erigitur.

De cōsuetidine quadā sacerdotum p̄sulem uenerantiū. Cap.xi.

Ntiqus mos Nolæ icrebruit is.septimo enim quoq; Kl.Maias omnes sacerdotes episcopales:quos presbyteros uocāt: tam qui in urbe q̄ qui in conterminis oppidis imorantur: ad urbem episcopumq; se conferunt.oppida uero. quæ sub præsulatu Nolano sunt:superius enumerauimus. ueruntamen non licet clericis urbem intrare nisi coronatis:atq; ordine canentibus cum plusculis tibicinibus.cantus sunt dei ac sanctoꝝ hymni.corollæ uero contextæ sunt e rosis floribusq; citreis aliisq; : si quos pulcherrimos ea dies producere solet.manu quoq; ferētibus fasciculos rosarū affabre cōtextos ac apte distinctos.eo itaq; mō hornati sacerdotes urbem templumq; episcopi ingrediunt̄.singulæ uero turmæ eorū a singulis oppidis aduentantes.Deinde ubi omnes in choro cōgregati sunt:singulatim uocātur ad episcopum.Is uero tum sedet in solio quodam alto : quod situm est sub parua testudine.testudo autē hæc inter maiorem cellam atq; minorē leuam erecta a duabus celumellis atq; pariete tribus arcubus paruis interiacentibus sustentatur.quæq; per folia atq; imagines quasdā fastigiatur.Sed hoc solium:quod in cella maiore esse deberet : expositum est eo pacto:quo dictum est.uocatus igitur sacerdos de ordine ac turma sua solus ab æde ad cellā & a choro ad episcopū accedit coronatus atq; floribus redimitus.deinde solium ascēdit ac genu flexo extractaq; capiti corolla Episcopum ueneratur.corollāq; ac fasciculos florū oēs illi largi tur.& exosculata præsulis manu recedit ad suos.atq; eodē modo cæteroꝝ singuli uocati accedunt:floridaq; munuscula ferentes donant.Episcopus uero ubi plusculæ cerollæ fuerint collectæ : dono eas mittit ad primarias urbis matronas.Populus enim oīs ad hunc ueluti triūphū spectādum collectus est.Inter hosce uero sacerdotes unus a Stabiis mittit̄:qui agnū baiulo portante cōducit.agnus est magnus cādidusq; atq; cū corni bus auratis.quē ille dono ad præsulē ducit:ut alii serta rosasq; largiūtur. facto itaq; eo pacto censu sacerdotū:cum cōmuni oīum eorū cātu sacræ rogationes finiunt̄.domūq; cuncti suā hilares reuertunt̄.Ea res atq; clericoꝝ quasi cēsus usum basilicæ antiqū autoritatēq; ostēdit.p̄tor enim tū in cella alto loco sedens iura dicebat populo collecto in æde. No lanoꝝ quoque antiqū imperiū in circumposita oppida : quod superius monstratum est ; testatur. Quinetiam cærimonias quasdam Iouis indicare

uidetur:quas Nolæ in tẽplo eius cõtermini populi quotãnis factitabãt. in quibus agnus albus cum auratis cornibus a stabianis mactabatur. auratum enim agnum Ioui mactari cecinit Apollonius Rhodius in secundo Argonauticorum ab iis:quibus in profugiendo Iuppiter præfuisset. Proinde uidere licet quoq; ex his:Nolanum episcopium non modo templum atq; celeberrimum Iouis extitisse:sed etiam Iouis Profugii atq; Fœdericii. Stabianosq; aliquando profugisse ad Nolanos:atq; Nolanis deditos fœdus diditionis percussisse. Nam apud Homerum.iii.Iliados a Menelao Græcisq; ducibus Ioui mactatur agnus albus:qui seruatores fœderum iuuaret:male contra puniret eorum trãsgressores atq; ruptores. Rosarum autem atq; florum serta:fasciculi & glomi lætitiam ac hilaritatem ubiq; testari uolunt. flores enim sunt ueluti gaudia & lætitiæ stirpium. Sunt enim apertiões pulcherrimæ atq; gratissimæ. At uero qui ad dominum præsulemq; suum ueneraturi accedunt:eos primum benignos hilares lætosq; esse atq; gaudia animi præseferre decet. quãobrem ad illud maximum iudicium Paridis legitur iisse Venus non solum Horis & Gratiis redimita sed etiam rosas manu ferens:ob quas tã læta grataq; uisa est iudici:ut pro rosis palmam reportarit. Seueritas contra atq; tristitia & superciliorum corrugatio item uacuæ manus & inhornatum caput:quandam animi auersionem atq; detestationem ostendit & arguit. quæ res q̃ plurimum ab officio uenerantis reputatur aliena.

De altera sacerdotum consuetudine. Ca.xii.

COnsuetudo sacerdotum altera ita habet: Paucis enim post memoratam diem coronarum sertorumq; p̃teritis:atq; tum: qum dies illuxit:quod posca rosarum appellatur. Basilicam episcopium fronde atq; floribus spargunt hornantq; sacerdotes. ac inter sacrificandum ex eis unus uasculo arctissimi orificii roseæq; semipleno singulos accedens irrorat. exactis deinde rogatiõibus sacris in spectaculum erigunt populũ hoc pacto. a templo enim pendet porcella uiua:magna:ualida:præcepsque atque tota sepo illita: cuius posteriores pedes ligãtur fune ductario:qui per trocleam templo alligatam fluitat. Nam alteram funis partem trahẽtibus porcella statim extollitur:eisdemque laxantibus & illa humum uersus celerrime ruit. trahentes autem nõ humi:supra fornicem minoris cellæ dextræ firmantur. Super trabibus tituli quinetiam coassatio quædam asserum contabulat̃ adeo:ut certa contignatio uideatur. in qua paratur copia maxima aquæ: ac ingẽtes cumuli fascium urticarum:stupeorumque glomorum magna multitudo. ut iisce raptores porcellæ defendant̃. Contra uero ad raptandam porcellam datur iis;qui in pauimẽto sunt;libertas aditus. iccirco ad

eam capiendam accinguntur iuuenes ualidiſſimi ruſticiq; nudi brachiis coxis & cruribus:quorum capita ceruicalibus conteguntur.quibus non licet accedere pluribus q̄ quinq; aut ſex:trahētibus uero uno altero ue licet pluribus eſſe.permittunt igitur ſuperiores porcellā paulatim deflue re uſq; ad capita ipſam aggredientium.hi uero primum manu(ut lubet) pedes aures ue illius præhenſant:ſed qum tenere abducereq; arbitrant̄: ſtatim tempore a ſuperioribus retracta e manibus tenentium dilabitur. idem uero ſaltando ſecuntur aſcendentem:iterumq; capiunt detrahuntq; ſenſim etiam ſinentibus ſuperioribus.deinde iterum cogentibus extollūt eam q̄ facillime dilabentem.interea a contignatione aqua infunditur in raptores maior omni pluuia omni nimbo & imbri:Neq; qui fundunt: ui deri poſſunt ab eis:qui in pauimento manent.illinc quoque raptores feriuntur faſcibus urticarum:atq; glomis ſtupeis inflammatis uſtulātur tā apte iactis:ut fulminibus uideantur eſſe percuſſi.raptores uero tolerant haſce ueluti cœli iniurias maximas:intenti ſummopere ut porcella potiā tur.crebri riſus primum cuncto fiunt populo:deinde cachinni: demum etiam conclamationes nunc hoſce:nunc illos hortanti. certantes autem tam ſuperni quā inferni non amplius de porcella contendere: ſed de robore honoreque:quem populus exclamās polliceri ſe uincentibus:oſtēdit:accenduutur.Quare uis omnis utrinq; colligitur adhibeturq;:pugna q; uehementiſſima redintegratur.raptorumq; cernuntur alter ſuper alterius dorſo humeriſq; ſcandere:ac ſæpe eorum duo ſuper tribus ſeſe ſummittentibus extare ita:ut cumulus ex eis ueluti mons ex montibus erectus eſſe uideatur:unde porcellam facillime capere ſperant. ueruntamē quo ſe altius aggerant:eo acrius feriuntur:faciliusq; ueluti uaſta moles quaſſata præcipitantur.hoc itaq; pacto per horam certatur:ac interdum uictoria horum eſt.rupto:inciſo:aut ſoluto fune:interdū ſupernoꝝ. Sed tn̄ ſuperni uincentes demum porcellam ſinunt raptoribus prædari: ubi multum afflictatos eē ſenſerint.ſpectaculumq; ſoluitur.Huius quinimo ſimile Neapoli factitatur atque in baſilica archiepiſcopali.quod a plæriſq; uicio magno datum eſt.Quorum unus eſt Iouianus Pōtanus.is enim in Charonte ſcripſit.id tractari ab iis:qui ut porci luto gaudent. Nobis uero aliter uiſum eſt:cenſentibus eum morem uetuſtiſſimarum cærimoniarum rationem retinere:bellumque eo illud repræſentari:quod gigantes cum Ioue diiſque quondam auſi ſunt gerere.ut a poetis fictum eſt.In quo raptores ualidi ruſticique pro gigantibus inducuntur.porcella uero illis obiecta eſt:ut in eam faciant impetum. quare demonſtrātur gigantes:ubi opinantur aggredi cœlum Iouemq; atq; deos:in abiectiſſimā atq; fœdiſſimam quadrupedē inuehi.ueluti Sophocleus Aiax: qui qum contemneret deos:atq; aggredi obtruncareq; Agamemnona:Vlixem: ac cæteros Hæroas Græcos:ut pararat:crederet:in boues arieteſq; ĩpetum

fecisse ducitur.aut porcella significat cupiditatem ab oĩ ratiõe semotam: quæ in gigantibus imperare credit᷑.hanc igitur secuti gigantes in cœlum impetũ facere præsentanrur:dum iuuenes porcellam insultare cernunt᷑. percussi sunt gigantes iaculis cœlo missis:fulmine:hymbre:æstu:frigore. pro quibus in spectaculo sunt ignescentes globi:aqua:& urticæ a contignatiõe in tortæ.demum ut iuuenibus saneq̃ attritis afflictisq; sordidum aĩal solũmodo lucro est præq; manibus habet᷑.ita gigantibus spe frustratis p̄rerq̃ ꝙ pœnas maximas dedere:inusta etiã est temere appetendi turpitudo atq; infamia.cuius facti simile oĩbus iis euenire solet:qui nimia atque ea:quæ supra captum hoĩs sunt:consequi:animum inducunt. Nanq; pro rebus magnis appetitis abiectissimas ac indecoras solũmodo nanciscuntur.Quamobrem spectaculum eiusmodi in honorẽ Iouis:ac opprobrium gigantũ factitatum esse ætate illa prisca credendũ est.idq; intẽplo ipso Ioui dicato maximaq; diligentia & paratum & actum . Quinetiam basilicam ipsam episcopi tẽplum Iouis fuisse:uel hoc spectaculum indicio maximo est.Christiana uero posteritas:cui semper placuisse uidetur corrigendo seruare uetusta omniaq; ad usum bonum sanctumq; quãtum licuit:transferre:minus id spectaculũ turbauisse.sed potius ut conuenientissimum religioni ac populo consuetũ & gratũ reliquisse.Eo enim significat᷑ deus optimus maximus ultor tum maloꝝ præsertim superborum hoĩum:ac iniuste raptare honesta niteteũ:tum eoꝝ:qui irato furentiq; aĩo cogitant in cœlos atq; dei sæuire maiestatem.Iouianus uero non omnino abre rem uicio dedit.Nanq; illud scripsit:dum Neapolitanum spectaculum cerneret.In quo non solum ea:quæ dicta sunt:superni iaculantur in raptores : sed etiam lotium:excrementa:fæces:& omnia quæcunque potuerunt suggerere putulenta.

De more quodam adolescentium Nolanorũ. Ca.xiii.

Væ sacerdotum cõsuetudines sint:explicatum iam est.nunc de quodam adolescentulorum urbanorum more transigendum.a Ianuariis igitur Kalendis adusq; Kalendas Martias bellum quoddam ciuile Nolani adolescentes gerũt:scilicet quousq; dies abstinendi a uiscere edẽdo:aderint.quæ Quadragesima nuncupatur.Tres igitur portæ sunt urbis:quibus adolescentes sui cuiusq; addicti bellum gerũt Vicantius:Cortefella:Samuelis.Nã interdum Vicanciani cum Cortefellanis pugnant:interdum hi cum Samuelitanis.aliquando uero Vicanciani cum Samuelitanis. Locus uero pugnandi Vicancianis & Cortefellanis totus agger est:qui inter utrasq; eorum portas extenditur.Cortefellani uero & Samuelitani pugnant in aggere itereiecto iter eoꝝ portas.At locus pugnæ Vicãcianis ac Samuelitanis nõ extra urbẽ atq; in aggere:in urbe ac uia ipsa Vicanciana est:p̃sertim sub ipsa porticu:quæ in media urbe erecta est.Pugnatur in aggere

emminus quidem glebis:cespitibus:ac luto:interdum:qũ irritantur utrĩ que animi:etiam lapidibus.Comminus uero pugnis:cæstu:inuolatu : im pulsu ut de aggere hostem defendãt alterutro aut in fossam aut in hortũ. item raptu:nam adiecta manu aut capillos aut collare capientes rapiunt hostem in humum.Neq; silendo manus eiusmodi conserunt:sed cum cla more pugnantes magno:suosque quique hortantes.aliquando uero pu gna æquo marte soluitur:plærũq; ab altera uictoria est . Sed tum uiden tur fugientium cadentia multa corpora:atq; passim alia super alia corruẽ tia.aliqui quinetiam capiuntur:in quos atq; prostratos pugnis quantum lubet:sæuitur.Interdum fugientes refecta acie additoq; animo conuertũ tur aduersum uincentes tam acriter:ut illorum impetum sustineant:per fringant:cogantq; eos etiam terga dare atq; reddere uicem pœne . inter dum uictis nulla spes reficiẽdi aciem restat.Q uare quanto maximo cur su possunt : fugiunt : uictor uero acriter instat sequendo adusque por tam aduersam:quam claudere quoq; aliquando coguntur:qui uicti sunt. Victores uero tum uerba cantant incontemptum fugiẽtium ĩclusorũq;. Sed tamen hoc non diu licet agere.Nanque omnes uiciniæ tum colligũ tur:ac aperta porta in pauciores incurrunt:quos superant:profligant: ac in fugam retrouertunt:insecuntur fugatos adusq; portam aduersum . Ea prore raro uincentes adusq; portam fugientem insecuntur. In hisce cer taminibus frequenter pugnant adolescentes natu quindecim annorum pluriumque usq; ad.xx..Verumtamen utrinque ueniunt spectatum q̃ plu rimi natu maiores.quorum quisque suis fauet:atq; qum rem inclinatã ui dent:ineunt pugnam.in quo adeo turgescunt interdum spectantium ani mi:ut etiam senes nihil pudeat:in aciem eam descendere:ac se pugnis ue hementer contundere. Hora uero pugnæ postmeridiana datur . Neque omnes adolescentes ciues ue ad hanc semper pugnam descendunt . sed frequentissime plebei:interdum etiam primarii . Longe autem frequen tius ĩ aggere pugnatur:q̃ in urbe.atque ut rarissime certatur inter Corte fellanos Samuelitanosque:ita creberrimæ maximæque pugnæ commit tuntur inter Vicancianos & Cortefellanos.In quo illud maxime mirum licet spectare . nanque & si uespere pugna maxima pugnatum sit:poste ra omnes amici consuetudinem agunt:qui hesterna tanquam hostes in ter se concurrerant:simulque ridentes egregie facta recensent: ac ualidio res laudantur:uicti uero æquo animo fortunam ferunt.Hic ipse mos ab antiqua profectus esse uidetur institutione.Prisca enim illa ætas omni ra tiõe:qua potuisset:conata iuuenes ad bella ac pugnas euocabat:parabat: instruebat.Hæc enim imago præludiumque quoddam est illius: quæ ar mis pugna certa committitur.Ex quo fides quoque nobis maior sumi tur:non paruam fuisse curam artis militaris apud priscos Nolanos: uelu ti superioribus sæpe iam monstratũ etiam est.

De Vindemia & more quodā paganoꝝ qum uindemiā faciūt. Ca. xiiii.

Rboreta omnia non uineta Nolana esse superioribus dictum est. eam obrem uindemia fit scalis longissimis pluribusqꝫ arbori admotis. undique enim rami ueluti promissa brachia exerti sunt: quibus malleoli flagellaqꝫ cum racemis plurimis deorsum luxuriantes sustētantur. quaternæ quinæ ue scalæ singulis arboribus admouētur. singulis uero scalis singuli racemorum decerptores: quos uidemiatores uocant: utuntur. Turba uero horum uaria est. Nam aliquando quindecim decerptorum est: aliquando uiginti: & .xxv. ac .xxx. fert quisqꝫ sursum cistam turbinatam cuius basis conus est. suprema pars ampla ac uirgulata. amplitudo est decē palmorum: altitudo pauco minor brachio. habet capulum quod uimen in semicirculum flexum supra os utrinqꝫ affixum est. cui longus funis atqꝫ uncus ligneus alligantur. hæc fiscina nuncupatur a findendo. nanqꝫ qum plena descendit suo cono uites ac ramusculos implicatos findit. aut (ut ait Varro) a ferendo: aut ꝙ contexta uiminibus tota est fissilis. fiscinam ergo racemorum plenam manu ueluti facta troclea per ductarium finem demittit ab alta arbore uindemiator: atqꝫ altauoce assidue clamat nuncians fiscinæ descensum. humi uero pueri sunt: quos fiscinarios uocant: qui demissas fiscinas capientes in solium inuertunt extemplo. racemosqꝫ de fiscina in illud excutiūt. solium uero cupellum a cupo & capacitate uocant: uel Græcum nomen seruantes κύπελλον nā hoc est calicis pars: quæ humore impletur. solium autem tres fiscinas capit: fiscinam uero euacuatam uindemiator sursum iterum per eundem funem paulatim retrahit. Cupella singulatim capiti imposita defert ad currum mulier una: uel altera quā cophinariam appellant. currui. n. magnū soliū superpositum est. quod recte uocant labellum Nolani. est enim labrum & labellum uinarium. curru deinde labellum plenum uuarū conculcatarum ad lacum conuehitur. hæc est Nolana uindemia. At uero uindemiatores ea die: qua pro quoquam uindemiam faciunt: atqꝫ per totū uindemiæ tempus Baccho deo pleni esse: ac furere prorsus uidentur. Tria. n. ꝑter oēm consuetudinē moduqꝫ factitant. esum: uindemiā: clamorem lasciuientium. singuli. n. tantū cōmedunt una die: idqꝫ ter: quantum alias quattuor hominibus satis esset. qnetiam celerrimam uindemiam: ac rem oēm agunt ridentes: saltantes: currentesqꝫ: qum humi sunt. scalas quoqꝫ alissimas erectasqꝫ altera manu de arbore ad arborē assidue facillimeqꝫ trāsferūt. Clamor uero captū oēm hoīs superat. atqꝫ q uix audientibus credit̄. Nā oīno furentiū est. In agro quinēt in quo uindemiant: semꝑ pudibūda uindemiādo īclamāt: obscœnasqꝫ ꝗsqꝫ ꝑtes suis noībus ꝓnūciātes. ueneres uel obscœnissimas se optare exclamāt: eas iactāt; minitant̄, idqꝫ oībus iis;

qui humi sunt:atq; ob hæc dicta etiam risitant atq; cachinnatur. Quod si agri dominum dominam ue aut domesticos horum spectarint: Nanq; tota familia ad agrum uindemiãq; se conferre solet:tum ueluti crabrões irritati simul omnes exclamant:atq; certatim efflant:quod cuiq; ueneref lubet.reliquos uero aduenientes ad agrum aut forte pertranseuntes nõ modo his ipsis uerbis excipiunt:sed etiam omni genere conuiciorum lacessire gaudent.quod si in itinere obuii fuerint uel ciuibus uel hospitibus tum conuicia auditu mirabilia inueniunt:atq; contorquent in eos præter iniectas omne genus ueneres.Nec parcũt regulis:magistratibus:aliis ue summis uiris.Sacerdotibus quoq; præsertim cœnobitis.omniũ furiarum furentissimi eadem male obscœneq; dicta incutiunt:sicubi uiderint. Neq; ob hæc pœnas ullas soluunt:more loci eos absolutos ferente. Monentem uero:siquis eos castigare uelit:derident:ac exerta lingua contemnunt.oreq; ipso in eum oppedunt:pudor nullus:reuerentia omnis deleta est in eis.loquendi summa licentia atq; arrogantia in promptu est. demũ non homines uidentur sed Satyri ac Bacchi sacerdotes petulantes:iniurii:lasciuientes:luxuriãtes.Postq̃ uero uindemia exacta est: omnia sanãt: obliuioniq; omnem illam obscœnitatem mandant.modestiam amant:eademq; temperantur.pudor eos regit.uerba omnia(ut decet)ob omni obscœnitate purgata proferuntur.quasi exhalarit insania.eundem enim spectare est honeste uiuentem:qui nõ ita pridem fuerat maximis correptus insaniis. Verumtamen hunc ipsum morem inoleuisse paganis Nolanis ab orgiis Bacchicis atq; trietericis.ueluti Bacchum ipsum nascentẽ quot annis atq; uindemia ipsa celebrãtibus.quamobrem modo quodam sacer habitus esse uidetur mos isce.Ex quo nobis coniectari licet: priscoꝝ Nolanorum diligentiam summam atq; studium magnum in re agraria extitisse.Nanq; sicuti rusticis æquo animo tantam libertatem concedentes: uidentur uoluisse Bacchum per sua sacra coli:excipi atq; doliis cõdi. Ita uites.arbores:arboretaq; summa cura atq; diligentia coluisse:credũtur. At uero Enrice princeps eo iam(ut uides)reuersi sumus: unde principium facientes fuimus progressi.ab agro enim auspicati in eundem cunctis: q̃ ad urbem Nolam patriamq; nostram spectarent pertractatis:rediimus. Quod nisi eadem iterum recensere uelimus: fas est: modum hic atq; finem faciamus.

FINIS.

INDEX.OMNIVM.EORVM:QVAE.PASSIM.IN HOC.OPERE.CONTINENTVR.

LIBRI.SECVNDI.

LIBRI TERTII.

Finis Indicis.

CORRIGENDA.IN.HOC.OPERE.SVNT.HAEC.

Charta.ii.ſelide.ii.īpreſſum eſt recepticii.lege.recæpticii

Charta.iiii.ſelide.ii.īpreſſum eſt receptí lege recæpti.

Charta.v.ſelide.i.īpreſſum eſt cæperint.lege cœperit.& exceptis leg. excæptis.& excepta leg.excæpta.

Char.v.ſelide.ii.īpreſſum ē pænus. leg.pen⁹.Itē cæperit.leg.cœperit.

Charta.vi.ſelide.i.īpreſſum eſt quorum lege quarum. Item preſertim leg.præſertim.

Charta.vi.ſelide.ii. īpreſſum ē tnm. lege.tum.

Charta.vii.ſelide.i.impreſſum ē fæcunditas lege.fœcunditas item cælo.lege cœlo.

Charta.vii.ſelide.ii.impreſſum ē rediculum lege ridiculum.

Charta.viii.ſelide.i.īpreſſum eſt pænas.lege.pœnas

Charta.viii.ſelide.ii.īpreſſum eſt cū dictione Nolæ.lege cum dictione Nolæ ſeu Bellæ; Item impreſſum eſt fuiſſet lege fuiſſe.

Charta.x.ſelide.ii.impreſſum eſt beniuolentia.leg.beneuolentia

Charta.xii.ſelide.i.īpreſſum eſt ædítum.leg.editum.

Charta.xii.ſelide.ii.īpreſſum eſt facta Victoria.leg.ſancta Victoria.

Charta.xiii.ſelide.ii. impreſſum eſt quoſq; ſubiuerit.leg.quouſq; ſubiuerit.Itē.que ab aggere.lege.quæ ab aggere.

Charta.xiiii.ſelide.i. impreſſum eſt protenſis.leg.protēſus.Item plueres.lege.plures.

Charta.xv.ſelide.i.impreſſum ē exiſtente.lege exiſtunt.

Charta.xv.ſelide.ii.īpreſſum eſt corupte.leg.corrupte.

Charta.xvi.ſelide.ii.īpreſſum ē Heracleenſis.leg .Heracleenſes.item Galeuus.leg.Galenus.Item fædat leg.fœdat.Item.ne particula. lege ue particula.

Charta.xvii.ſelide.i.īpreſſum ē maxima clade.lege.maxime clade.

Charta.xvii.ſelide.ii.impreſſum eſt fædere.leg.fœdere.Item accerſcendum lege accerſendum.

Charta.xviii.ſelide.i.impreſſum eſt eggregie.lege.egregie.

Charta.xviii. ſelide.ii. impreſſum ē recepti.leg.recæpti.Itē īpreſſum ē Gallos auderent.lege.addendo ut Gallos auderent.Duces uero paucos poſt dies ſoluti euaſere.

Charta.xix.ſelide.i.īpreſſum eſt retentioris.lege.recentioris.

Charta.xix.ſolide.ii.īpreſſum ē repreſentatur.leg.repræſentatur.

Charta.xx.ſelide.i.īpreſſum eſt abq; lege abſq;.Item aluiſſi leg.aluiſſe. Item multo.lege.multos.

Charta.xx. ſelide. ii. impreſſum eſt IIS.CVLↃↃ.le. HS·CVLↃↃ. Itē Dccurionib⁹.leg.Decuriōbus.

Charta.xxi.ſelide.i.īpreſſum eſt preter.lege.præter.

Charta.xxiii.ſelide.i. impreſſum eſt occaſam lege.occaſum.

Charta.xxiiii.ſelide.i.impreſſum eſt ſeruis connumeratione.lege ſeruis a connumeratione.Item quantam lege quantum.Item figura Nalani.lege.figura Nolani.

Charta.xxv.selide.i. impressum est felius lege filius.item uidessent. le ge uidissent.
Charta.xxvi. sedile.i.ipressum ē lu thea.lege lutea.
Charta.xxvi.sedile.ii.impressum est mensio.lege mansio.
Charta.xxviii.sedile.ii.impressum ē quosq;.lege quousq;
Charta.xxix.selide.i. impressum est testitudine lege testudine
Charta eadē sedile.ii.ipressū ē hor tis iungit̄ lege hortis cingit̄.itē eri gere agressus ē.lege erigere aggres sus est.itē tephacei leg.tophacei
Charta.xxx.selide.i.impressum ē p tedens.leg.procedēs.Item testitu dinibus leg.testudinibus.
Charta.xxxi.selide.i.impressum est Vincancianā.leg.Vicancianā. Itē pœmcrium.leg.pomœriū. Itē alte rū sectionē.lege alterā sectionē.itē clandit.lege.claudit:
Charta eadē selide.ii.impressum est presentant.lege.præsentant.
Charta.xxxii.selide.i.ipressum ē.At supra minores ianuas singulæ sunt tectū ibricatū: solū uero lithostra tū.ē.fenestræ oblōgæ illis:quas di ximus minores: supra q̄s semifasti giū erigit̄.leg.At supra miores ia nuas singulæ sūt fenestræ oblōgæ illis:q̄s dixim⁹ minores:supra quas semifastigiū erigit̄.tectū imbrica tum:solū uero lithostratum est.
Charta.xxxiii.selide. i. ipressum est supra calūnas.lege supra colūnas:
Charta. xxxv. selide.i. ipressum est pertenditur.lege protenditur.
Charta.xxxvi.selide.ii. ipressum est natalici ē diē.leg.natalitium diem.
Charta.xxxvii.selide.ii.ipressum est xvi.Kl.lege.xvii.Kl.
Charta.xxxviii.selide.i.ipressum est eos tum.leg.eo tum.
Charta.xxxix. selide.i. ipressum est duplosq̄.lege.duplo q̄:
Charta eadē selide.ii.ipressum ē sti pēdas.lege stipandas.Itē interpræ tant̄.lege interpretant̄ itē cœmē tis.lege cæmētis.Itē ipressum ser uauit.leg.serauit. itē ipressum ope re p̄cium.lege operæ preciū.
Charta.xl.selide.ii.ipressum est diæ lege die . Itē ipressum est eiasdem eo℞..lege eiusdē cornu.Itē ipressū lignorū rudera.lege lignorum ru dera uenduntur.
Charta.xli.selide.i.impressum est in chorospitis..lege in chorhospitis. Itē ipressum est Thesaurius . lege Thesaurarius.
Charta.xlii.selide.i.ipressum est ini ciatorū.lege.initiatorū.
Charta eadē selide.ii.ipressum est so set.lege.solet.Itē ipressum.fæmina lege fœmina.
Charta.xliii.selide.ii.ipressum est in quā cadauer.lege in qua cadauer. Itē ædito sacello.leg.edito sacello item sternuunt.lege sternunt.
Charta.xliiii.selide.ii.impressum est beate.lege beatæ.Item iu templo. lege in templo.
Charta.xlvi.selide.i.ipressum ē. Dā tes mercaturā exercēs.lege adden do ut Dantes mercaturā exercēs. Atq; alter Felix mercaturæ indul gens,ac Alexander eius frater:qui armis incumbit.itē ipressum ē. Itē Hierardus literis insignitus . lege his addēdo ut.itē Hierardus lite

ris insignitus. Quinét Ioãnes atq; Antonius ei9 filius senatores boni.
Charta.xlviii.selide.i.ĩpressum ẽ p̃dictus lege p̃ditus.ité ĩpressum est Ferdericus lege Federicus.Itẽ im pressum.Ioã.lege.Ioannes.
Charta eadẽ selide.ii.ĩpressum ẽ. itẽ Angelus & Cõtaren9.leg.his addẽ do ut.itẽ Angelus & Cõtarenus ar ma exercuere.ac Petrus musica p̃ stans.Itẽ ĩpressum est fuit studiosissimus.his adde.atq; Mirabilis senator bonus.Itẽ ĩpressum est.p̃stã ti excellit.adde his.atq; Gaspar: q optime mercaturã settatur.
Charta.il.selide.i.impressum est Iudei.lege Iudæi.
Charta eadẽ selide.ii.ĩpressum ẽ Iudeũ.lege Iudæũ.itẽ Iudei.lege. Iudæi.itẽ ĩpressum ẽ longo bello habito.lege.longoq; bello gesto.

Charta.l.selide.i.ĩpressum ẽ circnm flexa lege.circumflexa.
Charta eadẽ selide.ii.impressum est soectatores.lege.sectatores.
Charta.lii.selide.i.impressum est su mẽdis pœnis.leg.ĩ sumẽdis pœnis.
Charta eadẽ selide.ii.impressum est auleis.lege.aulæis.
Charta.liii.selide.i.ĩpressum est uectigallia.lege uectigalia.
Charta.liiii.selide.ii.ĩpressum ẽ preter.lege præter.Item ĩpressum est exerctus.lege exertus.
Charta.lv.selide.i.ĩpressum est cæpit.lege cœpit.
Charta.lvi.selide.ii.ĩpressum est accenduuntur.lege accẽduntur.
Charta.lviii.selide.ii.impressum est alissimas.lege altissimas.

Finis corrigendorum.

¶ Incussum est hoc opus opera diligentiaq; Probi uiri Ioannis Rubri Vercellani. Venetiis Anno Salutis.M.D.XIIII.Septembris uero die IIII.sub Leonardo Lauredano Duce Sapientissimo.

Registrum.

a. b. c. d. e. f. g. h. i. Omnes sunt terniões. k. A. B. uero duerniões.